

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

YUSUF SURESİNDEN BİREYSEL VE TOPLUMSAL
MESAJLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Mehmet SOYSALDI

HAZIRLAYAN
Nesrişah SAYLAN

ELAZIĞ - 2009

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

YUSUF SURESİNDEN BİREYSEL VE TOPLUMSAL
MESAJLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bu tez .../010/2009 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Danışman
Prof. Dr. Mehmet SOYSALDI

ÜYE
Doç. Dr. Gıyasettin ARSLAN

ÜYE
Doç. Dr. Âdem TUTAR

Bu tezin kabulü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun .../.../2009 tarih ve sayılı kararıyla onaylanmıştır.

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****YUSUF SURESİNDEN BİREYSEL VE TOPLUMSAL
MESAJLAR****NESRİŞAH SAYLAN****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı****Tefsir Bilim Dalı****2009; Sayfa: VII+135**

Kur'an-ı Kerim'de yer alan surelerden biri de Yusuf suresidir. Yusuf suresi 111 ayetten oluşmaktadır. Yusuf suresi adını 4. ayetten 101. ayete kadar olan bölümde kıssası anlatılan Yusuf Peygamber'den almıştır. Kur'an-ı Kerim'de Yusuf Peygamber'in kıssası "ahsenu'l- kasas" (en güzel kıssa) olarak adlandırılmıştır. Bunun sebebi ise bu kıssanın ihtiva ettiği ibret ve hikmetler ile bireyleri ve toplumları eğitecek faydalı güzel konuları içermesindendir. Yüce Allah, Kur'an ayetlerinin düşünülmesini, içerdiği hakikatlerden ibret alınmasını ve hayatta da tatbik edilmesini istemektedir. Biz de bundan hareketle bu çalışmamızda Yusuf suresini incelemeye çalıştık. Yusuf suresinden bireysel ve toplumsal olarak almamız gereken mesajları belirttik. Çünkü Kur'an-ı Kerim insanların bireysel ve toplumsal hayatlarında yön verme fonksiyonuna sahiptir. Kişinin ebedi mutluluğa ulaşması, insanlık için bütün saadet ilkelerini içeren Kur'an'ın hikmet dolu prensiplerini uygulaması ve onun gösterdiği yola yönelmesiyle gerçekleşebilir. Bu da Kur'an'ın derinlemesine düşünülmesi ve anlaşılmasıyla mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Allah, Kur'an-ı Kerim, Yusuf Suresi, Tefsir, Birey, Toplum, Mesaj

ABSTRACT

Master Thesis

**PRIVATE AND SOCIAL MESSAGES
FROM YUSUF SURA**

Nesrişah SAYLAN

The University of Firat

Social Sciences Institute

The Department of Basic Islamic Sciences

Commentary (Tafseer) Branch

2009; Page: VII+135

One of the suras in The Holy Koran is Yusuf sura. The Yusuf sura composed of 111 which consists verses from 4. to 101. The Tale of Prophet Yusuf was named “ahsenu’l- kasas” (the most beautiful tale). Because of that reason it consist object lessons, philosophies and the subjects which help to educate privates and socials. The Holy God wants people to consider verses of the Holy Koran, to learn a lesson from a mishap and put into practice these lessons in the life. Because of those reasons we try to analyze the Yusuf Sura and emphasize messages which should be taken as private and social from the Yusuf Sura. Because The Holy Koran has the function which direct private and social lives. Ones reaching eternal happiness happens when he or she carry out the principle of The Holy Koran, which contain happiness principle for people, and tend to way which the Holy Koran indicate. This can be possible when The Holy Koran is deeply thought and understood.

Key Words: The God, The Holy Koran, Yusuf Sura, Commentary On The Koran, Private, Social, Message

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
ÖNSÖZ	VI
KISALTMALAR.....	VII

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Önemi	1
2. Araştırmanın Amacı	2
3. Araştırmanın Yöntemi	3

BİRİNCİ BÖLÜM

YUSUF SURESİ

1. Yusuf Suresinin İsmi	4
2. Yusuf Suresinin Nüzul Sebebi	6
3. Yusuf Suresinin Meali ve Tefsiri	10

İKİNCİ BÖLÜM

YUSUF SURESİNDEN BİREYSEL MESAJLAR

1. İman ve Tevekkül	65
2. Sabır.....	69
3. İffet	74
4. Nefis ve Şeytan.....	79
5. Haset.....	82
6. Güçlü İken Affetme, Hataları Bağışlama	86
7. Her İşte Bir Hayır Olması.....	88
8. Dua Etmek	89
9. Tebliğ Metodu	91

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YUSUF SURESİ'NDEN TOPLUMSAL MESAJLAR

1. Yusuf Suresinde Aile İlişkileri İle İlgili Mesajlar	95
--	----

1.1 Ebeveyn-Evlat İlişkisi	96
1.1.1. Çocuk Sevgisinde Kardeşler Arası Eşitlik.....	97
1.1.2. Çocukla İstişare	98
1.1.3. Anne- Babaya Saygı	99
1.2. Kardeşler Arası İlişkiler	99
2. Yusuf Suresinde Kadın-Erkek İlişkilerindeki Ölçü.....	102
3. Yusuf Suresinde Devlet İdaresi Ve İdarecilere Mesajlar	106
4. Yusuf Suresinde Ekonomi İle İlgili Mesajlar	113
5. Yusuf Suresinde Bazı Hukuki Prensipler	115
5.1. Rüya.....	115
5.2. Nazar.....	121
5.3. Buluntu Çocuk (Lakit).....	123
5.4. Hile-i Şer'iyye	125
5.5. Şahitlik Yapma	127
5.6. Delile Dayalı Hüküm Verme.....	127
SONUÇ	130
BİBLİYOGRAFYA.....	133

ÖNSÖZ

Kur'an-ı Kerim insanlar için bir öğüt ve hidayet rehberidir. Kur'an-ı Kerim insanlara öğüt verirken çeşitli anlatım teknikleri kullanmıştır. Kullandığı anlatım tekniklerinden biri de peygamberlerin kıssalarıdır. Yusuf suresinde Yusuf Peygamber'in kıssası anlatılır. Kur'an-ı Kerim'de kıssaları anlatılan peygamberler içinde, hayatı, bir sure içerisinde ayrıntılarıyla insanlığa aktarılan tek peygamber Yusuf'tur.

Yusuf suresinde birçok bireysel ve toplumsal mesajlar bulunmaktadır. Bu mesajlarda günümüz insanına da çok güzel ilkeler sunulmaktadır. Bu ilkelerin hayatta uygulanabilmesi için çok iyi anlaşılması gerekir. İşte biz bu çalışmamızda bu mesajları Yusuf suresinden çıkarmaya çalıştık.

Çalışmamız giriş ve üç bölümden meydana gelmektedir. Girişte araştırmamızın konusu ve önemi, araştırmamızın amacı ve yöntemi konusunda bilgi verdik. Birinci bölümde Yusuf suresi hakkında genel bir bilgi verdikten sonra, Yusuf suresinin ismi, nüzul sebebi, meali ve tefsiri konularını inceledik. İkinci bölümde ise, Yusuf suresinden bireysel olarak almamız gereken mesajları inceledik. Üçüncü bölümde ise Yusuf suresinden toplumsal olarak almamız gereken mesajları inceledik. Çalışmamızı sonuç ve bibliyografya kısmıyla sonuçlandırdık.

Bu çalışmamda benden yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Mehmet SOYSALDI beye ve bana yardımlarıyla destek olan aileme teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Nesrişah SAYLAN

Elazığ – 2009

KISALTMALAR

Age	: Adı Geçen Eser
Ank.	: Ankara
b.	: Bin
Bkz	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
DİB.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
FÜİFD.	: Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Haz.	: Hazırlayan
İst.	: İstanbul
Kütüp.	: Kütüphanesi
Mad.	: Maddesi
Neş.	: Neşriyat
Tahk.	: Tahkik eden
TDVY	: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
Terc.	: Tercüme Eden
Trs.	: Tarihsiz
vb.	: Ve Benzeri
vd.	: Ve devamı
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Yusuf suresinde “Ahsenu’l-Kasas” yani kıssaların en güzeli olarak isimlendirilen Yusuf peygamberin kıssası anlatılır. Kur’an-ı Kerim’de kıssaları anlatılan peygamberler içinde, hayatı, bir sure içerisinde ayrıntılarıyla insanlığa aktarılan tek peygamber Yusuf’tur. Yusuf peygamberin kıssasını, diğer peygamber kıssalarından ayıran bu anlatım özelliği, Kur’an’ın anlatım üslubu içerisinde hemen dikkati çeker. Bu anlatım üslubuyla Yusuf Peygamber’in tüm yaşam safhalarının birlikte ele alınarak, mesajın bu bütünlük içerisinde daha iyi anlaşılabilmesi imajı muhataplara verilmektedir.

Yusuf suresinde Yusuf Peygamber’in gördüğü bir rüya ile kıssanın anlatımına başlanmaktadır. Daha sonra Yusuf Peygamber’in kardeşlerinin tuzağına düşerek çektiği çileler, kuyunun içinde yaşadığı korkulu anlar, farklı memleketlere köle olarak götürülüp satılması, ana baba ve diğer akrabalarından hiçbirini görememenin acısı, Mısır sarayında vezirin karısı ve diğer kadınların tuzaklarıyla karşı karşıya kalışının sıkıntıları, vezirin sarayında iftiraya uğrayarak zindana atılması, haksız yere zindanda tutulması ve yıllar boyu orada unutulması gibi birçok sıkıntı ve musibet yaşamıştır.

Yusuf Peygamber, yaşadığı bütün bu sıkıntı ve haksızlıklara karşı isyan etmeden sabretmesini bilmiştir. Bu sabır ve tevekkülün sonunda da Yüce Allah, onun dünyada bütün sıkıntılarını gidermiş ona devlet idaresinde büyük yetkiler vererek güç ve saygınlık ihsan etmiştir ve aynı zamanda ahirette de katında mükâfatlandıracağını Kur’an-ı Kerim’de bildirmiştir. Günümüzde de insanlar bu ve buna benzer birçok sıkıntılarla imtihan edilmektedir. Bu, Yüce Allah’ın değişmez kanunudur. Bilinmelidir ki insanlardan karşılaştıkları sıkıntılara sabredenler dünyada ve ahirette mükâfatlandırılacaktır.

Yusuf suresi çok geniş bir kitleye çok yönlü olarak hitap etmektedir. Yusuf suresinde anlatılan Yusuf Peygamber’in yaşadıkları ve onun bu yaşadıkları karşısında gösterdiği iman, tevekkül, sabır, iffet, hataları bağışlama vb. davranışları bizlere bireysel olarak birçok mesajlar sunmaktadır.

Ayrıca Yusuf Peygamber’in yaşamı bizlere aile ilişkileri -Yusuf Peygamber’in babası ve kardeşleri arasındaki ilişkileri- yönünden birçok mesajlar vermektedir. Yusuf suresinde çocuk sevgisi, kardeşler arasındaki kıskançlık, haset gibi duygular ve bunun

sonucunda birbirlerine karşı tuzak kurma gibi bireylerdeki huy ve tabiatlara; insanın, ruhundaki dürtülere nasıl cevap verdiği, arzularına nasıl esir olduğuna, bunun ardından gelen pişmanlığa yer verilmektedir.

Yusuf Peygamber'in Mısır sarayında iken vezirin karısı ile arasında geçenler bizlere kadın erkek ilişkileri yönünden birçok mesajlar vermektedir. Yusuf Peygamber'in başından geçen olay, bir kadının yabancı bir erkekle baş başa kalmasının ortaya çıkaracağı tehlikeli sonuçlar için de bir örnek oluşturmaktadır. Ayrıca bu olay bizlere zina gibi bir tehlike ile karşı karşıya kalan kişinin Allah'a sığınması ile Yüce Allah'ın onu kurtaracağının evrensel ilkesi de dile getirilmektedir.

Yusuf suresinde devlet idaresi ve idarecilerle ilgili mesajlar da yer almaktadır. Bu surede işini iyi bilen yöneticinin devlet işlerini ehline vermesinin önemi vurgulanmakta, yokluk zamanları için ekonomik açıdan nasıl tedbirlerin alınacağı konusunda bizlere yol gösterilmektedir.

Kısacası Yusuf suresi birey ve toplum açısından gerekli olan birçok mesajlar içermektedir. Bizlere düşen görev ise; Yusuf Suresinden gerekli mesajları alarak onlara hayatımıza geçirmektir.

Bu araştırmanın önemi ise; Yüce Allah, Kur'an ayetlerinin anlaşılmasını, Kur'an ayetleri üzerinde düşünülmesini, içeriğinden gerekli mesajların alınmasını ve hayatta da tatbik edilmesini istemektedir. Günümüze baktığımız zaman Kur'an'ın çokça okunduğunu fakat içeriğinden gerekli mesajların alınıp hayatta tatbik edilmediğini görüyoruz. Bunun neticesinde de bireysel ve toplumsal olarak birçok sıkıntı yaşanmaktadır. Bunlara örnek olarak kişilerin yaşamış olduğu ruhsal bozukluklar, ailevi huzursuzluklar, bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerinde samimiyetsizlik, güvensizlik, sevgisizlik, anlayışsızlık, bencillik, çekememezlik vb. Bütün bunların sonucunda ise toplumsal kargaşalar yaşanmaktadır. Kişinin bütün bu sıkıntılardan kurtulması, dünyada ve ahirette mutluluğa ulaşması, insanlık için bütün saadet ilkelerini içeren Kur'an'ın hikmet dolu prensiplerini uygulaması ve onun gösterdiği yola yönelmesiyle gerçekleşebilir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Kur'an-ı Kerim, geçmiş peygamberlerin karşılaştıkları olayların can alıcı noktalarını, öğüt ve ibret alınacak bölümlerini, akla ışık tutacak, duygu ve düşünceleri yönlendirecek ölçü ve anlamda anlatır. Lüzumsuz olayları değil, tarihi önemi anılmaya değer olayları aktarır. Böylece Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de geçmiş peygamberlerin

hayatlarından bölümlere yer vermiş ve bunlarla insanlara önemli hikmetler bildirmiştir. Yusuf suresinde de Yusuf Peygamber'in kıssası anlatılır. Yusuf Peygamber'in hayatı ve mücadelesi bizlere bireysel ve toplumsal olarak birçok mesajlar içermektedir.

Yüce Allah, bu surenin başında, *“(Ey Muhammed!) Biz, sana bu Kur'an'ı vahyetmekle geçmiş milletlerin haberlerini sana en güzel bir şekilde anlatıyoruz.”*¹ Demekte, bu surenin sonunda ise bu kıssanın güzelliğinin, kendisinden ibret alınmasına, dikkat çekmek için, *“Andolsun onların kıssalarında akıl sahipleri için pek çok ibretler vardır.”*² Buyurmaktadır. Ayrıca bu ayet şuna da dikkatimizi çekmektedir. Bu kıssa sadece tarihsel bir boyutu ilgilendirmemektedir. Burada yer alan şahıslar ve olaylar aynı zamanda insanlığın geleceğinde gerçekleşebilecek ahlaki, dini ve sosyal olayları kavramaya ve yorumlamaya yönelik mesajlar içermektedir.

Biz de bu çalışmamızda bu ayetlerden yola çıkarak Yusuf suresinin birey ve toplum açısından verdiği mesajları incelemeye çalıştık. Çünkü Yusuf suresinde anlatılan Yusuf Peygamber'in kıssası diğer kıssalardan farklı olarak “Ahsenü'l-kasas (en güzel kıssa)” olarak adlandırılmıştır. Bunun sebebi ise bu kıssanın ihtiva ettiği ibret ve hikmetler ile ele aldığı tevhit, fıkıh, siyer, rüya tabiri, siyaset, iktisadi tedbirler ile din ve dünyayı ıslah edecek faydalı güzel konuları içermesindendir. Yusuf Peygamber'in kıssası, kıssaların en güzeli, en ibretlisi ve en bol misal taşıyıcısıdır.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmamızda takip edeceğimiz metot konuyla ilgili ayetleri tefsirler ışığında inceleyerek bir sonuca gitmektir. Bunun için konuyla ilgili bilgiler derlenecek, örnekleme metoduyla konuya açıklık ve netlik kazandırılacak, analiz ve sentez yöntemleri kullanılarak bilimsel bir sonuca gidilecektir.

¹ Yusuf, 12/3.

² Yusuf, 12/111.

BİRİNCİ BÖLÜM

YUSUF SURESİ

1. Yusuf Suresinin İsmi

Yusuf suresi adını 4. ayetten itibaren 101. ayetin sonuna kadar kıssası anlatılan Yusuf Peygamber'den almıştır.¹

Kur'an-ı Kerim'de Yusuf Peygamber'in kıssası "Ahsenü'l-Kasas" (en güzel kıssa) olarak adlandırılmıştır. "Ahsenü'l-Kasas", en güzel anlatış veya en güzel kıssa, öykü, menkıbe anlamına gelir. "Kasas" kelimesi, aslında mastardır, sözlükteki anlamı bir şeyin izini sürerek arkasına düşmektir.² Bu ayette "İzlerini takip ederek geriye döndüler"³ bir şeyin izini sürmek anlamında kullanılmıştır. "(Musa'nın) kız kardeşine 'onun izini takip et' dedi."⁴ Ayetinde de izini takip et, arkasını bırakma, anlamındadır. Ayrıca bu anlamdan alınıp izlemeye değer bir haber nakletmek, bir hikâye anlatmak anlamına da gelebilir.⁵

Kıssanın asıl anlamı izi sürülmeye değer hal ve durumdur.⁶ İşte bundan dolayı kaleme alınan, dillerde dolaşan destan ve hikâyelere de kıssa adı verilir ki, buna Farsçada destan veya efsane denilir. Ancak bizim dilimizde destan deyimi şöhreti yaygın olmak bakımından, efsane deyimi de inanılmayacak gibi acayıplığı bakımından, kıssa da ibretli özelliği bakımından kullanılır.

Bir haber veya hikâyenin kıssa adını alabilmesi izlenmeye ve yazılmaya değer bir özelliği taşımasına bağlıdır. Bunun içindir ki, edebiyatta kıssanın özel bir yeri ve önemi vardır. Bir hikâyenin dillerde dolaşacak bir destan veya efsane halini alması, kalıcı bir güzelliği ifade eden bir olağanüstülükle ilgilidir. Güzellik ise çok yaygın bir şey olmadığından gerçekten de kıssa denilebilecek hikâyeler çok nadir olur. Kıssaların gerçeği de, hayalisi de vardır. Şüphesiz kıssalar gerçek ve doğru niteliklerine sahip

¹ Komisyon, **Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, DİBY. , Ank, 2006, III, 210.

² Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b.Ahmed el- Ensari, **el-Camiu'l-Ahkami'l-Kur'an**, Daru'l-Kutubi'l-Arabi, Beyrut, 1985, IX, 119; Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, **Hak Dini Kur'an Dili**, Şura-Çelik Yay., İst., trs, IV, 463; Celaleyn, Suyuti-Mahalli, **Haşiyetü Allametü's- Savi Ala Tefsiri Celaleyn**, Eser Neşr., İst., Trs, II, 233.

³ Kehf, 18/64.

⁴ Kasas, 28/11.

⁵ Ez-Zebidi, Seyyid Muhammed Murtazâ ,**Tâcu'l-Arûs**, Beyrut, 1988, IV, 432; Yazır, age., IV, 463; Yıldırım, Suat, **Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş**, İst., 1983, 105.

⁶ Yazır, age., IV, 463.

olduğu zaman güzel nitelemesine layık olur. Çünkü güzellik gerçek olmaya bağlıdır. Kıssa, gerçeklik ve doğruluk sıfatına sahip değilse güzellik sıfatını da kendiliğinden yitirir. Kur'an'ın öyküleri ise, hak ve gerçektir. Onun için en güzel öykülerdir.⁷

Gerçek güzellik, daima hayallerin ötesindedir ve ancak mutlak güzellikten bir misal aksettirdiği nispette önem taşır. Yusuf Peygamber'in rüyası, onun masum güzelliğinin gelecekte gelişecek olan olaylara ilahi gayb âleminden nasıl bir sembol ve misal olmuş ise, bütün ayrıntılarıyla Yusuf Kıssası da Muhammedî güzelliğin en yüce anlamına öyle bir başlangıç simgesi ve sembolü olarak nazil olmuş olan bir gaybi hakikattir. Bilhassa bu açıdan ve bu özelliğinden dolayı en güzel kıssadır.⁸

İlim adamları diğer kıssalar arasında neden buna “kıssaların en güzeli” adının verildiği hususunda farklı görüşlere sahiptirler. Bir görüşe göre, bu ismin verilme sebebi Kur'an-ı Kerim'de bu kıssanın ihtiva ettiği ibret ve hükümleri ihtiva eden bir başka kıssa bulunmadığından dolayıdır. Bu da bu surenin sonunda yer alan: “*Andolsun onların kıssalarında akıl sahipleri için bir ibret vardır.*”⁹ Buyruğunda açıkça ifade edilmektedir.¹⁰

Bir diğer görüşe göre buna “en güzel kıssa” adının verilme sebebi, Yusuf Peygamber'in kardeşlerinin eziyetlerine sabredip katlanması, onlarla karşılaştıktan sonra da yapmış olduklarını onlara hatırlatmayarak onları affetmesi kardeşlerine iyilikte ve güzel muamelede bulunmasıdır. Ayette de belirtildiği gibi Yusuf Peygamber onlara: “*Bugün başınıza bir şey kakılmayacaktır.*”¹¹ Demiştir.¹²

Bir diğer görüşe göre buna “en güzel kıssa” adının verilme sebebi, bu surede peygamberlerin, salihlerin, meleklerin, şeytanların, cinlerin, insanların, hayvanların, kuşların, hükümdarların ve yönettikleri kimselerin davranışlarının, tüccar, ilim adamları ve cahillerin, erkeklerin, kadınların, kadınların hile ve tuzaklarının söz konusu edil-

⁷ Halidi, Salah Abdulfettah, **Kur'an Öyküleri**, (Çev. İbrahim Sarmış), Kitap Dünyası Yay., Konya, 2005, I, 18–19.

⁸ Yazır, age, IV, 464.

⁹ Yusuf, 12/111.

¹⁰ Kurtubî, age., IX, 120.

¹¹ Yusuf, 12/92.

¹² Kurtubî, age., IX, 120; Kırca, Celal, “Ahsenu'l- Kasas”, **İslam Ansiklopedisi**, TDVY. , İst., 1998, II, 187.

mesidir. Yine bu surede tevhit, fıkıh, siyer, rüya tabiri, siyaset, iktisadi hayat ve hem dine hem de dünyaya yarayacak pek çok faydalı hususların bulunmasıdır.¹³

Bir başka görüşe göre Yusuf suresine “en güzel kıssa” denilmesinin sebebi en şaşırtıcı, en hayret verici olayların, bir başka kıssada anlatılmamış olmasındandır.¹⁴

Bir başka görüşe göre Yusuf suresinin kıssaların en güzeli olmasının sebebi, bu surede sözü edilen herkesin sonunda mutluluğu elde etmesidir. Örneğin Yusuf, babası, kardeşleri sonunda mutluluğu elde etmişlerdir. Hükümdarın da Yusuf’a iman edip İslam dinine girdiği söylenmiştir. Rüyasının tabir edilmesini isteyen ve rüyasında efendisine şarap sunduğunu gören kişi ve yine denildiğine göre şahitlikte bulunan kişi de böyledir. Kısacası hepsinin sonuçta mutluluğu elde ettiği görülmektedir.¹⁵

2. Yusuf Suresinin Nüzul Sebebi:

Mushaf’taki sıralamada on ikinci, iniş sırasına göre elli üçüncü suredir. Hud suresinden sonra, Hicr suresinden önce nazil olmuştur. Sahih olan görüşe göre surenin tamamı Mekke’de nazil olmuştur. Bazıları, Yusuf suresinin ilk üç ayetinin Medine’de nazil olduğunu rivayet etmişlerse de bu görüşe katılan olmamıştır.¹⁶

Yusuf suresi, Allah’ın Resulü’ne hayatının en zor ve sıkıntılı döneminde indi. O dönemde Allah’ın Resulü en çok sevdiği iki yakınını eşi Hatice ile amcası Ebu Talip’i kaybetmiştir. Bu iki yakınının birbiri ardınca vefat etmesi üzerine Peygamberimiz “bu iki musibetten en çok hangisine yanacağımı bilemiyorum” diyerek üzüntüsünün ne kadar yoğun olduğunu belirtmiş ve bu yıla “hüzün yılı” adını vermiştir.¹⁷

Özellikle amcası Ebu Talip Peygamberimizin müşriklere karşı en büyük savunucusu ve yardımcısı idi. Bu yüzden amcasının vefatından sonra müşrikler Allah’ın Resulüne Ebu Talip’in sağlığında yapmak isteyip de yapamadıkları hakaret ve işkenceleri yapmaya başladılar.¹⁸

Peygamberimizin ve müminlerin Kureyş cahilleri tarafından yalnızlığa, garipliğe itildiği ve ilişkilerin kesildiği o dönemde, Yüce Allah, Peygamberini teselli etmek ve

¹³ Kurtubî, age., IX, 120; Zuhaylî, Vehbe, **et-Tefsiru’l-Münir**, (Çev. Hamdi Arslan, Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy), Vd. Risale Yay., İst., 2003, VI, 438-439.

¹⁴ Zemahşerî, Ebu’l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer, **el-Keşşaf an Hakaiki’t-Tenzil ve Uyuni’l-Ekavi’l fi Vucuhi’t-Te’vil**, Daru’l-Kutubi’l-İlmiye, Beyrut, 2003, II, 424; Beydavî, el-Kadi Nasiruddin Ebu Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş- Şirazî, **Envaru’t-Tenzil Esraru’t-Te’vil**, Daru’l-Kutubi’l-İlmiye, Beyrut, Trs. I, 475.

¹⁵ Kurtubî, age., IX, 120.

¹⁶ Çetiner, Bedrettin, **Esbab-ı Nüzul**, Çağrı Yay., İst., 2002, I, 508.

¹⁷ Köksal, M. Asım, **İslam Tarihi**, Şamil Yay., İst., 1987, V, 57.

¹⁸ Köksal, age., V, 57-58.

onun acılarını dindirmek için bu sureyi indiriyordu. Sanki Yüce Allah, peygamberine şöyle diyordu: “Ey Muhammed! Kavminin seni yalanlamasına ve sana eziyet etmesine üzülme. Yusuf Peygamber’in çektiği sıkıntı, zorluk ve musibetleri iyice düşün. Kardeşlerinin kıskanması, ona tuzak kurması, kuyuya atılması, Mısır azizinin karısının ona ilgi gösterip âşık olması, kadının çeşitli fitne ve aldatma yollarıyla ondan nefsinin tatmin etmek istemesi ve Yusuf Peygamber’in karşılık vermemesi üzerine suçsuz yere zindana atılması gibi uğradığı çeşitli belâ ve sıkıntıları düşün. O, inancı uğrunda eziyetlere katlanıp sıkıntı ve musibetlere sabredince Yüce Allah onu zindandan saraya nasıl nakletti, onu nasıl Mısır ülkesinin azizi kıldı ve nasıl ülkenin hazinelerini ona verdi, bir düşün! O, kendisine itaat edilen bir efendi ve saygı gösterilen bir aziz oldu. İşte ben, dostlarıma ve verdiğim belâlara sabredenlere böyle yaparım. Senden önce geçen peygamberlere uyarak, belalara katlanmak için nefsinin kuvvetlendirmen gerekir.”¹⁹

*“O halde, peygamberin sabrettiği gibi sen de sabret”*²⁰

*“Sen sabret; sabır göstermen de Allah’ın ihsanı sayesinde olacaktır. Onlardan dolayı üzülme, kurdukları tuzaklardan kaygı duyma.”*²¹

İşte böylece Allah’ın Resulü’nün karşılaştığı sıkıntılardan dolayı onu teselli etmek için Yusuf Peygamber’in kıssası anlatıldı.²² Bu sure peygamberlerin yolunda yürüyenlere huzur getirdi. Elbette darlıktan sonra rahatlık, zorluktan sonra da kolaylık vardır.

Yusuf suresinin nüzul sebebi hakkında bir başka rivayet de, Allah’ın Resulü’ne Yahudiler: “İsrail oğulları niçin Mısır’a gitti?” şeklinde bir soru sormuşlardı. Bu sorunun sorulma nedeni, Yahudilerin bu hikâyeden haberdar olmamaları, geleneklerinde böyle bir rivayetten söz edilmiyor olması ve Allah’ın Resulü’nün de daha önce bu hikâyeden hiç söz etmemiş olmasıydı. Dolayısıyla bu soruya tatmin edici bir cevap veremeyeceğini ve ardından cevabı bir takım Yahudilerden soruşturacağını ummuşlardı. Böylece güya onun Peygamber olmadığı ortaya çıkmış olacaktı. Fakat tüm umutlarının aksine işler tersine döndü ve Yüce Allah Yusuf’un tüm kıssasını Peygamberine vahyetti ve Allah’ın Resulü de kıssayı anlattı. Bu durum Kureyş halkını müthiş bir şekilde şaşırtmıştı, çünkü yalnız kafalarındaki şemalar alt üst olmakla

¹⁹ Sabuni, Muhammed Ali, **Safvetü’t-Tefasir**, Daru’l-Kıblemiz, Beyrut, Trs., II, 29-30.

²⁰ Ahkaf, 46/35.

²¹ Nahl, 16/127.

²² Celaleyn, age., II, 233.

kalmıyor, aynı zamanda şu uyarıya maruz kalıyorlardı: “Eğer sizler de bu Peygamber’e, Yusuf’a kardeşlerinin davrandığı gibi davranırsanız, sonunuz onlarınki gibi olur.”²³

Yusuf suresinin nüzul sebebi hakkında bir başka rivayet de, Yüce Allah, Resulüne Kur’an’ı indirmiş ve Peygamber de ashabına, kendisine inen Kur’an ayetlerini okumuştur. Sonra ashabı: “Ey Allah’ın elçisi, bize biraz da kıssalar anlatsan” demişler de bunun üzerine bu sure nazil olmuştur.²⁴

Yusuf suresinin nüzul sebebi hakkında bir başka rivayet göre ise, Yahudiler Allah’ın Resulü’ne Yusuf’un kıssasını ve onun kardeşleri ile olan hikâyelerini sordular. Bunun üzerine bu sure indi.²⁵ Nehhas ise Yahudilerin bizzat Peygamber’e gelerek değil de Mekke müşriklerine haber göndererek O’na: “Şam’da olup da oğlu Mısır’a çıkarılan, ona ağlayarak gözleri kör olan bir peygamberden bize haber ver.” demelerini söylemişler Yusuf Suresi’nin bütünüyle bunun üzerine nazil olduğunu söylemiştir. Surenin bütünüyle Mekke’de nazil olması ve Mekke’de Ehl-i Kitap’tan kimsenin olmaması hasebiyle Allah’ın Resulü’ne Yakup hakkında soru soranların bizzat Yahudiler olmasını uzak görür.²⁶

*“Biz, sana bu Kur’an’ı vahyetmekle kıssaların en güzelini sana anlatıyoruz. Hâlbuki sen, daha önce bundan habersizdin.”*²⁷ Ayetinin nüzulü konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür:

İbn Abbas’tan rivayete göre, Allah’ın Resulü’ne ashabının “Ey Allah’ın Elçisi, bize kıssa anlatsan” demeleri üzerine bu ayet nazil olmuştur. İbn Abdullah şöyle rivayet etmiştir: “Sahabe Allah’ın Resulü’ne inen Kur’an ayetlerini dinlemekten usandılar ve “Ey Allah’ın elçisi, bize başka bir şeyler anlatsan,” dediler de Yüce Allah *“Allah, sözlerin en güzelini birbiriyle ahenkli ve katmerli bir Kitap halinde indirmiştir.”*²⁸ Ayetini indirdi. Bir süre sonra tekrar usandılar ve: “Ey Allah’ın elçisi, bize kendi sözün ve Kur’an’ın dışında bir şeyler anlatsan.” dediler. Bununla onun, kendilerine hikâyeler

²³ Mevdudî, Ebu’l- Ala, **Tefhimu’l-Kur’an**, (Çev. Muhammed Han Kayahani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş), İnsan Yay., İst. 1996, II, 433.

²⁴ Çetiner, age, I, 508; Ebu Hayyan Muhammed b. Yûsuf el-Endelûsî, **Tefsiru’l-Bahri’l-Muhît**, Daru’l-Kutubi’l- İlmiye, Beyrut, 2001, V, 278; İbn Kesir, el- Hafız Ebu’l- Fida İsmail, **Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim**, Çağrı Yay., İst., 1986, II, 467.

²⁵ Kurtubî, age., IX, 118; Sabunî, **Safvetü’t-Tefasir**, II, 31; Ebu Hayan, age., V, 278; Celaleyn, age., II, 233.

²⁶ Kurtubî, age, IX, 130.

²⁷ Yusuf, 12/3.

²⁸ Zümer, 39/23.

anlatmasını istiyorlardı. Bunun üzerine Yüce Allah: “*Biz, sana bu Kur’an’ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz.*”²⁹ Ayetini indirdi.³⁰

Said İbn Cübeyr’den bu ayetin nüzul sebebi konusunda şöyle demiş: “Sahabe bir gün Selman’ın yanında toplandılar ve: “Bize Tevrat’tan bir şeyler anlatsan. Zira ondakiler güzel şeyler.” dediler de bunun üzerine Yüce Allah: “*Biz, sana Kur’an’ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz.*” ayetini indirdi.³¹

*Sen, ne kadar hırs göstersen yine de insanların çoğu iman etmeyeceklerdi.*³²

*Onların çoğu, ancak kendileri müşrikler olarak Allah’a iman eder Allah’a imanlarını O’na ortak koşmakla karıştırırlar.*³³

Bu ayetin nüzul sebebi konusunda farklı rivayetler vardır:

Bir rivayette göre, Müşrikler Allah’ın Resulü’ne eğer bu kıssayı anlatabilirse Müslüman olacakları konusunda söz vermişlerdir, fakat Allah’ın Resulü bu kıssayı anlatmasına rağmen sözlerinden dönerek Müslüman olmamışlardır. O’nu teselli için Yüce Allah bu ayeti indirmiştir.³⁴

İbn Abbas ise bu ayetin, Arap müşriklerinin “Buyur Allah’ım, senin ortağın yok, ancak senin hem kendisine hem de sahip olduklarına sahip olduğun ortağın müstesna” şeklinde telbiyede bulunmaları üzerine nazil olduğunu söyler.³⁵

Ayrıca bu ayetin “Duhan kıssası” hakkında nazil olduğu da söylenmiştir. Allah’ın Resulü’nün Mekke müşrikleri hakkında “Allah’ım, onlara olan baskınını şiddetlendir, Allah’ım onlara Yusuf’un kıtlık seneleri gibi kıtlık seneleri ver.” şeklindeki bedduası üzerine başlarına gelen kıtlık senelerinde Mekkelileri bir duman kaplamış da ayette de belirtildiği gibi “*Rabbimiz, bu azabı üzerimizden açıp kaldırı, bizler inanmış kimseleriz*”³⁶ demişler. İşte onların imanları bu sözleridir. Onların üzerlerinden kıtlık ve sıkıntıları kaldırılınca, tekrar küfre dönmüşlerdir.³⁷

²⁹ Yusuf, 12/3.

³⁰ Kurtubî, age., IX, 118; Çetiner, age, I, 509; İbn Kesir, **Tefsiru’l- Kur’ani’l- Azim**, II, 467.

³¹ Çetiner, age, I, 509.

³² Yusuf, 12/103.

³³ Yusuf, 12/106.

³⁴ Kurtubî, age, IX, 178; Çetiner, age, I, 510.

³⁵ Kurtubî, age, IX, 178.

³⁶ Duhan, 44/12.

³⁷ Kurtubî, age, IX, 178; Çetiner, age, I, 510.

“Senden önce gönderdiğimiz tüm peygamberler de, çeşitli şehirlerin halklarından seçerek kendilerine vahiy indirdiğimiz erkekler idi.”³⁸

Bazıları bu ayetin peygamberlik iddiasında bulunan el-Münzir kızı Secah hakkında nazil olduğunu iddia etmişlerse de doğru değildir. Zira Secah, Allah’ın Resulü’nün vefatından sonra peygamberlik iddiasında bulunmuş; daha sonra da bu davasından vazgeçerek Müslüman olmuştu.³⁹

3. Yusuf Suresinin Meali ve Tefsiri

“Elif-Lam-Ra. Bunlar, apaçık kitabın ayetleridir. Anlayabilesiniz diye biz onu Arapça bir Kur’an olarak indirdik.”⁴⁰

Elif- Lam- Ra. Çoğu Mekke’de nazil olan yirmi dokuz surenin başında ya bir ayet ya da bir ayetin başlangıcı olarak, kelime oluşturmaya bazı harfler yer almakta olup bunlara Huruf-ı Mukattaa (ayrı ayrı harfler) denir.⁴¹ Bunlar Arap alfabesinin on dört harfidir ve bazı surelerin başında tek harf olarak, bazılarının başında ise birden fazla harfin yan yana dizilişi şeklinde yer almışlardır. Bu harflerin Kur’an-ı Kerim’den bir ayet veya ayet parçası olduğunda şüphe yoktur. Manaları ve hikmetleri üzerinde ise farklı görüşler ve yorumlar ileri sürülmüştür. İnsanların bilgi vasıtalarıyla manalarını ve kullanılış maksatlarını (hikmet) bilmek ve anlamak mümkün olmayan bu harflere, “Müteşabihat” adı verilmektedir. Selef denilen ilk devir din bilginleriyle onların yolundan giden sonraki bazı âlimler müteşabihatı yorumlamazlar, oldukları gibi benimseyip iman ederler. “Kur’an’da bulunmasının elbette bir hikmeti vardır, Allah ve Resulü bunları açıklamadığına göre aklımıza dayanarak açıklamaya kalkışmak bizim işimiz değildir, yetki sınırımızı aşar” derler.⁴²

Huruf-u Mukattaa’yı müteşabihattan saymayan tefsircilerinin açıklamalarına göre ise her şeyden önce bu surenin ismidir. İkinci olarak elifba ve ebce (yani a, b, c, d) gibi herkesin bildiği hece harflerinin hem tek tek, hem de bileşik durumlarını anlatan yeni bir isimdir ki, manalı kelimelerin aslı bulunan bu hece harflerini böyle özel bir şekilde ihtar ederek, bu basit, sınırlı ve belirsiz harflerden Allah’ın hikmetiyle sınırsız bir şekilde anlamlı kelimeler ve cümleler yapılabildiğini ve insanların bu sayede söyleyip anlamak gibi büyük bir nimete erdiğini ve bundan birçoklarının gafil

³⁸ Yusuf, 12/109.

³⁹ Çetiner, age, I, 510.

⁴⁰ Yusuf, 12/1–2.

⁴¹ Yazır, age., IV, 324.

⁴² Yazır, age, IV, 324–325.

olduğunu, aslında bu durumun ilahi kudrete gayet ince bir delil demek olduğunu gözler önüne sermektir. İşte Kur'an nazmının da o basit ve sınırlı alfabe harflerinden meydana gelmiş olmakla beraber öbür kelâmlar gibi değil, herkesin bildiği elifbayı yeni duydukları ve sırrına eremedikleri bu “Elif-Lam-Ra” gibi yepyeni bir şekilde ve benzeri görülmemiş bir sanat ve estetik anlayışı ile ortaya koyan ve söz dizmede usta olan bütün edebiyatçıları ve belâğatçıları bir benzerini meydana getirmekten aciz bırakan fevkalade sanatlı ve seçkin bir hikmetli kitap olması, onun Yüce Allah tarafından indirilmiş bir mucize ve bir peygamberlik belgesi olduğuna delalet eden çok açık bir delil teşkil ettiğini anlatır. Bütün inkârcılara hodri meydan diyerek meydan okur.⁴³

“*Bunlar, apaçık kitabın ayetleridir*” Ayetinde geçen “mübin” kelimesi ismi faildir ki, lazım (geçişsiz) ve müteaddi (geçişli) olarak kullanılır. Lazım anlamıyla “mübin” kendi özünde açık, seçik ve aydınlıktır. Yani haddi zatında kendisinin ne olduğu açık ve belli, kendisinin ne olduğunu tanıtmaya kendisi yeterli olan demektir. Müteaddi fiil olarak beyan edici, açıklayıcı, açığa çıkarıcı, ayırt edici anlamına gelir.⁴⁴ İşte Kur'an-ı Kerim “Hüda”, “Nur”, “Furkan” isimleriyle anılan hikmetli bir kitap olduğu gibi, aynı zamanda her yönüyle “mübin” bir kitaptır.

Sabuni, bu ayeti şöyle açıklamıştır: “Ey Muhammed! Sana indirilen bu ayetler, açıklamasında herkesi aciz bırakan, parlak, hüccet ve delilleri bulunan, hakikatleri ve incelikleri birbirine karışmamış olan ve anlamları açık bulunan Kitab'ın ayetleridir.”⁴⁵

“*Anlayabilesiniz diye biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik.*”

Bütün insanlık için gönderilmiş olan Kur'an'ın Arabistan'da ve Arapça olarak indirilmesinin coğrafi, sosyolojik, psikolojik ve dil ile ilgili sebepleri vardır. Her şeyden önce Arap yarımadası eski dünyayı meydana getiren, bugün de insanlığın büyük bir bölümünü barındıran Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının birbirine en çok yaklaştığı merkezi bir yerde ve dünya ticaret yollarının kesiştiği bir noktada bulunmaktadır. Kur'an'ın indiği bu dönemde bu bölge komşu illerde yer alan siyasi güçlerin iktisadi ve siyasi menfaatlerini doğrudan ilgilendiren bir konumdaydı. Bu siyasi güçlerin aksiyon ve reaksiyonlarının toplandığı bir merkezde yer alan Arap toplumu bu kıtalarda yaşayan insanları ve bunların yaşayışlarını tanıma imkânına sahipti.⁴⁶

⁴³ Sabunî, *Safvetü't-Tefasir*, II, 31; Yazır, age, IV, 325.

⁴⁴ Yazır, age, IV, 460.

⁴⁵ Sabunî, *Safvetü't-Tefasir*, II, 31.

⁴⁶ Komisyon, *Kur'an Yolu*, III, 211–212.

Arap toplumu çölde yaşadığı için, huzurlu bir hayat tarzından uzaktı. Tehlikeli işlere atılma ve değerlerin müdafaasında sabırla direnme gibi vasıflara sahip bulunuyordu. Asırlar boyunca dillerinin saflığını korudukları gibi belirtilen nitelik ve enerjilerini de muhafaza etmişlerdi. Kabileler arasında uzun süre devam etmiş olan iç savaşlar, onlara atılganlık gibi yetenekler kazandırmıştı. Ayrıca ticaretle uğraşan bir toplum olmaları sebebiyle hareket kabiliyetine ve uzun süreli seyahatlere katlanma gibi hususiyetlere sahip bulunuyorlardı. Bu sayede Araplar ticaret yaptıkları ülkelerin örf ve âdetlerini, hususiyetlerini, kanunlarını öğrenmişlerdi, kısaca İslam'ı buralara ulaştırmak için gereken tecrübeye sahip bulunuyorlardı.

Kur'an'ın Arapça olarak indirilmesinin temel sebebi, son peygamberin Araplar arasından seçilmiş olmasıdır. Yüce Allah her peygambere kendi kavminin diliyle hitap etmiş, vahyini onların diliyle göndermiştir ki peygamber Allah'ın emir ve yasaklarını kavmine rahatça anlatsın. Bu durumla ilgili ayette Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *“İstisnasız her peygamberi kendi kavminin diliyle gönderdik ki onlara açık açık anlatsın; bundan sonra Allah dilediğini sapkınlık içerisinde bırakır, dilediğini de doğru yola iletir. O, güçlüdür, hikmet sahibidir.”*⁴⁷ Şüphe yok ki Kur'an'ın Arap dili ile indirilmiş olması onun sadece Araplara indirildiğini ifade etmez. Anlatmak istediği sadece şudur: “Ey Arap topluluğu, Kur'an'ın mükemmelliğini anlamalısınız, bu mükemmellik onun ilahi vahiy olduğunun apaçık delilidir; sizin dilinizle indirildi ve artık anlamadığınıza, yabancı bir dille indirildiğine dair hiçbir mazeret ileri süremezsiniz.”⁴⁸

Bazı kimseler yanlış bir şekilde bu ayete, kitabın Arap olmayanlara değil yalnızca Araplara indirildiği yolunda bir anlam verirler. Dolayısıyla Kur'an'ın tüm insanlığa bir hidayet kılavuzu olarak gönderilmediğini ileri sürerler. Fakat bu, Kur'an'ı gerçek anlamıyla kavramayanların temelsiz bir iddiasıdır. Gayet açıktır ki, bir kitap evrensel bir kılavuz olması durumunda bile belli bir dilin kelimelerini kullanmak durumundadır. Böyle olmalı ki, o dili konuşan insanlar kitabın öğretilerini anlayabilsinler ve mesajı diğer insanlara iletebilsinler. Bir harekete dair mesajın evrensel ölçüde yaygınlaşmasının tek doğal biçimi budur.

⁴⁷ İbrahim, 14/4.

⁴⁸ Mevdudî, age, II, 441.

Nitekim Kur'an ayetleri, O'nun bütün insanlığa hitap ettiğini, dolayısıyla evrensel bir kitap olduğunu göstermektedir.

*“(Ey Muhammed!) Biz, sana bu Kur'an'ı vahyetmekle geçmiş milletlerin haberlerini sana en güzel bir şekilde anlatıyoruz. Gerçek şu ki, sen bundan önce (bu haberleri) elbette bilmeyenlerdendin.”*⁴⁹

Ayette geçen “Ahsenü'l-kasas” tamlamasındaki kasas kelimesi sözlükte “bir şeyin izini sürmek” anlamına gelmektedir; isim olarak, “anlatılan haber” demektir. Kur'an'da daha çok bu anlamda kullanılmıştır.⁵⁰ Bu anlamda kıssa ile eş anlamlı olup her ikisinin de çoğulu kıssastır. Edebiyatta hayali kıssalar olduğu gibi gerçek kıssalar da vardır. Yusuf'un kıssası yaşanmış bir olaydır. Bir taraftan tasavvuf ve edebiyatta mecazi aşk denilen ve tabii bir gerçeklik olan beşeri sevgiyi, diğer taraftan bu tür sevgilerin insanı kötülüğe saptırmasına engel olacak güç ve içtenlikteki iman ve iffetin yüceliğini anlatan bu sure, ayette “Ahsenü'l-kasas” olarak nitelendirilmiştir. Kıssada aynı zamanda baba-oğul, Yakup ile Yusuf'un hasret, ıstırap ve üzüntüleri canlı bir şekilde dile getirilmektedir. “Ahsenü'l-kasas” tamlamasını “en güzel üslup” şeklinde anlayanlar da vardır.⁵¹ Buna göre ayetin anlamı *“Biz, bu Kur'an'ı sana en güzel bir üslupla anlatıyoruz.”* Şeklinde olur.

Ayette, Allah'ın Resulünün Yusuf Peygamber hakkında daha önce bilgisinin olmadığı, bu bilgilerin kendisine vahiy yoluyla geldiği bildirilmektedir. Bu durum, Allah'ın Resulünün hak peygamber, Kur'an'ın da mucize olduğunu gösterir. Zira okur-yazar olmayan, yabancı dil bilmeyen ve İsrail oğulları'nın Mısır'a gitmeleriyle ilgili yeterli bilgisi bulunmayan bir kimsenin, vahye dayanmadan, olayların detayına kadar inen böyle mükemmel bir kıssayı ortaya koyması mümkün değildir.

*“Bir zamanlar Yusuf, babasına (Yakup'a) demişti ki: “Babacığım! Ben (rüyamda) on bir yıldızla güneşi ve ayı bana secde ederlerken gördüm.” (Babası): “Yavrucuğum! Rüyanı sakın kardeşlerine anlatma; sonra sana bir tuzak kurarlar! Çünkü şeytan insana apaçık bir düşmandır.”*⁵²

Bu ayetler en güzel kıssayı açıklamak için ilk ayetlerdir. Bu ifadeler, Yusuf kıssasının halkaları veya bölümleri hususunda neticenin ne olacağını öğrenmek, daha

⁴⁹ Yusuf, 12/3.

⁵⁰ el-İsfahânî, Ragıb, **el-Müfredatü Elfazı'l-Kur'an**, Daru'l-Kalem, Beyrut, 1997, 271.

⁵¹ Zemahşerî, age., II,424; Esed, Muhammed, **Kur'an Mesajı**, (Çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İşaret Yay., İst., 1997, II, 454-455.

⁵² Yusuf, 12/4-5.

küçük yaştayken kıskançlığa düşmemeleri ve O'na tuzak kurmamaları için kardeşlerine anlatmamasını istediği bu garip rüya ile başlayan kapalı bilmecenin nasıl çözüleceğini anlamak için okuyucu ve dinleyicinin dikkatini çekecek heyecanlı ve özlü bir başlangıçtır. Bu üslûp hikâyeye yazarlarının takip etmeye çalıştıkları bir üslûptur. Hikâyeye bir bilmece yahut heyecanlı bir haberle başlarlar, sonra da bu bilmeceyi çözmeye ve bu haberin gerçeğini açıklamaya geçerler.

Yusuf Peygamber, bu rüyayı gördüğünde, daha küçük bir çocuk ya da ergenlik çağı öncesini yaşayan bir gençti. Ancak babasına anlattığı bu rüya, bu yaştaki bir çocuğun rüyasına hiç benzemiyordu. Çünkü O, rüyasında yıldızları, güneşi ve ayı kendisine “secde ederken”, tıpkı bir saygı ve yüceltme ifadesi olarak başlarını secdeye koyan akıllı varlıkların hareketlerini andırır biçimde kendisine secde ederken görmüştü. Bu olayın aktarıldığı ayetin üslubunda bir vurgunun yer aldığını görüyoruz:

“Hani Yusuf babasına “Babacığım ben rüyamda on bir yıldızı, güneşi ve ayı önümde secde ettiklerini gördüm.”

Yusuf'un gördüğü bu rüyada baba, anne ve kardeşler ay, güneş ve yıldızlarla temsili olarak anlatılmıştır.⁵³ Secde etmeleri ise, Yusuf'a tevazu gösterip boyun eğmeleri ve onun emri altına girmeleri olarak tefsir edilmiştir.⁵⁴ Babası Yakup, ileri görüşlülüğü ve önsezisiyle bu rüyanın, Yusuf Peygamber için anlam yüklü bir rüya olduğunu kavramıştır. Bu, rüyanın ve neticesinin önemine işaret ettiği gibi, Yusuf'un şanının yüceliğini de gösterir, Yusuf'un rüyası, Yüce Allah'ın onu peygamberlik görevine hazırladığının bir işaretidir. Ama ne Yakup Peygamber, ne de kıssanın üslubu bu rüyanın tüm anlamını hemen açığa vurmayacaktır. Bu noktadaki en önemli olaylar, ancak sonra ortaya çıkacaktır. Rüyanın net biçimde anlaşılması ise sonra, başlangıçtaki meçhul geleceğin artık görülüp bilinmesiyle mümkün olacaktır. Yakup Peygamber, diğer oğullarının yorumu gayet açık olan bu rüyadan haberleri olduğu takdirde Yusuf'u kıskanarak ona kötülük edeceklerinden endişe etmiş, bu sebeple rüyasını kardeşlerine anlatmaması için onu uyarmıştır.

“İşte böylece Rabbin seni seçecek, sana (rüyada görülen) olayların yorumunu öğretecek ve daha önce iki atan İbrahim ve İshak'a nimetini tamamladığı gibi sana ve

⁵³ Neseî, Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, **Tefsiru'n-Neseî**, Daru'l- Kiblemiz, Beyrut, 1989, II, 753; Celaleyn, age., II, 234.

⁵⁴ Razî, Fahrüddin, **Tefsiru'l-Kebir**, Daru İhyai Turasi'l-Arabiyye, Beyrut, Trs., XVIII, 86.

Yakup soyuna da nimetini tamamlayacaktır. Çünkü Rabbin çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.”⁵⁵

Yusuf’un rüyasındaki yıldız, güneş ve ay yücelerde olan göksel cisimlerdir. Bu rüyadan, babası Yüce Allah’ın, Yusuf’u yücelere erdireceğini, ona insanlığın en yüce makamı olan peygamberliği vereceğini anlam olarak çıkarmıştır.

Yüce Allah, Yusuf’u peygamber olarak seçtikten sonra ona hadiselerin yorumunu öğretecekti. Ayette geçen “te’vil” sözcüğünün anlamı, gelecekte olacakları bilmektir. “Te’vilü’l-Ehadis” kelimesinin anlamı hakkında farklı yorumlar yapılmıştır. Bunlar:

a)Yakup Peygamber bu sözüyle, Yüce Allah’ın Yusuf’u seçkin kılacağını, ona gerekeni öğreteceğini, olayların daha baştan gelecekte nasıl sonuçlanacağını anlayabilecek denli sağlıklı bir ileri görüşlülük ve keskin bir sezgi lütfedeceğini kastetmiştir. Bu, ileri görüşlü, kavrama gücü keskin bir kula, Allah katından verilmiş bir ilhamdır. Nitekim Yakup Peygamber bu konudaki sözlerini, hikmet ve Allah katından verilmiş bilgi atmosferi içinde, şöyle noktalamaktadır: “*Rabbin her şeyi bilir ve her işi yerinde yapar.*”⁵⁶

b) Bazı tefsirciler “Te’vilü’l-Ehadis” kelimesiyle, rüya tabiri kastedilmiştir.⁵⁷ Bunun neticesi, onun uykusunda görmüş olduğu şeye varıp dayandığı için, “tevîl” adını almıştır. Yani, “Yüce Allah insanların uykularında gördüğü olayların yorumunu sana öğretir” demektir. Yusuf Peygamberin rüya yorumu ilminde, kendisine müracaat edilen bir otorite olduğunu Yusuf suresinin ileriki ayetlerinden de anlıyoruz.⁵⁸

c) Bazıları, bu kelime Yüce Allah’ın kitaplarındaki hadiselerin te’vîlini ve önceki peygamberlerden rivayet edilen haberleri, sana öğretmiştir, demektir. Bu tıpkı, zamanımız âlimlerinden birisinin, Kur’an’ın tefsiri, tevili ve Peygamber Efendimizden rivayet edilen hadislerin tevili ile meşgul olması gibidir.⁵⁹

d) Bazıları ise “te’vilü’l-ehadis” sadece “rüyaların yorumu” demek değildir, bu Yüce Allah sana hayatın problemlerini anlama ve onlara çözüm bulma yeteneği

⁵⁵ Yusuf, 12/6.

⁵⁶ Kurtubî, age., IX, 129; Kutub, Seyyid, **Fizilali’l-Kur’an**, (Çev. M.Emin Saraç, Bekir Karlıağa, İ. Hakkı Şengüller), Hikmet Yay., İst., Trs, VIII, 363.

⁵⁷ Cessas, Ebu Bekr Ahmed b. Ali er-Razî, **Ahkamu’l-Kur’an**, Daru’l-Kutubi’l-İlmiye, Beyrut, 1994, III, 216; Nesefî, age., II, 755; Celaleyn, age., II, 235.

⁵⁸ Yusuf, 12/36, 46.

⁵⁹ Razî, age., XVIII, 89.

bahşedecek, sana her şeyin hakikatine ulaştırıcı bir görüş ihsan edecek şeklinde daha kapsamlı bir anlama sahiptir.⁶⁰

Yüce Allah'ın Yusuf Peygamber'e nimetini tamamlamasından maksat, ona nimetlerin en üstünü olan peygamberlikle birlikte devlet yöneticiliğini de nasip etmiş olmasıdır. Böylece ona hem dini hem de dünyevi nimetler nasip etmiştir. Ataları İbrahim ve İshak'a peygamberlik vererek onları o büyük şerefe erdirdiği gibi, Yakup'un soyundan da birçok peygamber ve hükümdar göndermek suretiyle bu soyu başka kavimlerin hiçbir şekilde ulaşamayacakları bir şerefe ulaştırmıştır. İşte Allah'ın Yakup ailesine nimetini tamamlamasından maksat da budur.⁶¹

“Andolsun ki Yusuf ve kardeşlerinde, (almak) isteyenler için ibretler vardır.

(Kardeşleri) dediler ki: Yusuf'la kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha sevgilidir. Hâlbuki biz kalabalık bir cemaatiz. Şüphesiz ki babamız apaçık bir yanlışlık içindedir.

(Aralarında dediler ki:) Yusuf'u öldürün veya onu (uzak) bir yere atın ki babanızın teveccühü yalnız size kalsın! Ondan sonra da (tövbe ederek) sâlih kimseler olursunuz!

Onlardan biri: Yusuf'u öldürmeyin, eğer mutlaka yapacaksanız onu kuyunun dibine atın da geçen kervanlardan biri onu alsın (götürsün), dedi.”⁶²

Düşünen kimseler için Yusuf ve kardeşleri olayında birçok ibret ve ders bulunmaktadır. Böylesi bir ifade kullanılarak tüm dikkatler, olayın üzerine çekiliyor. Artık olaylar başlayacaktır.

“Yusuf'la kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha sevgilidir.” ayetinde geçen Yusuf'un kardeşinden maksat, kendisinden küçük olan ana-baba bir öz kardeşi Bünyamin'dir.⁶³ Gelecekte peygamberlikle görevlendirilecek olan Yusuf, dürüstlük ve üstün karakteri sebebiyle babasının dikkatini çekmiş ve sevgisini kazanmıştır. Bünyamin de peygamber olmamakla birlikte en küçük çocuğu olması ve üstün bir şahsiyete sahip bulunması gibi sebeplerle onu da çok seviyordu. Yakup Peygamberin bu en küçük iki oğluna karşı farklı bir sevgi göstermesi, diğer oğullarının bu iki kardeşlerine haset duygularını iyice kamçılıyordu.

⁶⁰ Mevdudî, age. , II, 442.

⁶¹ Komisyon, **Kur'an Yolu**, III, 217.

⁶² Yusuf, 12/7-10.

⁶³ Kurtubî, age. , IX, 130; Celaleyn, age. , II, 235.

Oğullarının kendilerini ihmal ediyor gerekçesiyle babalarına karşı belirttikleri tavrın anlamını tamamen kavrayabilmek için, kabile hayatının şartlarını göz önüne almamız gerekir. Kurulu bir devlet düzeni olmadığı için her kabile, diğer kabilelerle yan yana kendi bağımsızlığını sürdürürdü. Apaçık ki, kabile reisinin iktidarı, bütünüyle oğullarını, torunlarının, kardeşlerinin ve yeğenlerinin çokluğuna dayanırdı. Bunlar ailenin mülkünü, şerefini ve hayatını korurlardı. Dolayısıyla kabilenin başını çeken kimse ailesinin küçük çocuk ve kadınlarından çok yetişmiş oğullarına eğilim duyardı. Yakup Peygamber de kabilenin başındaydı ve oğulları bu konudaki tercihini kendilerinden yana yapacağı ümidindeydiler. Fakat Yakup Peygamber bu şekilde değil de başka türlü düşünüyordu. Sitemleri bu yüzdendi ve onlar babaları hakkında şöyle düşünüyorlardı: “Öyle görünüyor ki babamız akli dengesini gerçekten yitirmiştir. İki küçük kardeşimizi bizden daha çok seviyor. Oysa biz genç ve güçlüyüz ve onun yerini zamanın gerektirdiği en iyi şekilde doldurabiliriz. Bu iki küçük kardeş ise kendilerini korumaktan acizler.”⁶⁴

Kabaran kıskançlık duyguları, kardeşlik şefkat ve merhamet duygularını o derece örtmüştü ki kardeşlerini öldürmek veya başka bir şekilde ortadan kaldırmak için karar almada tereddüt göstermediler. Böylece çarpık bir mantıkla, kardeşlerini ortadan kaldırdıktan sonra tövbe edip iyi kimseler olacaklarını ve babalarının sadece kendilerine kalacağını sanıyorlardı. İçlerinden biri vicdanının sesini bastıramadı ve Yusuf’un öldürülmemesini istedi; ama onu babasından uzaklaştırmak için mutlaka bir şey yapılacaksa bir kuyunun dibine bırakılmasını tavsiye etti. Kervanlardan birinin Yusuf’u alıp götürceğini, böylece onu babasından uzaklaştırmış olacaklarını söyledi. Bu fikri ileri sürenin kim olduğu konusunda farklı görüşler vardır. Bazıları bu fikri ileri sürenin, Yakup’un en büyük oğlu Rubil olduğunu,⁶⁵ bazıları ise bunu söyleyenin Yehuda olduğunu⁶⁶, bazıları da Şemun⁶⁷ olduğunu söylemişlerdir.

“Dediler ki: “Ey babamız! Sana ne oluyor da Yusuf hakkında bize güvenmiyorsun! Oysaki biz onun iyiliğini istemekteyiz. Yarın onu bizimle beraber (kıra) gönder de bol bol yesin (içsin), oynasın. Biz onu mutlaka koruruz.”

⁶⁴ Mevdudî, age. , II, 445.

⁶⁵ Razî, age. , XVIII, 95; İbn Kesir, **el-Bidayete ve’n-Nihaye**, Mektebetü’l-Maarif, Beyrut, 1977, I, 200.

⁶⁶ Celaleyn, age. , II, 235.

⁶⁷ Razî, age. , XVIII, 95; İbn Kesir, **el-Bidaye**, I, 200.

(Babaları) dedi ki: “Onu götürmeniz beni mutlaka üzer. Siz ondan habersizken onu bir kurdun yemesinden korkarım.”

Dediler ki: “Hakikaten biz (kuvvetli) bir topluluk olduğumuz halde, eğer onu kurt yerse, o zaman biz gerçekten aciz kimseler sayılırız.”

“Onu götürüp de kuyunun dibine atmaya ittifakla karar verdikleri zaman, biz Yusuf’a: “Andolsun ki sen onların bu işlerini onlar (işin) farkına varmadan, kendilerine haber vereceksin,” diye vahyettik.”

“Akşamleyin ağlayarak babalarına geldiler.”

“Ey babamız! Biz yarışmak üzere uzaklaştık; Yusuf’u eşyamızın yanında bırakmıştık. (Ne yazık ki) onu kurt yemiştir! Fakat biz doğru söyleyenler olsak da sen bize inanmazsın.” Dediler.

Gömleğinin üstünde sahte bir kan ile geldiler. (Yakup) dedi ki: “Bilakis nefisleriniz size (kötü) bir işi güzel gösterdi. Artık (bana düşen) hakkıyla sabretmektir. Anlattığınız karşısında (bana) yardım edecek olan, ancak Allah’tır.”⁶⁸

Kardeşleri Yusuf’u götürüp kuyuya atmak üzere anlaştıkları zaman babaları Yakup’a gelip şöyle dediler: “Yusuf’u bize niçin emanet etmiyorsun, ona zarar verebileceğimizden mi korkuyorsun? Hâlbuki biz de onun iyiliğini isteriz, yani onu seviyor, ona şefkat duyuyoruz. Onun hayrını istiyoruz, samimiyetle onun iyilik içinde olmasını istiyoruz.” Gerçekte ise kardeşleri Yusuf’un rüyasını öğrenip de Yusuf’ta beliren büyük hayır ve peygamberlik alâmetleri sebebiyle babasının ona olan sevgisini anladıktan sonra, Yusuf’a olan kıskançlıklarından dolayı onun hakkında bu söylediklerinin aksini istiyorlardı. Ve onlar sözlerine devam ederek; yarın âdetimiz üzere sahradaki vadiye gittiğimizde Yusuf’u da bizimle gönder, orada hoşuna giden meyve ve sebzelerden yesin, koşsun, oynasın, dirlensin, ok yarışlarında bize katılsın. Biz, onu her türlü felâket ve musibetlerden koruruz, senin hatırın için onun üzerine titreriz, dediler. Yakup Peygamber oğullarına şu şekilde cevap verdi: “Onu alıp götürmeniz beni üzer; hangi şekilde olursa olsun onun benden ayrılması bana elem verir. Siz ok atmakla ve koyun gütmekle meşgul iken bir kurdun gelip O’nu yemesinden korkarım.

Bu ifadeden Yakup’un iki mazeret ileri sürdüğü anlaşılmaktadır:

⁶⁸ Yusuf, 12/11–18.

1- Yusuf'un kendisinden ayrılmasına üzülməsi.

2- Kardeşlerinin Yusuf'a önem vermeyerek oyun oynamakla veya koyun gütmekle meşgul oldukları ve bu sebeple gaflette bulundukları bir sırada kurdun onu yemesinden korkması.⁶⁹

Sanki Yakup Peygamber: "Onu kurdun yemesinden korkarım" şeklindeki bu sözü ile farkında olmadan onlara, tasarladıkları planı nasıl örtbas edecekleri konusunda bir ipucu vermiştir. Son derece ihtiyatlı olması onun bu sözü söylemesine sebep olmuştur.

Oğulları babalarına, Allah'a yemin olsun ki, biz kendimizi savunacak kuvvetli bir topluluğuz. Buna rağmen eğer O'nu kurt yerse biz hüsrana uğrayan, kendilerinde hiçbir hayır bulunmayan, hiçbir faydası olmayan, aciz ve helak olmaya mahkûm kimselerden oluruz.

Bundan sonra da planı icra etmeye başladılar. Babalarına başvurup onun yanından Yusuf'u alıp götürünce istediklerini elde ettiler. Hiç tereddüt göstermeden ve azimle Yusuf'u kuyunun dibine atmaya karar verdiler. Bu kuyu kendi aralarında bilinen manasıyla büyük bir kuyu idi. Böylece ya dilediği yere gitsin, ya da helak olsun da ondan kurtulsunlar diye düşünüyorlardı.

Fakat kâmil bir kudret, etkin bir irade, rahmet ve lütuf sahibi olan; zorluktan sonra kolaylığı, sıkıntıdan sonra huzuru indiren Yüce Allah, vahiyle Yusuf'un kalbini tatmin etmek ve içinde bulunduğu durumdan üzülmemesi hususunda kalbini takviye etmek için, Yusuf'a vahyederek şöyle buyurdu: "Senin için mutlaka bir huzur ve çıkış kapısı vardır. Allah onlara karşı sana yardım edecek, sana yaptıkları bu kötülüğü senin Yusuf olduğunu anlayıp hissettirmeden onlara haber verecektir."

Bu aynı zamanda Yüce Allah'ın Yusuf Peygamber'e bu çetin imtihandan kurtulma, onlara karşı ilâhî yardıma kavuşma ve kardeşlerinin ileride O'nun hâkimiyetinde olacağı şeklinde bir sözüdür. Bundan sonra da babaları Yakup'a asılsız mazeretlerle özür beyan etme sırası geldi. O günün sonunda yatsı vakti karanlıkta babalarına döndüklerinde ağlar gibi görünmeye ve Yusuf'a olanlara üzüldüklerini göstermeye çalıştılar.

⁶⁹ Zuhaylî, age. , VI, 457.

Kardeşleri özür diler gibi bir tavır içerisinde şöyle dediler: “Biz yarış yapmaya, ok atmaya gitmiş ve Yusuf’u da elbiselerimizin ve diğer eşyalarımızın yanında bekçi olarak bırakmıştık. O sırada O’nu kurt yedi. İşte Yakup’un endişe edip tembihte bulunduğu husus da buydu. Biz gayet iyi biliyoruz ki -durum böyle iken- biz doğru söyleyen ve senin yanında güvenilir kişiler olsak bile sen bizi doğrulamayacaksın. Zira sen Yusuf’u aşırı derecede sevmen ve bizim yalan söylediğimizi sanman sebebiyle bu hususta bize ithamda bulunursun.

Bu hilelerine ek olarak Yusuf’un gömleğini başka bir kana bulayarak getirmişlerdi. Kestikleri bir kuzunun kanından alıp Yusuf’un gömleğine sürmüşler ve onun da kurdun Yusuf’u yediği esnadaki gömleği olduğunu ileri sürmüşlerdi. Bunun için ayette “*Onun gömleğine...*” ifadesi kullanılmıştır.

Fakat Allah’ın iradesi onların suçlarının izlerinin ortaya konulmasını istemişti. Bundan dolayı gömleği yırtıp parçalamayı unutmuşlardı. Zira kurdun saldırısı olsaydı gömlek yırtılırdı. Rivayete göre Yakup Peygamber parçalanmamış gömleği görünce alaylı bir tarzda şöyle demişti: “Ne kadar yumuşak huylusun ey Kurt! Oğlumu yiyorsun da gömleğini yırtmıyorsun?”⁷⁰

Bu sebeple Yakup gönlünde oğullarının gizlediği bir şeyler olduğu inancı doğması sebebiyle onlardan ve sözlerinden yüz çevirdi, onları doğrulamadı ve şöyle dedi: “Hayır, nefisleriniz sizi aldatıp bu işe sürüklemiştir. Yani sizin kötü nefisleriniz sizi bu anlattığınız ve söylediğiniz durumdan başka çok çirkin bir işi size güzel göstermiş ve bu işi size yaptırmıştır. Ben anlaştığınız bu olay üzerine güzel bir sabırla sabredeceğim. Bu musibet, bu sıkıntı gidinceye kadar Yüce Allah’tan yardım talep edeceğim. Benim için en uygun şey güzel bir şekilde sabretmektir.

Seleften bazısı der ki: “Zulümden yakınan kimsenin ağlamasına aldanma. Ağlamakta olduğunu görmene rağmen, zulmettiği nice kimseler vardır. Yusuf’un kardeşlerinin ağlamalarını düşünün. Geceleyin, zifiri karanlıkta ağlayarak babalarının yanına gelmişlerdi. Mazeretlerini açıklamak için değil de zulümlerini örtbas etmek için böyle yapmışlardı.”⁷¹

⁷⁰ Razî, age. , XVIII, 103; Zuhaylî, age. , VI, 458; Celaleyn, age. , II, 237.

⁷¹ Sabunî, Muhammed Ali, **Peygamberler Tarihi**, Ahsen Yay. , İst. , 2003, 586.

“Bir kervan geldi ve sucularını (kuyuya) gönderdiler, o da (gidip) kovasını saldı, (Yusuf’u görünce) “Müjde! İşte bir oğlan!” dedi. Onu bir ticaret malı olarak sakladılar. Allah onların yaptıklarını çok iyi bilir.

(Kafile Mısır’a vardığında) onu değersiz bir pahaya, sayılı birkaç dirheme sattılar. Çünkü onu bir an önce ellerinden çıkarmak istiyorlardı.”⁷²

Kuyu, kervanların yolu üzerindeydi. Kervancılar bu tür kuyulara gelip su ararlardı. Yağan yağmur suları bu kuyularda birikip, bir müddet kalırdı. Bu kuyuda görüldüğü üzere, kimi kez bir damla suyun bulunmadığı da olurdu. Kervan ya da kafile izcileri, gezgin tüccarları ve korumalarıyla uzun yolculuklar yapmasından ötürü, ayette “seyyâra” sözcüğüyle ifade ediliyor. Yani, onlar su bulma konusunda uzman olan, bölgeyi iyi tanıyan kimseleri gönderdiler.

“Adam, kovasını kuyuya sarkıtınca.” Sucu, su bulunup bulunmadığını anlamak ya da kovasını suyla doldurmak için kovayı kuyuya saldı. Okur için kıssanın sürprizlerini korumak için ayet, Yusuf’un kovaya tutunup kuyudan çıkışını anlatmaksızın, hemen sucunun sözüne geçiyor. Sucu: “Müjde: ‘İşte size bir oğlan çocuğu’ dedi.”

Ayet yine, bu sürpriz karşısında onların aralarında neler konuştuklarını, Yusuf’un o anki durumunu, kurtuluş anındaki heyecanını anlatmaksızın, hemen onun, kervancıların elinde düştüğü duruma geçiyor.

“Onu bir ticaret malı olarak sakladılar” ayetinde saklayanların kimler olduğu hakkında farklı iki görüş vardır:

a) Onu saklayanlar, su almaya gelenlerdir. Onu kervandaki diğer arkadaşlarından saklamışlar ve el altından değersiz bir bedelle satmışlardır.

b) Kardeşleri onun kendi kardeşleri olduğunu saklamışlardır. Yani onu kuyuya attıktan sonra gitmemişler, o yörede beklemişler, kervanın sucuları onu çıkardığında onun kendi köleleri olduğunu iddia etmişler, Yusuf da korkusundan ses çıkaramamış, böylece onu köle olarak kervanın adamlarına düşük bir bedelle satmışlardır.⁷³

“Çünkü onu bir an önce ellerinden çıkarmak istiyorlardı.” Çünkü onlar, bir çocuğu köleleştirip satmak gibi bir suçlamayla yüz yüze gelmek istemedikleri için, onu

⁷² Yusuf, 12/19–20.

⁷³ Razî, age. , XVIII, 106; Zuhaylî, age., VI, 463.

bir an önce ellerinden çıkarmak istiyorlardı. Böylece, Yusuf'un yaşamındaki ilk sıkıntı son bulmuş oluyordu.

Mısır'da onu satın alan adam, karısına dedi ki: "Ona değer ver ve güzel bak! Umulur ki bize faydası olur. Veya onu evlât ediniz." İşte böylece (Mısır da adaletle hükmetmesi) ve kendisine (rüyadaki) olayların yorumunu öğretmemiz için Yusuf'u o yere yerleştirdik. Allah, emrini yerine getirmeye kadirdir. Fakat insanların çoğu (bunu) bilmezler.

*(Yusuf) erginlik çağına erişince, ona (isabetle) hükmetme (yeteneği) ve ilim verdik. İşte güzel davrananları biz böyle mükâfatlandırırız."*⁷⁴

Yüce Allah'ın yardımı ve himayesi sayesinde Yusuf tehlikelerden kurtularak Mısır'ın ileri gelen devlet adamlarından birinin evine köle olarak yerleşti. Bazı kaynaklarda onu satın alan şahsın, Mısır kralının maliye bakanı veya Mısır (Menfis) şehrinin valisi ve polis teşkilâtının müdürü Potifar olduğu bildirilmektedir.⁷⁵ Bazı tefsirciler de bu şahsın adının Kıtîr ya da İtfîr olduğunu söylemişlerdir.⁷⁶ Kur'an bu zatı ismiyle değil, "el-azîz" unvanıyla anar.

"el-azîz" sıfatı Mısır'da yüksek bir resmî unvanı ifade eder. Nitekim "el-azîz" kelimesi, "gücüne karşı koyulamayan kimse" anlamına gelmektedir. Yusuf, bu üst düzey yöneticinin hizmetinde kaldığı süre zarfında devlet yönetimiyle ilgili bilgi ve görgüsünü geliştirmiştir. Aziz'in, Yusuf hakkında söylediklerine bakılırsa, onu gördüğü andan itibaren zekâ ve kabiliyetini sezdiği ve onun gelecekte büyük işler yapabileceği kanaatine vardığı anlaşılır. Bu sebeple ona köle muamelesi değil, evlat muamelesi yapmış ve onu kendi çocuğu gibi büyüttüştür.

Ebu İshak, Ebu Ubeyde'den Abdullah b. Mesud'un şöyle dediğini nakletmektedir: İnsanlar arasında en ferasetli, en zeki üç kişi vardır:

1- Mısır Azizi: Hanımına Yusuf için *"Ona iyi davran."*⁷⁷ Demişti.

2- Şuayb Peygamber'in kızı Musa için, *"Babacığım, onu ücretli olarak yanına al."*⁷⁸ Demişti.

3- Ebubekir Halifelîge Ömer'i tayin etmesi sebebiyle.⁷⁹

⁷⁴ Yusuf, 12/21-22.

⁷⁵ Komisyon, **Kur'an Yolu**, III, 223.

⁷⁶ Zemahşerî, age. , II, 436; Kurtubî, age. , IX, 108; Nesefî, age. , II, 760; Ebu Hayyan, age. , V, 292; Celaleyn, age. , II, 238.

⁷⁷ Yusuf, 12/21.

⁷⁸ Kasas, 28/26.

“(Yusuf) *erginlik çağına erişince, ona (isabetle) hükmetme (yeteneği) ve ilim verdik. İşte güzel davrananları biz böyle mükâfatlandırırız.*” Ayette “erginlik çağı” diye tercüme ettiğimiz “eşüdde” kelimesi sözlükte “güç ve kuvvet” anlamına gelir. Kişinin en fazla güçlü olduğu çağı ifade etmek üzere kullanılmıştır. Bu çağın 18, 20, 33, 40, yaşlar olduğuna dair farklı görüşler vardır.⁸⁰

Yusuf’a verilen hükümden maksat, yönetme veya yargılama yeteneği, ilimden maksat da peygamberliğe ek olarak ona verilmiş olan rüyaları yorumlama bilgisidir. Nitekim Yusuf’un, “*Ey Rabbim! Bana servet ve iktidar verdin ve bana olayların yorumunu da öğrettin.*”⁸¹ Mealindeki duasında buna işaret vardır.⁸²

“Evinde bulunduğu kadın, onun nefsinden murat almak istedi, kapıları iyice kapattı ve “Haydi gel!” dedi. O da “(Hâşâ), Allah’a sığınırım! Zira kocanız benim velinimetimdir, bana güzel davrandı. Gerçek şu ki, zalimler iflah olmaz!” dedi.

Andolsun ki, kadın ona meyletti. Eğer Rabbinin işaret ve ikazını görmeseydi o da kadına meyletmişti. İşte böylece biz, kötülük ve fuhşu ondan uzaklaştırmak için (delilimizi gösterdik). Şüphesiz o ihlâslı kullarımızdandı.

İkisi de kapıya doğru koştular. Kadın onun gömleğini arkadan yırttı. Kapının yanında onun kocasına rastladılar. Kadın dedi ki: “Senin ailene kötülük etmek isteyeninin cezası, zindana atılmaktan veya elem verici bir işkenceden başka ne olabilir!”

Yusuf: “Asıl kendisi benim nefsimden murat almak istedi” dedi. Kadının akrabasından biri şöyle şahitlik etti: “Eğer gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, bu ise yalancılardandır.”

“Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir. Bu ise doğru söyleyenlerdendir.”

“(Kocası, Yusuf’un gömleğinin) arkadan yırtılmış olduğunu görünce, (kadına): “Şüphesiz, dedi; bu, sizin tuzağınızdır. Sizin tuzağınız gerçekten büyüktür.”

“Ey Yusuf! Sen bundan (olanları söylemekten) vazgeç! (Ey kadın!) Sen de günahının affını dile! Çünkü sen günahkârlardan oldun.”⁸³

Yusuf’un köle olarak bulunduğu evin hanımının adı tefsirlerde Rail olarak

⁷⁹ Zuhaylî, age. , VI, 468; Razî, age. , XVIII, 109–110.

⁸⁰ Zemahşerî, age. , II, 437.

⁸¹ Yusuf, 12/101.

⁸² Komisyon, **Kur’an Yolu**, III, 224.

⁸³ Yusuf, 12/23–29.

nakledilmektedir.⁸⁴ Onun isminin Zeliha /Züleyha olduğu da söylenmekteyse bu onun adı değil lakabı olabilir.⁸⁵ Evin hanımı Zeliha ona âşık oldu ve onunla birlikte olmak için planlarını hazırladı. Eşinin evde bulunmadığı bir sırada bütün kapıları kilitledi ve “haydi gel!” diyerek kendisini ona teslim etmeye hazır olduğunu bildirdi. Ancak kadının aklını başından alan bu tutkusuna karşılık Yusuf, iradesine ve duygularına hâkim oldu, peygamberliğine yakışır bir şekilde cevap verdi ve Allah’ın haram kıldığı bir şeyi yapmayacağını bildirerek teklifi reddetti.

“O, benim velinimetimdir, bana güzel davrandı” mealindeki ifadeden Yusuf’un bu çirkin fiili Allah korkusundan değil de efendisine karşı saygısızlık olur, endişesiyle yapmadığı anlaşılmamalıdır. O, önce Allah’a sığındığını ifade etmiş, sonra da ev sahibinin kendisinin efendisi olduğunu, dolayısıyla ona karşı da böyle bir ihanetin olamayacağını vurgulamıştır. Nitekim devamında zalimlerin iflah olmayacaklarını bildirmek suretiyle bu fiili işleyenlerin zalimler olduğuna işaret etmektedir.

Mevdudî, Yusuf’un “rabbi” sözcüğünü evin efendisi için kullandığı şeklindeki yorumlara karşı çıkmıştır. Her ne kadar Arapçada “rabb” kelimesinin bu anlamda kullanılışı mümkün ise de, iki sebepten dolayı burada başka anlamda kullanılmış olmalıdır. Birincisi, Allah’tan başkasını dikkate alarak günahattan çekinmesi bir peygamberin izzetine yakışmaz. İkincisi, bir peygamberin Allah’tan başka biri için “rabbim” kelimesini kullanması hakkında Kur’an’da tek bir örnek yoktur. Yusuf’un ilerideki ayetlerde⁸⁶ Rabbinin Allah olduğunu söyleyerek mesajını belirginleştirdiğine ve kendi itikadıyla Mısırlılarınkini birbirinden ayırdığını görüyoruz. Diğer insanlar onların Rableri olabiliyor iken, Yusuf’un Rabbi yalnızca Allah’tı. Bundan dolayı Yusuf “Rabbi” kelimesiyle Allah’ı kastetmiş olmalıdır.⁸⁷

Bunu izleyen ayette de kadın ona meylettiği halde Yusuf Peygamber’in, Allah’tan gelen bir ilham sayesinde kadına meyletmekten korunduğu bildirilmiştir. Kadının tahrikleri karşısında Yusuf’ta ona yaklaşma arzu ve isteği doğmuş, ancak Yusuf, Allah’tan gelen bir ilham sayesinde bu çirkin işin haram olduğunu hatırlamış ve kadına yaklaşmamıştır. Ayetin akışı da Yusuf’un bu fiilden korunmuş olduğunu göstermektedir. Bu olay, peygamberlerin peygamberlik öncesinde de büyük günah

⁸⁴ Taberî, Ebu Cafer Muhammed İbn Cerir, **Camîu’l-Beyan an Te’vili Ayi’l-Kur’an**, Daru’l-Fikr, Beyrut, 1995, XIII, 228-229; Kurtubî, age., IX, 108; Nesefî, age., II, 760.

⁸⁵ İbn Kesir, **el-Bidaye**, I, 202.

⁸⁶ Yusuf, 12/41,42,50.

⁸⁷ Mevdudî, age., II, 450-451.

işlemekten korunmuş olduklarını savunan görüşü destekler.⁸⁸

Kurtubi, Yusuf'un o sırada peygamber olduğunu belirtmiş ve şu ayeti delil olarak getirmiştir: “*Onu götürüp de kuyunun dibine atmaya ittifakla karar verdikleri zaman, biz Yusuf’a: Andolsun ki sen onların bu işlerini onlar (işin) farkına varmadan, kendilerine haber vereceksin, diye vahyettik.*”⁸⁹

Eğer Yusuf o sırada peygamber idiye, geriye sadece Yusuf Peygamber'in meyletmesi hatırdan geçip giden ve kalpte hiçbir şekilde yer etmeyen meyilden ibarettir. Yüce Allah'ın bütün insanları sorumlu tutmadığı meyil de budur. Zira mükellefin bu gibi meyilleri terk etme gücü yoktur. Yusuf'un: “*Bununla beraber ben nefsimi temize çıkarmıyorum*” sözü ise -eğer onun söylediği sözlerden kabul edilirse- ben kendimi bu meyil isteğinden temize çıkarmıyorum, demek olur. Yahut da o bu sözü tevazu ve itiraf olmak üzere söylemiştir ki, daha önce temize çıkartıldığı husustan nefse muhalefet olsun diyedir.

Yüce Allah bulûğu vaktinden itibaren Yusuf'un durumu hakkında: “*Tam ergenlik çağına varınca kendisine bir hüküm ve bir ilim verdik*”⁹⁰ diye haber vermektedir. Bu ayetteki “*ilim verdik*” ifadesi, onun zinanın haram olmasını bildiği, “*hikmet verdik*” onun bu bilginin gereği olarak kendisini zinadan koruduğu anlamına gelir. Bilgiye “*nazari hikmet*” bu bilgileri uygulama alanına geçirmesi “*ameli hikmet*” denir. Çünkü “*hüküm ve hikmet*” ilmin gerektirdiği şekilde insanın nefsinin şer duygulardan engellemesi demektir.⁹¹

“*Eğer Rabbinin işaret ve ikazını görmeseydi o da kadına meyletmişti.*” Ebussuud bu ayette geçen “*Rabbinden görmüş olduğu burhanı*” gözüyle görmesi değil de, aynel-yakin derecesinde her olayın hakikatini ve bu arada zinanın çirkinliğini bilmesi⁹² olarak tefsir etmektedir.

Allah'ın Resulü buyurdu ki: “*Melekler der ki: “Rabbim şu filan kulun -o kulunu daha iyi görmekle birlikte- bir kötülük işlemek istiyor. Yüce Allah: “Onu gözetleyin, Eğer o günahı işlerse, günahı ona misliyle yazınız, eğer onu terk ederse o günahı ona bir*

⁸⁸ Komisyon, **Kur'an Yolu**, III, 226–227.

⁸⁹ Yusuf, 12/15; Kurtubî, age., IX, 167.

⁹⁰ Yusuf, 12/22.

⁹¹ Razî, age., XVIII, 111; Kurtubî, age., IX, 167-168.

⁹² Ebussuud, Muhammed b. Muhammed, **İrşadü'l-Akli's-Selim ila Mezaye'l-Kur'ani'l-Kerim**, Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, 1994, IV, 266.

iyilik olarak yazınız. Çünkü o benim için günahı terk etmiştir.”⁹³ Yine başka bir hadis-i şerifte Peygamber Efendimiz Yüce Allah’ın şöyle buyurduğunu haber vermektedir: “Kulum bir günah işlemeyi içinden geçirip de işlemezse, ona bir iyilik olarak yazılır.”⁹⁴

Kulun işlemeyi içinden geçirdiği günahı terk etmesi sebebiyle ona bir iyilik olarak yazılıyorsa, o halde Yusuf Peygamber’in durumunda günah yok demektir. Çünkü Allah’ın Resulü şöyle buyurmaktadır: “Allah ümmetime nefislerinin içlerinden geçirdiklerini işlemedikleri yahut konuşmadıkları sürece affetmiştir.”⁹⁵

İbn Kesir ise, Yusuf Peygamber’in bu halinin, Allah’ın Resulü’nün müjdelediği, Allah’ın gölgesinden başka hiçbir gölgenin bulunmadığı bir günde bu gölgede barındırılacak yedi sınıftan birinin durumuna örnek olduğuna işaretlerken, bu ayeti tefsir ederken şu hadisi nakletmiştir: “Yedi sınıf vardır ki, Yüce Allah kendi gölgesinden başka bir gölge olmayacak günde, onları kendi gölgesinde barındıracaktır. Onlar:

1. Adil devlet başkanı,
2. Allah’a ibadet ederek yetişen delikanlı,
3. Gönlü camilere bağlı olan kimse,
4. Birbirlerini Allah rızası için seven ve bunun üzerine toplanan ve ayrılan iki kimse,
5. Şeref ve makam sahibi bir kadın kendisine birlikte olmak teklifinde bulunduğu halde, “Allah’tan korkarım” diyerek bu teklifi reddeden kimse,
6. Sağ elinin verdiğini sol eli duymayacak şekilde gizli sadaka veren kimse,
7. Kimsenin bulunmadığı yerde Allah’ı hatırlayıp da gözleri yaşla dolup taşan kimse.”⁹⁶

Ayetin devamında, “*İşte böylece biz, kötülük ve fuhşu ondan uzaklaştırmak için (delillerimizi gösterdik). Şüphesiz o, ihlasa erdirilmiş (muhlis) kullarımızdandı.*” buyrulması da, Yusuf Peygamber’in böyle bir günâha niyet etmediğini kesin bir şekilde ortaya koymaktadır.

Yusuf Peygamber, Zeliha’nın kilitlemiş olduğu kapıları açarak dışarı çıktı. Onu dışarı bırakmak istemeyen Zeliha, arkadan gömleğinden tutup çekerek gömleği yırttı. Dışarı çıktıklarında kocasıyla karşılaştılar. Kölesiyle zina etmeyi göze alan Zeliha maksadına ulaşmadan böyle bir manzara ile karşılaşınca, durumunu kurtarmak için Yusuf’a iftira etmekte bir sakınca görmedi, onun cezalandırılması gerektiğini söyledi.

⁹³ Buhârî, Tevhid, 35; Müslim, İman, 205.

⁹⁴ Buhârî, Rikak 31; Müslim, İman, 207.

⁹⁵ Buhârî, Talâk 11; Müslim, Eymân 201, 202.

⁹⁶ Buhârî, Ezan, 36, Zekât, 16; Müslim, Zekât, 91; Tirmizî, Zühd, 53; İbn Kesir, **Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim**, II, 477.

Yusuf'un kendisini savunması üzerine, kadının ailesinden olup kuvvetli ihtimalle Aziz ile birlikte eve gelmekte olan, akıllı ve tecrübeli bir şahit hakemlik etti. Gömlek önden yırtılmışsa kadının, arkadan yırtılmışsa Yusuf'un haklı olacağını söyledi.

Buradaki şahit hakkında üç ayrı görüş bulunmaktadır:

a) Bu şahit kadının amcasının oğlu olup yaşlı bir kişi idi. Hikmetli konuşan, zeki ve görüşleri isabetli bir zat idi. Şöyle dedi: "Gömleğin yırtılan tarafı önde ise, Zeliha sen haklısın, o adam yalancıdır. Eğer arkada ise adam haklı sen yalancısın." Gömleğe baktılar ve gömleğin arkadan yırtıldığını gördüler. Amcasının oğlu "Bu, siz kadınların tuzaklarındandır. Doğrusu sizin tuzağınız büyük olur" dedi. Sonra Yusuf'a döndü "Bundan vazgeç ve bu olayı gizli tut" dedi. Kadına da "Günahın için istiğfar et" dedi. Bu görüş tefsircilerden büyük bir grubun görüşüdür.⁹⁷

b) İbn Abbas'ın ve bir grup âlimin görüşüne göre ayette geçen "şahit" bir çocuk olup Yüce Allah onu beşikte konuşturmuştur. İbni Cerîr, İbni Abbas'dan Peygamberimizin şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: "Küçük çocuk olduğu halde beşikte konuşan dört kişi vardır:

- 1) Firavun'un kızı Maşita'nın oğlu,
- 2) Yusuf'un şahidi,
- 3) Cüreyc isimli rahibe nispet edilen çocuk,
- 4) İsa b. Meryem."⁹⁸

c) Bir görüşe göre ise bu şahit bizzat gömleğin kendisi idi.⁹⁹

Kadının kocası, Yusuf'un doğru sözlülüğünü ve kadının da Yusuf'a yaptığı iftirada yalancı olduğunu kesin olarak anlayınca, orada bulunanlar da Yusuf'un bu çirkin fiilden tamamen uzak olduğunu görünce kadının kocası veya şahit şöyle dedi: "Bu, siz kadınların tuzaklarındandır. Doğrusu sizin tuzağınız büyük olur." Yani kadınların hile ve tuzaklarının gönüllerde bıraktığı etkisi fazla olur, erkeklerin kolayca fark edemeyeceği kolayca önleyemeyeceği hemen çare ve tedbir bulamayacağı şekilde garip olur. "Ey Yusuf! Bundan vazgeç." Bu olayı başkalarına anlatma ve bu haberi in-

⁹⁷ Kurtubî, age. , IX, 172; Cessas, age. , III, 221; Zemahşerî, age, II, 432; Zuhaylî, age. , VI, 479; İbn Kesir, **Tefsiru'l- Kur'ani'l-Azim**, II, 475; Nesefî, age. , II, 763; Ebu Hayyan, age. , V,297; Nesefî, age. , II, 240.

⁹⁸ Kurtubî, age. , IX, 172-173; Zemahşerî, age. , II, 431-432; Cessas, age. , III, 221; Beydavî, age. , I, 481; Zuhaylî, age. , VI, 479; İbn Kesir, **Tefsiru'l- Kur'ani'l-Azim**, II, 475; Razî, age. , XVIII, 123.

⁹⁹ Kurtubî, age. , IX, 172-173; Zuhaylî, age. , VI, 479; İbn Kesir, **Tefsiru'l- Kur'ani'l-Azim**, II, 475; Ebu Hayyan, age. , V, 297; Celaleyn, age. , II, 240.

sanlardan gizli tut. Ey kadın “*Sen de günahın için istiğfar et. Şüphesiz sen günah işleyen kimselerin zümresine girdin*” dedi. Ayrıca bu ifade Mısır halkının, putperest olmakla birlikte Allah inancına sahip olduklarını ve bu tür fiillerin günah kabul edildiğini göstermektedir.¹⁰⁰

Öne sürülen delil şunu gösteriyor ki, eğer Yusuf’un gömleği önden yırtılmışsa, saldırgan olan Yusuf’tur ve kadın namusunu korumak için mücadele vermiştir. Eğer gömlek arkadan yırtılmışsa, çok açıktır ki, Yusuf kadından kaçmaya çalışmış ve kadın onun arkasından kuvvetlice çekmiştir. Bu ipucu başka bir şeyi daha içermektedir ki, şahit, efendisinin dikkatini yalnızca Yusuf’un gömleğine çekerken kadının bedeninde ve elbisesinde şiddet kullanıldığına dair herhangi bir işaretin bulunmadığını da göstermek istemiştir. Öyle ya, saldıran Yusuf olsaydı kadının bedeninde de, elbisesinde de bir takım işaretlerin bulunması gerekmez miydi?

Yusuf Peygamber’in temiz olduğunun, suçsuz olduğunun delilleri şunlardır:

a) Yüce Allah, Yusuf’un suçsuz olduğuna şu sözüyle tanıklık etmektedir:

“İşte böylece biz, kötülük ve fuhşu Yusuf’tan uzaklaştırmak için (delillerimizi ona gösterdik.) Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş (muhlis) kullarımızdandır.”¹⁰¹

b) Aziz’in hanımının akrabalarından bir şahit, Yusuf’un suçsuz olduğuna tanıklık etmiştir. Yüce Allah bu konu ile ilgili olarak şöyle buyurmaktadır:

“Kadının akrabasından biri şöyle şahitlik etti: “Eğer gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, bu ise yalancılardandır.”

“Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir. Bu ise doğru söyleyenlerdendir.” “(Kocası, Yusuf’un gömleğinin) arkadan yırtılmış olduğunu görünce, (kadına): “Şüphesiz, dedi; bu, sizin tuzağınızdır. Sizin tuzağınız gerçekten büyüktür.”¹⁰²

c) Ellerini kesen kadınlar, Yusuf’un suçsuz olduğuna tanıklık etmişlerdir. Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmaktadır:

“(Kadınlar:) Hâşâ! Allah için biz ondan hiçbir kötülük görmedik’ dediler.”¹⁰³

d) Azizin hanımı da, Yusuf’un suçsuz olduğuna şu sözüyle tanıklık etmiştir:

“Azizin karısı da: ‘Şimdi hak meydana çıktı. Ben onun nefsinden (murat almak)

¹⁰⁰ Komisyon, **Kur’an Yolu**, III, 227.

¹⁰¹ Yusuf, 12/24.

¹⁰² Yusuf, 12/26–28.

¹⁰³ Yusuf, 12/51.

istemiştim. şüphanesiz o, doğru söyleyenlerdendir' dedi." ¹⁰⁴

e) şeytan da, Yusuf'un suçsuz olduğuna şu sözöyle tanıklık etmiştir:

"iblis: 'Senin mutlak kudretine andolsun, onlardan ihlâsa erdirilmiş kulların'¹⁰⁵
hariç, hepsini mutlaka azdıracayığ ' dedi." ¹⁰⁶

Bütün bu deliller Yusuf Peygamber'in suçsuz olduğunu göstermektedir.

"şehirdeki bazı kadınlar dediler ki: Aziz'in karısı, delikanlısının nefsinde murat almak istiyormuş; Yusuf'un sevdası onun kalbine işlemiş! Biz onu gerçekten açık bir sapıklık içinde görüyoruz."

"Kadın, onların dedikodusunu duyunca, onlara davetçi gönderdi; onlar için dayanacak yastıklar hazırladı. Her birine bir bıçak verdi. (Kadınlar meyveleri soyarken Yusuf'a): "Çık karşılarına!" dedi. Kadınlar onu görünce, onun büyüklüğünü anladılar. (şaşkınlıklarından) ellerini kestiler ve dediler ki: Hâşâ Rabbimiz! Bu bir insan değil, ancak üstün bir melektir!"

Bunun üzerine kadın onlara dedi ki: "İşte hakkında beni kınadığınız şahıs budur. Ben onun nefsinde murat almak istedim. Fakat o, iffetinden dolayı bundan kaçındı. Andolsun, eğer o kendisine emredeceğimi yapmazsa mutlaka zindana atılacak ve elbette sürünenlerden olacaktır!"

(Yusuf): "Rabbim! Bana zindan, bunların benden istediklerinden daha iyidir! Eğer onların hilelerini benden çevirmezsene, onlara meyleder ve cahillerden olurum!" Dedi.

Rabbi onun duasını kabul etti ve kadınların tuzaklarını ondan uzaklaştırdı. Çünkü O çok iyi işiten, pekiyi bilendir.

Sonunda (aziz ve arkadaşları) kesin delilleri görmelerine rağmen (halkın dedikodusunu kesmek için yine de) onu bir zamana kadar mutlaka zindana atmaları kendilerine uygun göründü. ¹⁰⁷

Olay Mısır'ın ileri gelenlerinin arasında duyulup yayılınca bir grup kadın Aziz'in karısının, kölesine âşık olmasını kınadılar ve "Yusuf'un sevdası onun kalbine işlemiş!" dediler. Bunu duyan Zeliha kadınları evine davet etti. Misafirler için evini

¹⁰⁴ Yusuf, 12/51.

¹⁰⁵ Bkz. Yusuf Peygamber, Yüce Allah'ın, Yusuf, 12/24'de belirttiği üzere, ihlâsa erdirilmiş kullarındandır.

¹⁰⁶ Sad, 38/82–83.

¹⁰⁷ Yusuf, 12/29–35.

donattı ve yaslanıp oturacakları yerler hazırladı. Davetliler gelince önlerine yemekler, meyveler ve bıçaklar koydu. Onlar meyveleri soyarken Yusuf’a huzurlarına çıkmasını emretti. Yusuf’un güzelliğine hayran kalan kadınlar, şaşkınlıklarından ellerini kestiler ve onun insan değil, değerli bir melek olduğunu söylediler. Zeliha, “*İşte hakkında beni kınadığınız şahıs budur. Ben onun nefsinden murat almak istedim. Fakat o, iffetini korudu. Andolsun, eğer kendisine emredeceğimi yapmazsa, mutlaka zindana atılacak ve elbette sürünenlerden olacaktır!*” dedi.

Mevdudî, bu hususa işaret ederken şöyle demektedir: “Zeliha’nın Mısır’ın ileri gelenlerinin hanımlarını toplayıp, onlara şehvi ihtirasını açıkça ilan edip, gayr-i ahlâkî niyetini rahatça açığa vurması, zamanın Mısır yüksek sosyetesinin ahlaken en aşağı dereceye düştüğünü gösterir. Besbelli ki, kadının davet ettiği bayanlar da, bu yüksek sosyeteye mensup olmalıdır. Aşkına müptela olduğu kimsenin ne kadar genç ve yakışıklı olduğunu göstermek amacıyla, tutulduğu genci hiç çekinmeden misafirlerinin huzuruna çıkarması, bu gösteride iştirak edilmeyen hiçbir şeyin olmadığını gösterir. Davetli bayanlar da öyle görünüyor ki, kadının yerinde kendileri de olsa aynı şeyi yapacaklarmış! Hepsinden öte, ev sahibesinin açıkça, “Kuşkusuz, ondan murat almak istedim ama o benden kurtulmayı başardı. Fakat ondan vazgeçecek değilim. Eğer istediğim şeyi yapmazsa, onu zindana attıracağım ve küçük düşenlerden olacak!” şeklindeki sözlerinin hayâsızlık ifade ettiğini hissetmemişlerdi bile!¹⁰⁸ Zamanın yüksek sosyetesini temsil eden bu kadınlar, anlaşıldığına göre, hoşlarına giden yabancı bir erkeğe sahip olma arzularını saklama ihtiyacını dahi duymuyorlardı.

Seyyid Kutub da, Zeliha’nın kocasının tutumu hakkında şöyle demiştir: “Burada, Cahili toplumdaki yüksek tabakanın bir durumu ortaya çıkmaktadır. Bu durum, cinsel rezillikler karşısında gevşeklik göstererek onu toplumdan gizleme eğilimidir. Çünkü Aziz, suçsuz Yusuf’a dönerek, ona olayı gizlemesini ve kimseye açmamasını emrediyor. Sonra da kendisine ihanet eden eşine, bu olay karşısında yumuşak bir üslupla hitap ediyor: “Bu günahın için tövbe et, affını dile!” demekle yetiniyor. Sanki zahiri kurtarmak için önemli olan bu imiş gibi, böyle hareket ediyor.”¹⁰⁹

Yusuf Peygamber’in “*Rabbim! Bana zindan, bunların benden istediklerinden daha iyidir! Eğer onların hilelerini benden çevirmezsen, onlara meyleder ve cahillerden*

¹⁰⁸ Mevdudî, age. , II, 456–457.

¹⁰⁹ Kutub, age. , VIII, 387.

olurum.” Bu dua Yusuf Peygamber’in kadının hilelerinden korunmak için Yüce Allah’a yalvarmasıdır. Yusuf Peygamber günaha bulaşmaktansa zindana girmeyi daha evlâ görecektedir kadar iffet timsaliydi. Yusuf Peygamber bu duasıyla Müslümanların takınması gereken doğru tutumu temsil etmektedir ve bizlere sığınakların en güvenlisi olan Yüce Allah’a nasıl bir tevekkül ile yöneleceğimizi göstermiştir.

Ayrıca Yusuf Peygamber’in duasından Zeliha’nın davetliler üzerinde etkili olduğu ve desteklerini sağladığı anlaşılmaktadır. Ancak bütün bunların karşısında, sağlıklı ve yakışıklı bir delikanlı olan Yusuf, iradesine hâkim olarak insanın hayatta karşılaşılabileceği en zor imtihanlardan birini başarıyla sonuçlandırmıştır.

Bütün delillerin Yusuf’un günahsız, kadının ise suçlu olduğunu göstermesine rağmen Aziz ve arkadaşları, Yusuf’un bir süre zindana atılmasını uygun gördüler.

“Onunla birlikte zindana iki delikanlı daha girdi. Onlardan biri dedi ki: “Ben (rüyada) şarap sıktığımı gördüm.” Diğeri de: “Ben de başımın üstünde kuşların yemekte olduğu bir ekmek taşıdığımı gördüm. Bunun yorumunu bize haber ver. Çünkü biz seni güzel davrananlardan görüyoruz,” dedi.

(Yusuf) dedi ki: “Size yedirilecek yemek gelmeden önce onun yorumunu mutlaka size haber vereceğim. Bu, Rabbimin bana öğrettiklerindendir. Şüphesiz ben Allah’a inanmayan bir kavmin dininden uzaklaştım. Onlar ahireti inkâr edenlerin kendileridir.

Atalarım İbrahim, İshak ve Yakup’un dinine uydum. Allah’a herhangi bir şeyi ortak koşmamız bize yaraşmaz. Bu, Allah’ın bize ve insanlara olan lütfundandır. Fakat insanların çoğu şükretmezler.”

“Ey zindan arkadaşlarım! Çeşitli tanrılar mı daha iyi, yoksa gücüne karşı durulamaz olan bir tek Allah mı?

Siz Allah’ı bırakıp da taptıklarınız, sizin ve atalarınızın taktığı birtakım isimlerden başka bir şey değildir. Allah onlar hakkında herhangi bir delil indirmemiştir. Hüküm sadece Allah’a aittir. O size kendisinden başkasına ibadet etmemenizi emretmiştir. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler.”

“Ey zindan arkadaşlarım! (Rüyalarınıza gelince), biriniz (daha önce olduğu gibi) efendisine şarap içirecek; diğeri ise asılacak ve kuşlar onun başından (beynini) yiyecekler. Yorumunu sorduğunuz iş (bu şekilde) kesinleşmiştir.”

Yusuf, onlardan kurtulacağını düşündüğü kimseye “Beni efendinin yanında

an,” dedi. (umulur ki beni çıkarır). Fakat şeytan ona, efendisine anmayı unutturdu. Dolayısıyla (Yusuf), birkaç sene daha zindanda kaldı.”¹¹⁰

Böylece Yusuf Peygamber zindana atıldı. Onunla birlikte biri kralın şarap sunucusu, diğeri fırıncısı olmak üzere iki delikanlı daha zindana girdi. Tefsirlerdeki rivayetlere göre bu iki genç, Mısır’da kralı öldürmek isteyen kimselerin teşvikiyle onun ekmeğine ve şarabına zehir katmışlar, fakat birbirlerinin yaptıklarını açığa vurarak ekmekçi, şarapta zehir olduğunu; şarapçı da ekmekte zehir olduğunu krala haber vermiş, bunun üzerine her ikisi de hapse atılmışlardı.¹¹¹ Bunlardan biri rüyasında şarap yapmak için üzüm sıkıldığını, diğeri ise başının üzerinde ekmek taşıdığını ve kuşun gelip o ekmekten yediğini görmüş, muhtemelen rüyalarını birbirlerine anlatmışlar, fakat yorumunu yapamamışlardı. Bunun üzerine her ikisi de doğruluğuna, ilmine, yorumuna ve şahsiyetine güvendikleri Yusuf’a gelip ondan rüyalarının yorumunu istediler.

Bu olay, Yusuf’un risaletini tebliğ başladığı ilk olaydır. Çünkü bundan önce tebliğde bulunduğunu gösteren herhangi bir işaret yoktur. Ona güvenen ve ondan rüyalarının yorumunu isteyen iki arkadaşına o, gayet nazik bir şekilde hitap ederek rüya yorumlama ilminin kehanet ve falcılık değil, Yüce Allah’ın kendisine vahyettiği ilimlerden olduğunu bildirmiştir. Kendisinin Allah’a ve ahiret gününe inanmayan putperest Mısırlıların dinine asla inanmadığını, hak peygamber olan atalarının dinine mensup olduğunu ve bunların Allah’a ortak koşmalarının doğru olmadığını ifade etmiştir.

Bu ayette dikkat çeken bir konu da Yusuf’un, “*Size yedirilecek yemek gelmeden önce onun yorumunu mutlaka size haber vereceğim*” diyerek vakit sınırlaması yapmasıdır. Bu ifadeden, zindandakilerin dış dünya ile ilişkilerinin kesildiği, güneşin hareketini dahi izleme imkânlarının bulunmadığı, dolayısıyla, muhtaç oldukları zaman ayarlamasını, ancak yemek, uyku ve havalandırma gibi olaylarla yaptıkları anlaşılmaktadır.

Yusuf’un, “*Bu (rüya yorumlama ilmi) rabbimin bana öğrettiklerindendir*” mealindeki ifadesi Yüce Allah’ın ona rüya yorumlamanın dışında da dini ilimler, hikmet, iktisat vb. birçok ilmi öğretmiş olduğuna işaret eder. Yusuf Peygamber, aynı zamanda İbrahim, İshak ve Yakup’un kendisinin ataları olduğunu söyleyerek,

¹¹⁰ Yusuf, 12/36–42.

¹¹¹ Kurtubî, age. , IX, 188–189; Ebu Hayyan, age. , V, 307; Celaleyn, age. , 242–243.

kendisinin Allah tarafından seçilmiş olduğunu, dolayısıyla bir eğitim ve imtihan sürecinden geçtiğini biliyordu. Bununla birlikte kendisinin yeni bir din getirmediğini, tebliğ ettiği şeylerin, ataları İbrahim, İshak ve Yakup'un getirdikleri dinin aynısı olduğunu vurgulamıştır.¹¹²

Yusuf Peygamber, şirki ve müşriklerin ibadetini reddedip peygamberliğini ortaya koyduktan sonra onları, pek çok ilâhlar yerine tek ilâhı itiraf etme esası üzerine kurulan tevhit akidesine davet etti. Yusuf Peygamber'in bu metodu diğer Peygamberlerin metoduyla aynıdır. Peygamberler, önce puta tapıcılık inancını yıkarlar, sonra da Allah'ın varlığına ve birliğine delâlet eden akli delilleri ortaya koyarlar.

Bunun içindir ki, Yusuf Peygamber şöyle dedi: “Ey zindandaki iki arkadaşım! Sizin için ve başkaları için size fayda verme, zararı engelleme ve gayb âleminde yardımcı olma hususunda çekişme, çarpışma ve kâinatın fesada uğramasına sebep olacak farklı özelliklerde çeşitli tanrıların bulunması mı, yoksa başkasına muhtaç olmayan, tasarruf ve idaresinde ortak kabul etmeyen, kudreti ve iradesiyle ezici güce sahip olan, zatı ve büyüklüğüne her şeyin boyun eğdiği Allah mı daha iyidir. Taptığınız ve ilâh diye adlandırdığınız bu putlar hiçbir esası olmayan, Allah tarafından dayanağı bulunmayan, insanların kendi kendilerine uydurdukları isimlerden ibarettir. Bunların “Rab” diye adlandırılmaları, bunlara ibadet edilmesi doğru değildir. Bu ne akıl ne de semavî nakil yönünden hiçbir delil bulunmayan bir yakıştırmadan ibarettir.

Sonra da onlara hükmetmek, tasarrufta bulunmak, dilemek ve mülkün sahibi olmak sadece Yüce Allah'a aittir. O bütün kullarına sadece kendisine ibadet etmelerini emretti. Sizi davet ettiğim Allah'ın birliğine inanmak ve O'na ihlâsla ibadet etmek Allah'ın emrettiği, O'nun sevdiği ve razı olduğu dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bunun hiçbir eğriliği, eksikliği bulunmayan hak din olduğunu bilmezler. Bunun için çoğu müşrik oldular. Nitekim Yüce Allah “*Sen çok gayret etsen de insanların çoğu mümin değildirler.*”¹¹³ buyurmaktadır.

Bu konuşma bize mesajı (tebliğ) sunarken takip edilmesi gereken yolu öğretir. Yusuf Peygamber, hemen işin başında imana ilişkin ayrıntıları ve itikadı düzenlemeleri sunmamış, iman edenle etmeyeni, yani tevhit ile şirki birbirinden ayıran en temel esas üzerinde durmuştur. Daha sonra sağduyu sahibi bir kişiyi iknada başarısızlığa

¹¹² Komisyon, **Kur'an Yolu**, III, 219.

¹¹³ Yusuf, 12/103.

uğramamak için de mesajı gayet akli bir tarzda sunmuş ve ortaya sürdüğü deliller bu iki kölenin zihninde derin etkiler uyandırmıştır.

“Hangisi daha iyidir? Çeşit çeşit tanrılar mı, yoksa bir tek ilah olan Allah mı?”

Köleler, kendi şahsi tecrübelerinden bir tek efendiye hizmet etmenin, birçoğuna birden hizmet etmekten daha iyi olduğunu bilmekteydi. Dolayısıyla Âlemlerin Rabbine hizmet etmek dururken O’nun kullarına hizmet daha iyi olamazdı. Dahası Yusuf Peygamber onları doğrudan imanı kabule ve itikatlarını redde davet etmemiş; oldukça hikmetli bir yol tutarak önce şuna dikkatlerini çekmişti: *“Bizi ve tüm insanlığı kendisinden başkasına köle etmemesi Allah’ın bir lütfudur. Ancak insanların çoğu O’na şükretmez. Yalnızca O’na kulluk etmek yerine kendilerine tanrılar icat ederek onlara taparlar.”* Sizin servet tanrısı, sağlık tanrısı, bolluk tanrısı, yağmur tanrısı vs. diye isimlendirdiğiniz tanrılar hiçbir gerçekliği olmayan isimlerden ibarettir. Her şeyin gerçek sahibi, tüm kâinatın Rabbi ve yaratıcısı olarak kabul etmeniz gereken Yüce Allah’tır

Bundan sonra zindan arkadaşlarının rüyalarını yorumlayarak birinin daha önce olduğu gibi efendisinin hizmetine gireceğini ve ona şarap sunacağını; diğerinin ise asılacağını, beynini kuşların yiyeceğini söyledi.

İki mahkûmun Yusuf’un doğruluğunu tasdik etmesi Yusuf’un zindanda yüksek bir saygınlık kazandığını gösterir. Böyle olmasaydı, iki mahkûmun rüyalarını yalnızca kendisine yorumlatmak ve ona biat etmek istemeleri için hiçbir neden olamazdı ve o ikisinin *“Biz senin Muhsinlerden(İYİLERDEN) olduğun görüşündeyiz”* demeleri bunu göstermektedir. Demek ki daha önceki ayetlerde anlatılan olaylar her tarafta duyulmuş; zindanın dışındaki ve içindeki insanlar Yusuf’un herhangi bir suç yahut günah işlemediğini öğrenmişlerdi. Öte yandan, o çetin takva imtihanını başarıyla geçerek ne kadar asil bir ruh taşıdığını da kanıtlamış durumdaydı.

“Fakat şeytan ona, efendisini anmayı unutturdu” mealindeki cümle tefsirciler tarafından iki farklı şekilde yorumlanmıştır:

a) Şeytan Yusuf’a Allah’ı anmayı unutturdu. Böylece Yusuf, zindan arkadaşından kendisinin suçsuz olduğunu krala hatırlatmasını rica etti de kurtuluşu Yüce Allah’tan dilemedi. Bundan dolayı Allah onu birkaç yıl daha zindanda tutarak cezalandırdı. Bu konuda rivayet edilen bir de hadîs vardır. Allah’ın Resulü şöyle buyurmuştur: *“Yusuf bu sözü söylememiş olsaydı, zindanda bu kadar uzun süre*

kalmazdı. Zira o kurtuluşu Allah'tan başkasından istedi.”¹¹⁴

Gerek bu yorum gerekse delil olarak getirilen bu hadis, diğer müfessirler tarafından zayıf kabul edilmiştir.¹¹⁵

b) Şeytan, zindandan çıkan gence Yusuf'un durumunu efendisi krala anlatmayı unutturdu. Dolayısıyla Yusuf birkaç yıl daha zindanda kaldı. Tefsircilerin birçoğu bu manayı tercih etmişlerdir.¹¹⁶ Çünkü bir peygamberin ihtiyacı olduğunda insanlardan yardım istemesi Allah'ı unuttuğunu göstermez. Nitekim Allah'ın Resulü ihtiyaç anında müşriklerden bile faydalanmıştır.

“Kral dedi ki: Ben (rüyada) yedi arık ineğin yediği yedi semiz inek gördüm. Ayrıca, yedi yeşil başak ve diğerlerini de kuru gördüm. Ey ileri gelenler! Eğer rüya yorumluyorsanız, benim rüyamı da bana yorumlayınız.

(Yorumcular) dediler ki: “Bunlar karmakarışık düşlerdir. Biz böyle düşlerin yorumunu bilenlerden değiliz.” (Zindandaki) iki kişiden kurtulmuş olan, uzun bir zaman sonra (Yusuf'u) hatırlayarak: “Ben size onun yorumunu haber veririm, beni hemen (zindana) gönderin.” Dedi.

(Yusuf'un yanına gelerek dedi ki:) “Ey Yusuf, ey doğru sözlü kişi! (Rüyada görülen) yedi arık ineğin yediği yedi semiz inek ile yedi yeşil başak ve diğerleri de kuru olan (başaklar) hakkında bize yorum yap. Ümit ederim ki, insanlara (isabetli yorumunla) dönerim de belki onlar da doğruyu öğrenirler.

Yusuf dedi ki: “Yedi sene âdetiniz üzere ekin ekersiniz. Sonra da yiyeceklerinizden az bir miktar hariç, biçtiklerinizi başağında (stok edip) bırakınız.”

“Sonra bunun ardından, saklayacaklarınızdan az bir miktar (tohumluk) hariç, o yıllar için biriktirdiklerinizi yiyip bitirecek yedi kıtlık yılı gelecektir.”

Sonra bunun ardından da insanların yağmura kavuşacağı bir yıl gelecek. O yılda insanlara (Allah tarafından) yardım olunacak ve o yılda (meyve suyu ve yağ) sıkacaklar.”¹¹⁷

Ayette geçen “Adğasu ahlâm”, kelimesi karmakarışık saçma rüyalar demektir.¹¹⁸ “Adğasu ahlâm” tamlamasındaki “edgas” kelimesi “dğsm” çoğulu olup “yaşı kurusu

¹¹⁴ Kurtubî, age. , IX, 196; Zemahşerî, age. , II, 453–454; Taberî, age. , XIII, 132.

¹¹⁵ Mevdudî, age. , II, 465; Komisyon, **Kur'an Yolu**, III, 219–220.

¹¹⁶ Beydavî, age. , I, 485; Zuhaylî, age. , VI, 501; Mevdudî, age. , II, 465; Celaleyn, age. , II, 244.

¹¹⁷ Yusuf, 12/43–49.

¹¹⁸ Zemahşerî, age. , II, 406; Razî, age. , XVIII, 148.

birbirine karışmış çeşitli bitkilerden meydana gelen ot demetleri” anlamına gelir. “Hulm” kelimesinin çoğulu olan ahlâm ise uyku halinde görülen ve fakat dış dünyada herhangi bir hakikate işaret etmeyen düşlerdir. Bunlar, dış dünyadaki olayların etkisiyle görülmüş rüyalar olmakla birlikte, hiçbir gerçeğe işaret etmezler. Dolayısıyla bunların yorumu yoktur. “Guslû gerektiren rüya” manasında kullanılan ihtilâm da bu kelimeden türemiştir. Buna göre “edgasu ahlâm” karışık ot demetine benzeyen karmakarışık rüyalar, demet demet evham ve hayal yığını düşler demektir.¹¹⁹ Bu tür rüyaların varlığı bir gerçektir. Yani bazen insan, herhangi bir anlamı olmayan saçma rüyalar görebilir. Bunları insan beyni uykuda düşünür; belli bir maksatları yoktur. Bunların bazen manaları açık ve anlaşılır olabilir, ama çoğunlukla karmakarışık, zararlı ve anlamsızdırlar. Bunlar aralarında bir münasebet olmayan zararlı bazı bitkilerin karmakarışık olmalarını ifade için kullanılan “adğas” türünden rüyalaradır.

Razi tefsirinde “ahlâmı” ikiye ayırmıştır; bir kısmında görülen rüyalar düzenli ve uyumlu olur. Bunları akli ve ruhi hakikatler çevresinde yorumlamak mümkündür. Ancak diğer kısmı karmakarışık saçma rüyalaradır; onlarda bilinen bir düzen olmaz. İşte bunlara “adğas” denir.¹²⁰ Ne var ki Kur’an, kralın gördüğü rüyanın, “adğasu ahlâm”, yani anlamsız saçma sapan bir rüya olduğunu kabul etmez. Bilakis Yusuf onu gayet açık ve anlaşılır bir şekilde yorumlar.

Yüce Allah, Yusuf Peygamber’i zindandan çıkarmak ve sabrının mükâfatını vermek istedi. Dolayısıyla onun zindandan çıkmasını gerektirecek sebepleri hazırladı. Kral gördüğü rüyadan etkilenip korktu. Bunun üzerine ülkesindeki rüya yorumcularını toplayıp, rüyayı onlara anlattı. Fakat yorumcular rüyayı yorumlamaktan aciz kaldılar. Ancak, cehaletlerini gizlemek için, kralın rüyasının normal bir rüya olmadığını, olayların şuur altındaki izlerinden meydana gelen karmakarışık düş ve hayallerden ibaret olduğunu, böyle rüyaları yorumlamayı bilmediklerini ifade ettiler.

Kâhinlerin, kralın rüyasını yorumlamaktan aciz kaldıklarını gören Yusuf’un zindan arkadaşı, Yusuf’u hatırladı ve gidip rüyayı ona yorumlatmak üzere izin istedi. İzin verilince gitti rüyayı Yusuf’a anlattı ve ondan yorumunu aldı. Yusuf, gelecekte Mısır’da etkili bir kıtlığın meydana geleceğini haber verdiği gibi, alınacak tedbirleri de anlattı. Mısır’da yedi sene bolluk olacağını, bu süre zarfında her sene bolca hububat ekmelerini, kaldıracakları ürünlerden sadece yiyecek ve tohumlukları ayıklayıp

¹¹⁹ Beydavî, age. , I, 485–486; Zemahşerî, age. , II, 406; Kurtubî, age. , IX, 200.

¹²⁰ Razî, age. , XVIII, 148.

kalanları başakları içerisinde depo etmelerini tavsiye etti. Bu bolluk yıllarından sonra yedi kıtlık yılı geleceğini, daha önce depo etmiş oldukları hububatı bu kıtlık yıllarında yiyeceklerini, az bir miktarını da tohum olarak kullanacaklarını söyledi. Bundan sonra yine bir bolluk yılı geleceğini, o yılda Allah tarafından insanlara yardım edileceğini ve insanların bolca meyve ve sebzelere kavuşacaklarını; üzüm, hurma, zeytin ve susam gibi şeyleri sıkarak su ve yağlarından istifade edeceklerini haber verdi.

Şu da belirtilmelidir ki Yusuf Peygamber, yalnız kralın rüyasını yorumlamakla kalmamış aynı zamanda yedi bolluk yılı ardından gelen yedi kıtlık yılında tahıl depolamak gerektiğini söyleyerek onlara yol göstermiştir. Dahası yedi kıtlık yılı ardından yine bolluk döneminin başlayacağını müjdelemiştir, hâlbuki kralın rüyasında buna dair hiçbir ima yoktur.¹²¹

“(Adam bu yorumu getirince) kral dedi ki: “Onu bana getirin!” Elçi, Yusuf’a geldiği zaman, (Yusuf) dedi ki: “Efendine dön de ona: “Ellerini kesen o kadınların zoru neydi?” Diye sor. Şüphesiz benim Rabbim onların hilesini çok iyi bilir.

(Kral kadınlara): “Yusuf’un nefsinden murat almak istediğiniz zaman durumunuz neydi?” dedi. Kadınlar, Hâşâ! Allah için, biz ondan hiçbir kötülük görmedik, dediler. Azizın karısı da dedi ki: “Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ben onun nefsinden murat almak istemiştim. Şüphesiz ki o doğru söyleyenlerdendir.”

(Yusuf): “Bu, azizin yokluğunda ona hainlik etmediğimi ve Allah’ın hainlerin hilesini başarıya ulaştırmayacağını (herkesin) bilmesi içindir.” dedi.

“Ben nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis aşırı şekilde kötülüğü emreder; Rabbim acıyıp korumuş başka. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir.”

Kral: “Onu bana getirin, onu kendime özel danışman edineyim.” Dedi. Onunla konuşunca: “Şüphesiz bugün sen yanımızda yüksek makam sahibi ve güvenilir birisin, dedi.”¹²²

Elçi, rüyanın yorumunu krala götürdü. Kral, yorumun rüyaya uygun olduğunu görünce sevindi ve bu yorumu yapanın akıllı, bilgili bir kimse olduğunu anladı. Yorumu bir de kendisinden dinlemek için onun huzura getirilmesini emretti. Elçi gelip kralın isteğini Yusuf’a ilette. Fakat Yusuf Peygamber, Yüce Allah’tan gelen bir ilhamla kendisinin ileride yüksek bir makama geleceğini biliyordu; dolayısıyla zindandan hemen çıkmayıp üzerindeki şüphenin ortadan kalkmasını, iffet ve şahsiyetine sürülmüş

¹²¹ Mevdudî, age. , II, 467.

¹²² Yusuf, 12/50–53.

olan lekenin temizlenmesini istedi. Kendisinin haksız olarak zindana atılmış, masum ve günahsız biri olduğunun ortaya çıkmasını bekledi.

Peygamber Efendimiz, Yusuf Peygamber'in zindanda çektiği çileyi anlatırken onun gösterdiği sabır ve olgunlukla ilgili şu ifadeleri kullanmıştır: “Allah kendisini affetsin, Yusuf’a, o zayıf ve semiz inekler sorulduğunda, Yusuf’un keremine ve sabrına şaşarım. Onun yerinde olsaydım beni hapishaneden çıkarmalarını şart koşmadıkça, onlara o rüyayı tabir etmezdim. Yine haberci kendisine gelip haberciye, “*Rabbine (efendine) dön*” dediği zamanki durumuna da hayret ederim. Ben onun yerinde olsaydım, hapishanede bunca yıl bekledikten sonra, hemen bunu kabul eder, derhal kapıya koşar ve suçlu olup olmadığının ortaya çıkmasını beklemezdim.”¹²³ Buyurduğu rivayet edilmiştir.

Yusuf’un “*Ellerini kesen o kadınların zoru neydi?*” şeklindeki sorusuyla peygambere yakışır bir nezaket ve örnek bir tavır sergilemiştir. Şöyle ki, asıl zindana atılmasına sebep olan Aziz’in karısı olduğu halde velinimetinin şerefini korumak için, onun karısından hiç söz etmeden geçmişte yapılmış bir şölende ellerini kesmiş bulunan kadınların tutumunun araştırılarak olayın aydınlatılmasını istemiştir.

Elçi Yusuf’un isteklerini krala ilettili. Kral bu isteği yerine getirmede tereddüt göstermedi. Muhtemelen olayı biliyor ve Yusuf’un suçsuz olduğuna inanıyordu. Ancak devlet ileri gelenlerinin itibarını koruma uğruna zulme göz yummuştu. Zamanı gelince ilgili kadınları toplayıp onları sorguya çekti. Kadınlar Yusuf’un günahsız olduğunu itiraf ettiler. Bu durum karşısında Aziz’in karısı da gerçeği itiraf etmekten başka bir yol olmadığını anladı.

“*Ben nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis aşırı şekilde kötülüğü emreder; Rabbim acıyıp korumuş başka. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir.*”

Bu ayet hakkında iki farklı görüş vardır:

A) Tefsircilerin çoğuna göre bu ayet Yusuf Peygamber’e ait sözlerdir. Çünkü bu sözler ancak Allah’a, ahiret gününe, Allah’ın rahmet ve mağfiret sahibi olduğuna inanmış iffetli ve yüksek şahsiyete sahip bir kimsenin söyleyeceği sözlerdir. Aziz’in karısında ise bu özellikler görülmemektedir. Aksine onun Yusuf hakkında söylemiş olduğu sözler ve göstermiş olduğu davranışları kendisinin bu gibi üstün özelliklerden yoksun olduğunu göstermektedir.¹²⁴

¹²³ Kurtubî, age. , IX, 206; Zemahşerî, age. , II, 459; Razî, age. , XVIII, 151; Zuhaylî, age. , VI, 512.

¹²⁴ Kurtubî, age. , IX, 209; Taberî, age. , XII, 140; Zemahşerî, age. , II, 328.

Kurtubi'ye göre Yusuf Peygamberin “*Ben nefsimi temize çıkarmam*” zina fiiline azmetmiş olduğunu itiraf etmiş olması anlamına gelmez. Onun böyle demesi şu şekilde yorumlanabilir. Eğer o, kadınla baş başa kaldığı esnada henüz peygamber olmasa bile, kendisine “hikmet ve ilim” verilen bir mümindir. Bu bakımdan onun zinaya azmetmiş olması mümkün değildir. O nefsini temize çıkarmadığını söyleyerek, insan yaratılışında bulunan ve irade dışında kalbe ilk gelen durumu anlatmak istemiştir. İnsan ise, irade dışı olaylardan sorumlu değildir. Eğer o, kadınla baş başa kaldığı esnada peygamber ise, yine onun bu çirkin fiile azmetmesi mümkün değildir. Dolayısıyla onun nefsini temize çıkarmadığını söylemesi bir tevazuya delalet eder.¹²⁵

B) Bazı tefsircilere göre ise; bu sözler Aziz'in karısına aittir. Onlara göre bu ayetler, bir önceki ayetin devamıdır. Çünkü bu sözler kralın huzurunda kadınların sorguya çekildiği sırada söylenmiştir. Hâlbuki o zaman Yusuf zindanda bulunuyordu. Ayrıca bu ayeti önceki ayetten ayıran herhangi bir işaret de yoktur; dolayısıyla bu sözler kadına ait olmalıdır. O bu sözleriyle Yusuf'un gıyabında ona hıyanet etmediğini ve kendi nefsini de temize çıkarmak istemediğini ifade etmek istemiştir.¹²⁶

“Kral dedi ki: *Onu bana getirin, onu kendime özel danışman edineyim. Onunla konuşunca: Bugün sen yanımızda yüksek makam sahibi ve güvenilir birisin, dedi.*”

(Yusuf): “*Beni ülkenin hazinelerine tayin et! Çünkü ben (onları) çok iyi korurum ve bu işi bilirim*” dedi.

Ve böylece Yusuf'a orada dilediği gibi hareket etmek üzere ülke içinde yetki verdik. Biz dilediğimiz kimseye rahmetimizi eriştiririz. Ve güzel davrananların mükâfatını zayi etmeyiz. İman edip de (kötülüklerden) sakınanlar için ahiret mükâfatı daha hayırlıdır.”¹²⁷

Kral gördüğü rüyanın yorumunu bir de Yusuf Peygamber'den bizzat dinlemek istedi; onun getirilmesini emretti. Yusuf Peygamber, rüyanın yorumunu anlattı. Kral nasıl tedbir almak gerektiğini sorunca, Yusuf, bolluk yıllarında çok ekin ekip ürünü stok etmek gerektiğini, böylece kıtlık yıllarında hem kendi geçimlerini temin edeceklerini hem de hazineye bolca gelir sağlayabileceklerini söyledi. Kral bu işi kimin yapacağını sorunca Yusuf: “*Beni, yurdunun hazinelerinin başına getir.*” Beni, bu depolara yönetici yap. Onları gözeteyim. Verimli ve kurak geçen yıllar arasındaki ekonomik dengeyi kurabilmek için ekonomiyi yöneteyim. Gördüğüm rüyaya göre halkını tehdit edecek

¹²⁵ Kurtubî, age. , IX, 209–210.

¹²⁶ İbn Kesîr, **Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim**, II, 481–482; Neseî, age. , II, 775; Ebu Hayyan, age. , V, 316.

¹²⁷ Yusuf, 12/54–57.

olan açlıktan ülkeyi kurtarayım. Çünkü ben, korumasını ve yönetmesini bilirim, güvenilir bir koruyucuyum. Üzerime aldığım işte bilgi sahibiyim.” Hazine­lerden maksat, elde edilen mahsullerin depolandığı ambarlar olup, bunlar Yusuf’un haber verdiği kıtlık yıllarını karşılamak için ürünlerin toplandığı yerlerdi.

Allah’ın Resulü, kendisinden yöneticilik görevini isteyenlere, “Vallahi biz bu işe ne onu isteyen birini ne de ona hırs gösteren birini tayin ederiz.” Buyurarak onların isteklerini reddetmiştir.¹²⁸

Allah’ın Resulü’nün yöneticilik görevini istememesini tavsiye ettiği bir sahabeye de “İstediğin için görev sana verilirse onunla baş başa kalırsın; istemeden sana verilirse onun uğrunda yardım görürsün.” buyurarak yöneticiliğe talip olmamanın gerekçesini anlatmıştır.¹²⁹

Allah’ın Resulü’nün yöneticiliğe talip olmayı hoş karşılamamasının maksadı şudur ki, yöneticilik güç bir iştir, onu herkes yapamaz, liyakat ister. Eğer kişi kaprislerini tatmin maksadıyla böyle bir göreve talip olur da atanırsa o işte yalnız başına kalır; Allah’tan yardım görmeyeceği gibi insanlardan da yardım alamaz, dolayısıyla başarısız olur; ama kişi istemeden böyle bir göreve atanırsa ona hem Allah hem de insanlar yardım eder, dolayısıyla başarılı olur. Burada Yusuf’un ehliyet ve liyakatini açıklayarak iş istemesi, iyi niyetle ve yanlış atamaları engellemek içindir. Bu durum gerektiğinde devlet hizmetine talip olmanın caiz olduğunu göstermektedir.¹³⁰

Yusuf Peygamber’in bu davranışından anlaşıldığına göre herhangi bir alanda uzman olan kimsenin, toplumun menfaati için, ülke yöneticisinden görev istemesi yerinde bir harekettir.

Kral, Yusuf hakkında edindiği bilgilerden onun yüksek karaktere sahip, ülke yönetiminde ehliyetli biri olduğunu anladı ve tereddüt etmeksizin onu devletinde yüksek bir makama getirdi. Maliyenin yönetimini ona teslim etti ve bütün imtiyazları verdi, Kısacası emaneti ehline teslim etti. Böylece Yusuf, ülkede dilediği gibi tasarrufta bulunmak üzere bütün yetkileri eline aldı. Olaylar onun, kralın rüyasını yorumladığı gibi meydana geldi. Yusuf Peygamber, gereken tedbiri alarak bolluk yıllarında tarıma önem verdi, üretimi arttırdı, ihtiyaç fazlası ürünleri depoladı. Nihayet kıtlık yılları geldi. Bu sefer depolanmış olan ürünleri yemeye ve ihraç etmeye başladılar. Çünkü kıtlık sadece Mısır’da değil, Kuzey Arabistan, Ürdün, Filistin ve Suriye’de de etkisini

¹²⁸ Müslim, İmare, 3/14.

¹²⁹ Müslim, İmare, 3/13.

¹³⁰ Beydavî, age. , I, 488; Zemahşerî, age. , II, 464.

göstermiş, bu bölgelerin halkı da yiyecek sıkıntısı çekmeye başlamıştı. Ancak Yusuf'un aldığı tedbirler sayesinde Mısır halkı kıtlık yıllarını rahatlıkta geçirdi, hatta erzak fazlasını ihraç ettiler. Her taraftan insanlar gelerek Mısır'dan erzak satın aldılar.

“Böylece Yusuf’u yerleştirdik.” Biz, Yusuf’a nimetlerimizi, kralın kalbini ona ısındırarak ve onu hapishaneden kurtararak ihsan ettiğimiz gibi aynı şekilde onu Mısır’a yerleştirdik. Ona istediklerini yapabilme gücünü verdik. Mısır’da makam ve mevki sahibi yaptık.

Yusuf Peygamber’in yaşamına baktığımızda önceden köle iken, daha sonra güç sahibi olduğunu, emirler veren, yasaklar koyan bir idareci haline geldiğini; önceleri başkasına uyarken daha sonra kendisine uyulan; hürriyetten yoksun bir mahpus iken özgürlüğüne kavuşan bir insan olduğunu görürüz. Bütün bunlar, sahip olduğu sabır, Yüce Allah’a itaat, iffet, ahlâk gibi özellikleri sebebiyle gerçekleşmişti. Çünkü Yusuf Peygamber, kardeşlerinin eziyetlerine sabretti. Vezir’in hanımının kötü isteğini reddetti ve bu yüzden hapse girmek zorunda kaldı. Yüce Allah da ona zafer ve desteğini nasip etti. Böylece Yusuf, kendisini Mısır’dan satın alan ve onu arzulayan kadının kocası eski efendisi vezirin makamına geçmiş oldu.

Rabbi Yusuf’u terk etmedi. Ona merhametiyle muamele etti ve Onu korudu. Yüce Allah sadece dilediklerine merhamet eder. O’nun rahmeti her şeyi kaplamıştır. İdarecilik, zenginlik ve sıhhat gibi nimetlerini, dilediği kullarına nasip eder.

Ayette geçen *“Rahmetimizi”* sözü *“ihsanımızı”* demektir. Çünkü *“rahmet”*, kelimesi *“nimet ve ihsan”* anlamlarına gelir.

“İyi davranıp, sâlih amel işleyenlerin ecrini zayi etmeyiz.” Onlara dünyada saadet, izzet ve şerefi, ahirette de ebedî olarak cennette kalma nimetini ihsan ederiz. Böylece Yüce Allah ahiret yurdunda Peygamber’i Yusuf için hazırladığı nimetlerin, dünyada ona verdiği yetki ve nüfuzdan daha büyük, daha çok ve daha kıymetli olduğunu bildirmiştir.

“Yusuf’un kardeşleri gelip onun huzuruna girdiler, (Yusuf) onları tanıdı, onlar onu tanııyorlardı.

(Yusuf) onların yüklerini hazırlayınca dedi ki: “Sizin baba bir kardeşinizi de bana getirin. Görmüyor musunuz, ben ölççeği tam dolduruyorum ve ben misafirperverlerin en iyisiyim.”

“Eğer onu bana getirmezseniz, artık benim yanımda size verilecek bir ölçek (erzak) yoktur, bana hiç yaklaşmayın!”

Dediler ki: O’nu babasından istemeye çalışacağız, kuşkusuz bunu yapacağız.

(Yusuf) emrindeki gençlere dedi ki: “Sermayelerini yüklerinin içine koyun. Olur ki ailelerine döndüklerinde bunun farkına varırlar da belki geri gelirler.”¹³¹

Uzun süren kuraklık ve kıtlık yalnızca Mısır’ı değil, bütün komşu ülkeleri de etkisi altına aldı. Suriye, Filistin, Ürdün ve Kuzey Arabistan yiyecek sıkıntısı çekmeye başladı. Kıtlığa rağmen yalnızca Mısır’da sıkıntı yoktu. Yusuf Peygamber’in attığı akıllıca adımlar Mısır’ı emniyete almıştı. Dolayısıyla Yusuf’un kardeşleri de Mısır’ın ihraç ettiği erzaktan satın almak üzere Mısır’a, Yusuf’un yanına geldiler. Ancak huzuruna çıktıklarında onu tanımadılar, Yusuf ise onları tanıdı. Çünkü onu kuyuya attıkları zaman o çocuk denecek yaşıydı. Kardeşleri ise fizik yapıları oluşmuş bir çağda bulunuyorlardı. Aradan geçen bu uzun süre, onlarda fazla bir değişiklik meydana getirmemişti. Buna karşılık Yusuf’un fiziki yapısında değişiklikler meydana gelmişti. Ayrıca onlar kuyuya attıkları kardeşlerinin bir gün böyle bir makama geleceğini düşünemezlerdi.

Ayetlerden de anlaşıldığına göre Yusuf, kardeşlerini misafir etti, onlara ikramda bulundu. Kur’an’ın bir takım ayrıntıları atlaması yüzünden Yusuf’un ağabeyleriyle konuşurken nasıl olup da sözü Bünyamin’e getirdiğini ve beraberlerinde onu da getirmeleri için niye ısrar ettiğini açıklamamıştır. Âlimler bu hususta çeşitli yorumlar yapmışlardır:

1) Yusuf’un herkese karşı tutum ve âdeti, her bir insana, ne fazla ne eksik olmaksızın bir deve yükü yiyecek vermektir. Yusuf’un yanına gelen kardeşleri, on kişi idiler. Yusuf, onlara da on deve yükü yiyecek verdi. Onlar: “Bizim ihtiyar babamız ve onunla beraber kalmış bir kardeşimiz daha var” dediler. Babalarının çok yaşlı ve kederli olduğu için gelemediğini, kardeşlerinin ise babalarına bakmak için orada kaldığını, dolayısı ile o ikisi için de, yiyecek vermesi gerektiğini söylediler. Bunun üzerine Yusuf o ikisi için, iki deve yükü daha yiyecek verdi. Onlar, bu şekilde bahsedince, Yusuf: “Onu görüp tanımam için, bana getiriniz.” dedi.¹³²

2) Onlar, Yusuf’un yanına geldiler, Yusuf da onlara yiyecek verdi ve onlara: “siz kimsiniz?” diye sordu. Onlar: “Biz, Şamlılardan, çobanlık yapan bir topluluğuz. Bize de kıtlık geldi. Bundan dolayı yiyecek almak için geldik.” dediler. Bunun üzerine, Yusuf: “Belki de siz casus olarak geldiniz?” deyince, Onlar: “Allah’a sığınırız. Biz Yakup

¹³¹ Yusuf, 12/58–62.

¹³² Razî, age. , XVIII, 166.

ismindeki, doğru, yaşlı ve peygamber olan bir babanın oğulları ve hepimiz kardeşiz.” dediler. Yusuf: “Kaç kardeşsiniz?” dediğinde, onlar: “On iki kardeşlik. Birisi öldü; diğeri de, ölen kardeşinden ötürü babasına teselli sebebi olsun diye, babası ile birlikte kaldı. Biz, on kardeş olarak sana geldik.” dediler. Yusuf: “Birinizi yanımda rehin bırakın. Babanızın peygamberliğini, bana anlatması için, mutlaka o baba bir kardeşinizi bana getirin.” dedi.¹³³

Ayette geçen “*Görmüyor musunuz, tam ölçek veriyorum. Ben, misafir ağırlayanların en hayırlısıyım*” bu ifade, tefsircilerin yaptığı ikinci yorumun zayıf olduğunu gösterir. Çünkü o yorumun temeli, Yusuf’un onları itham etmesine ve onlara casusluk isnat etmesine dayanır. Eğer o bu sözü onlara açıkça söylemiş olsaydı, onlara, “*Görmüyor musunuz, tam ölçek veriyorum. Ben, misafir ağırlayanların en hayırlısıyım*” demesi uygun düşmezdi. Hem sonra, Yusuf’un kendisi siddik (dosdoğru) olduğu halde ve onların böylesi bir suçtan uzak olduklarını bile bile: “Sizler casussunuz” demesi, uzak bir ihtimaldir. Çünkü siddik olana, iftira etmek uygun düşmez.¹³⁴

Daha sonra Yüce Allah, Yusuf’un: “*Görmüyor musunuz, tam ölçek veriyorum*” dediğini bildirmiştir. Bu, ben, tam ölçüp veriyorum, cimrilik etmiyorum. O kardeşiniz için de size bir deve yükü fazla veriyorum ben, misafir ağırlayanların en hayırlısıyım, demektir. Çünkü Yusuf, onları ağırlarken, çok ikramlarda bulundu.

Daha sonra “*Eğer onu bana getirmezsensiz, artık benim yanımda size hiçbir ölçek yok. (Boşuna) bana yaklaşmayın*” demiştir. Burada Yusuf, onlardan kardeşini getirmelerini isteyince, hem teşvik, hem de tehdit üslubunu birlikte kullandı. Teşvik onun: “*Görmüyor musunuz, tam ölçek veriyorum. Ben, misafir ağırlayanların en hayırlısıyım*” sözüdür. Tehdit ve korkutma ise, “*Eğer onu bana getirmezsensiz, artık benim yanımda size hiçbir ölçek yok, bana yaklaşmayın!*” sözüdür.¹³⁵

Bünyamin’i getireceklerine dair kardeşlerinden kesin söz alan Yusuf, onların sermayelerini de yüklerinin içine koydurarak parasızlık yüzünden gelememeleri gibi bir mazereti de ortadan kaldırdı.

“*Babalarına döndüklerinde dediler ki: “Ey babamız! Erzak bize yasaklandı. Kardeşimizi (Bünyamin’i) bizimle beraber gönder de (onun sayesinde) ölçüp alalım. Biz*

¹³³ Beydavî, age. , I, 487–489; Kurtubî, age. , IX, 221; Razî, age. , XVIII, 167; Zuhaylî, age. , VII, 17–18; Ebu Hayyan, age. , V, 319.

¹³⁴ Razî, age. , XVIII, 167.

¹³⁵ Razî, age. , XVIII, 167.

onu mutlaka koruyacağız.”

Yakup onlara dedi ki: “Daha önce kardeşi (Yusuf) hakkında size ne kadar güvendiysen, bunun hakkında da size ancak o kadar güvenirim! (Ben onu sadece Allah’a emanet ediyorum); Allah en hayırlı koruyucudur. O, acıyanların en merhametlisidir.”

Eşyalarını açtıklarında sermayelerinin kendilerine geri verildiğini gördüler. Dediler ki: “Ey babamız! Daha ne istiyoruz. İşte sermayemiz de bize geri verilmiş. (Onunla yine) ailemize yiyecek getiririz, kardeşimizi koruruz ve bir deve yükü de fazla alırız. Çünkü bu (seferki aldığımız) az bir miktardır.”

(Yakup) dedi ki: “Kuşatılmanız (ve çaresiz kalma durumunuz) hariç, onu bana mutlaka getireceğinize dair Allah adına bana sağlam bir söz vermediğiniz takdirde onu sizinle beraber göndermem!” Ona (istediği şekilde) teminatlarını verdiklerinde dedi ki: “Söylediklerimize Allah şahittir.”

Sonra şöyle dedi: Oğullarım! (Şehre) hepiniz bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah’tan (gelecek) hiçbir şeyi sizden savamam. Hüküm Allah’tan başkasının değildir. (Onun için) ben yalnız O’na dayandım. Tevekkül edenler yalnız O’na dayansınlar.

Babalarının kendilerine emrettiği yerden (çeşitli kapılardan) girdiklerinde (onun emrini yerine getirdiler. Fakat bu tedbir) Allah’tan gelecek hiçbir şeyi onlardan savamazdı; ancak Yakup içindeki bir dileği açığa vurmuş oldu. Şüphesiz o, ilim sahibiydi, çünkü ona biz öğretmiştik. Fakat insanların çoğu bilmezler.”¹³⁶

Yusuf’un kardeşleri eşyalarını açtıklarında, sermayelerinin kendilerine geri verildiğini görünce erzak için tekrar Mısır’a gitme arzulan daha da arttı. Kardeşleri Bünyamin’i kendileriyle göndermesi için babalarına karşı biraz daha ısrarda bulundular ve onu koruyacaklarına dair tekrar söz verdiler. Yakup Peygamber ise oğlu Bünyamin’in güvenliğinden endişe duyuyordu. Çünkü daha önce oğlu Yusuf hakkında acı bir tecrübe yaşamıştı. Bu yüzden O’nun yüreği, sevgili oğlunu bir daha hiç göremeyeceği kuşkusuyla doluydu. Bu durum karşısında oğulları yemin edip babalarına kesin söz verince, “Söylediklerinize Allah şahittir” diyerek olup bitenlerin Allah’ın gözetiminde olduğunu bildirdi; böylece oğullarından aldığı sözü iyice pekiştirmiş oldu.

Yakup Peygamber’in oğullarına şehre ayrı ayrı kapılardan girmelerini tavsiye etmesi iki şekilde yorumlanmıştır:

¹³⁶ Yusuf, 12/63–68.

a) Oğulları gösterişliydi ve güzel giyinirdi. Hep birlikte aynı kapıdan girdikleri takdirde onlara göz değeceğinden (nazar) korkmuş, dolayısıyla ayrı kapılardan girmelerini emretmiştir.¹³⁷

b) Yakup Peygamber'in endişesi siyasidir. Böyle görkemli, güçlü, kuvvetli insanların şehre toplu halde girmeleri gerek halkın gerekse kralın dikkatini çeker, neticede başlarına bir hal gelebilirdi.¹³⁸ Bu yüzden Yakup Peygamber, oğullarına şehre ayrı ayrı kapılardan girmelerini bir ihtiyat tedbiri olarak tavsiye etmiştir. Bununla birlikte bu davranışın sadece bir tedbir olduğunu ve Allah'ın kaderini önleyemeyeceğini vurgulamak üzere *"Hüküm Allah'tan başkasının değildir. Ben yalnız O'na güvenip dayandım"* demiştir.

"İnsanların çoğu bilmezler" insanların bilmedikleri şey, Yakup Peygamber'in Yüce Allah'a tevekkül ile ihtiyat tedbiri arasında nasıl bir denge kurduğudur. Çünkü Yüce Allah kendisine gerçek bilgiyi bahşetmiştir. Sağduyunun gerektirdiği bütün tedbirleri alması bundandır.

Böylece Yusuf'a yaptıkları onlara hatırlatılmış, Bünyamin konusunda da aynı hatayı tekrarlamamalarını istemiştir. Bu yüzden ki, onlardan Allah'ın adıyla sağlam bir söz aldı. Üvey kardeşlerinin emniyeti için ellerinden geleni yapacaklardı. Sonra onları tehlike arz eden siyasi duruma karşı uyardı ve herhangi bir şüphe çekmemeleri için ayrı ayrı kapılardan girmelerini tavsiye etti.

Yakup Peygamber kısaca beşerin gücü ölçüsünde karşılaşılabilecek her türlü tehlikeye karşı alabileceği tedbirlerin tümünü aldı. Fakat öte taraftan hiçbir beşeri tedbirin Allah'ın iradesini değiştirmeye güç yetiremeyeceğini ve gerçek himayenin Allah'ın himayesi olduğunu aklından çıkarmıyordu ve bunu ifade de etmişti. Yakup Peygamber, sözleri ve fiilleri arasında böyle bir denge kurmuştur. Bir kısım insanlar kendi gayret ve tedbirlerine güvenip Allah'a tevekkülü terk eder, diğer bir kısım da yalnızca Allah'a tevekkül edip problemlerini çözmek için herhangi bir pratik çareye başvuramazlar.¹³⁹

"Yusuf'un yanına girdiklerinde öz kardeşini yanına aldı ve "Bilesin ki ben senin kardeşinim, onların yaptıklarına üzülme" dedi.

(Yusuf) onların yükünü hazırladığı zaman su kabını kardeşinin yükü içine koydu! (Kafîle hareket ettikten) sonra bir çağırıcı : "Ey kafîle! Siz hırsızsiniz!" diye seslendi.

¹³⁷ Kurtubî, age. , IX, 226; Zemahşerî, age. , II, 469; Beydavî, age. , I, 490; Cessas, age. , III, 226.

¹³⁸ Cessas, age. , III, 226; Razî, age. , XVIII, 172; Mevdudî, age. , II, 479.

¹³⁹ Mevdudî, age. , II, 479.

(Yusuf'un kardeşleri) onlara dönerek: “Ne arıyorsunuz?” dediler.

Onlar: “Kralın su kabını arıyoruz; onu getirene bir deve yükü (bahşiş) var dediler. (İçlerinden biri:) Ben buna kefilim,” dedi.

Allah’a andolsun, bizim yeryüzünde fesat çıkarmak için gelmediğimizi siz de biliyorsunuz. Biz hırsız da değiliz, dediler.

(Yusuf'un adamları) dediler ki: “Peki, siz yalancıysanız bunun cezası nedir?”

Onlar da: “Onun cezası, kayıp eşya, kimin yükünde bulunursa işte o (şahsa el koymak) onun cezasıdır. Biz zalimleri böyle cezalandırırız” dediler.

Bunun üzerine Yusuf, kardeşinin yükünden önce onların yüklerini (aramaya) başladı. Sonra da onu, kardeşinin yükünden çıkarttı. İşte biz Yusuf’a böyle bir plan öğrettik, yoksa kralın kanununa göre kardeşini tutamayacaktı. Ancak Allah’ın dilemesi hariç. Biz kimi dilersek onu derecelerle yükseltiriz. Zira her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen birisi vardır.

(Kardeşleri) dediler ki: “Eğer o çaldıysa, daha önce onun bir kardeşi de çalmıştı.” Yusuf bunu içinde sakladı, onlara açmadı. (Kendi kendine) dedi ki: “Siz daha kötü durumdasınız! Allah, sizin anlattığınızı çok iyi bilir.”

Onlar Yusuf’a dediler ki: “Ey aziz! Gerçekten onun çok yaşlı bir babası var. Onun yerine bizim birimizi alıkoy. Zira biz seni, iyilik edenlerden görüyoruz.”

Yusuf: “Eşyamızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını yakalamaktan Allah’a sığınırız, o takdirde biz gerçekten zalimler oluruz!”¹⁴⁰

Rivayet edildiğine göre Yusuf, kardeşlerine ziyafet verdi. Onları sofraya ikişer ikişer oturttu. Bünyamin yalnız kalınca ağladı, dedi ki: “Kardeşim Yusuf sağ olsaydı O da benimle beraber otururdu.” Yusuf O’nu kendi sofrasına aldı. Yemekten sonra kardeşlerini ikişer ikişer evlere misafir verdi. Bünyamin yine yalnız kalmıştı. Yusuf: “Bunun eşi yok, o halde benim yanımda kalsın” dedi. Böylece Bünyamin onun yanında geceledi. O’na, “Ölen kardeşinin yerine beni kardeş olarak kabul eder misin?” diye sordu. Bünyamin, “Senin gibi bir kardeşi kim bulabilir? Fakat seni babam Yakup ile annem Rahîl doğurmadı” diye cevap verdi. Yusuf bunu işitince ağladı, kalkıp Bünyamin’in boynuna sarıldı ve “Ben senin kardeşinim” dedi.¹⁴¹

Yusuf, öz kardeşini yanında alıkoyabilmek için kralın su tasını Bünyamin’in yükü içine koydu. Sonra da tası onların çaldığını duyurdu. Muhtemelen bu planı Yusuf,

¹⁴⁰ Yusuf, 12/69–79.

¹⁴¹ Beydavî, age. , I, 490; Razî, age. , XVIII, 177; Zemahşerî, age. , II, 470; Kurtubî, age. , IX, 229; Ebu Hayyan, age. , V, 325.

kardeşi Bünyamin ile birlikte hazırladı ve onun bilgisi dâhilinde tası onun yükü içine koydu. Kardeşlerini suçlayabilmek için de yüklerini görevlilerle birlikte kendilerine hazırlattı. Çünkü yalnız kendi adamlarına hazırlatsaydı, böyle bir suçlamada bulunamazdı. Yusuf'un hırsızlıkla itham ettiği kardeşleri, bu ithama nazik bir şekilde itiraz etmekle birlikte öz kardeşi Bünyamin'in olumlu veya olumsuz herhangi bir cevap vermemiş olması dikkat çekmekte ve bu tutumu onun plandan haberdar olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Mısır kanunlarına göre hırsızın kendisine el koymak mümkün olmadığı için, Yusuf'un adamları, kardeşlerine sorup bu suçun cezasının onların kanunlarında ne olduğunu tespit etmek ve bunu uygulamak istediler. Kralın kanunundan maksat, Mısır'da yürürlükte bulunan ceza kanunudur. Mısır kanunlarında hırsıza sopa vurulurdu. Yakup'un şeriatında ise hırsız yakalanarak çaldığı malın karşılığında mal sahibine bir sene köle olarak hizmet ettirilirdi. Yusuf, işte bu kanundan yararlanıp kardeşi Bünyamin'i alıkoymak istedi. Planını buna göre hazırladı; dikkat çekmemek için aramaya önce üvey kardeşlerinin yüklerinden başladı. Sonunda su tasını Bünyamin'in yükünden bulup çıkardı. Dolayısıyla onu Mısır'da alıkoydu.¹⁴²

(Kardeşleri) dediler ki: “Eğer o çaldıysa, daha önce onun bir kardeşi de çalmıştı.” Ayette kardeşleri Yusuf'un hırsız olduğunu söylemişlerdir. Hırsızlığın Yusuf'a nispet edilmesi konusunda farklı görüşler vardır:

a) Yusuf, annesi tarafından dedesinin altın ve gümüşten yapılmış bir putunu almıştı. Onu kırarak yolun kenarına attı. Bu yüzden kardeşleri ona suç isnat ettiler.¹⁴³

b) Yusuf'un halası O'nu çok severdi. Yusuf büyüyünce halası onun kendi yanında kalmasını istedi. Yakup buna razı olmayınca halası, atası İbrahim'den kendisine miras kalmış olan kuşağını Yusuf'un beline bağladı. Sonra kuşağın kaybolduğunu söyledi, Kuşak arandı, Yusuf'un üzerinde bulundu. Halası kanun gereği Yusuf'u yanında alıkoydu. İşte Yusuf'un kardeşleri bu duruma işaret etmek istemişlerdir.¹⁴⁴

c) Yusuf, babasının sofrasından yiyecek çalıp fakirlere verdiği söylenmiştir.¹⁴⁵

Plandan haberdar olmayan kardeşleri, Bünyamin'in ihtiyar babası olup onun için

¹⁴² Komisyon, **Kur'an Yolu**, III, 248–249.

¹⁴³ Kurtubî, age. , IX, 239; Beydavî, age. , I, 492; Zemahşerî, age. , II, 473; Zuhaylî, age. , VII, 39. İbn Kesir, **el-Bidaye**, I, 213; Nesefî, age. , II, 783; Celaleyn, age. , II, 255.

¹⁴⁴ Kurtubî, age. , IX, 239; Beydavî, age. , I, 492; Zemahşerî, age. , II, 473; Zuhaylî, age. , VII, 39–40; İbn Kesir, **el-Bidaye**, I, 213; Nesefî, age. , II, 783–784.

¹⁴⁵ Beydavî, age. , I, 492; Zemahşerî, age. , II, 473; Kurtubî, age. , 239; İbn Kesir, **el-Bidaye**, I, 213.

çok üzüleceğini söylediler ve yerine kendilerinden birini alıkoyup onu serbest bırakmasını Yusuf'tan istediler. Fakat Yusuf, cezanın şahsiliği ilkesinden hareket etti ve suçlunun yerine başkasını cezalandırmanın haksızlık olduğunu, böyle bir şey yapmaktan Allah'a sığındığını bildirdi.

“Ondan ümitlerini kesince, (meseleyi) gizli görüşmek üzere ayrılıp (bir kenara) çekildiler. Büyükleri dedi ki: “Babanızın sizden Allah adına söz aldığını, daha önce de Yusuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmiyor musunuz? Babam bana izin verinceye veya benim için Allah hükmedinceye kadar bu yerden asla ayrılmayacağım. O hükmedenlerin en hayırlısıdır.”

“Siz babanıza dönün ve deyin ki: “Ey babamız! Şüphesiz oğlun hırsızlık etti. Biz, bildiğimizden başkasına şahitlik etmedik. (Sana söz verdiğimiz zaman) gaybı (oğlunun hırsızlık edeceğini) bilemezdik.

“(İstersen) içinde bulunduğumuz şehre (Mısır halkına) ve aralarında geldiğimiz kabileye de sor. Biz gerçekten doğru söylüyoruz.”

(Babaları) dedi ki: “Hayır, nefisleriniz sizi (böyle) bir işe sürükledi. (Bana düşen) artık, güzel bir sabırdır. Umulur ki, Allah onların hepsini bana getirir. Çünkü O çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.”

Onlardan yüz çevirdi, “Ah Yusuf’um ah!” diye sızlandı ve kederini içine gömmesi yüzünden iki gözüne ak düştü. O artık acısını içinde saklıyordu.

(Oğulları:) “Allah’a andolsun ki sen hâla Yusuf’u anıp duruyorsun. Sonunda ya hasta olacaksın ya da büsbütün helâk olacaksın!” dediler.

(Yakup:) “Ben sadece gam ve kederimi Allah’a arz ediyorum. Ve ben sizin bilemeyeceğiniz şeyleri Allah tarafından (vahiy ile) biliyorum” dedi.

“Ey oğullarım! Gidin de Yusuf’u ve kardeşini iyice araştırın, Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah’ın rahmetinden ümit kesmez.”¹⁴⁶

Yusuf’un kardeşleri, babalarına götürmek zorunda oldukları ve bunun için söz verdikleri kardeşleri Bünyamin’in salıverilmesinden ümitlerini kesince insanlardan uzaklaşarak aralarında fısıldaşmaya ve durumlarını istişare etmeye başladılar. Ve onlardan biri¹⁴⁷ şöyle dedi: “Muhakkak ki bu, çok önemli bir olaydır. Biz, babamıza helak olmamız dışında Bünyamin’i geri götüreceğinize dair söz vermiştik. Yine

¹⁴⁶ Yusuf, 12/80–87.

¹⁴⁷ Kurtubî, age. , IX, 241; Zemahşerî, age. , II, 475.

geçmişte kardeşimiz Yusuf meselesinde ileri gittik ve onu babamızdan ayırdık. Bu sebeple babamızı üzüntü ve keder sahibi yaptık. Artık babam bana dönmem için izin verene ya da Allah hakkımızda kardeşimi almama veya Mısır'dan çıkmamıza imkân verecek şekilde hüküm verene kadar Mısır'dan asla ayrılmayacağım ve Bünyamin'i orada bırakmayacağım. Allah, hükmedenlerin en hayırlısıdır. O, sadece hak ve adaletle hükmeder.”¹⁴⁸

Bu onun şahsi kararıydı. Babalarına söyleyecekleri şeyler hususundaki görüşü ise şuydu: “Siz babamıza dönün ve O’na şöyle söyleyin: “Ey Babamız! Oğlun, kralın erzak ölçeğini çaldı. Mısır’da yönetimi elinde bulunduran Vezir, bizim ona bildirdiğimiz şeriatımıza uygun olarak O’nu köle edindi. Biz, bildiğimiz ve gördüğümüz üzere ölçeğin Bünyamin’in yükünden çıkarılması dışında onun hırsızlığına şahit olmadık. Biz, sana söz verirken onun hırsızlık yapıp, köle olarak alıkonacağını bilemezdik. Ya da Yusuf ile başına bir musibetin geldiği gibi yine bir belâ ile karşılaşacağını bilemezdik. Netice olarak, biz gerçeği bilmiyoruz. Çünkü gaybı, Yüce Allah’tan başka hiç kimse bilmez. Ey Babamız! Olanları, Mısırlı kervan halkına sor. Hırsızlık, haberi orada yayılmıştır. Ayrıca bizimle beraber erzak getiren kervandakilere de sor. Onlar bu sözleriyle töhmeti kendilerinden uzaklaştırmak istiyorlardı. Çünkü kendileri, hâlâ şüpheli kimselerdi ve Yusuf ile ilgili olaydan dolayı töhmet altındaydılar sonra Yakup’un oğulları, doğru olduklarını şu sözleriyle desteklediler: “Biz, sana onun hırsızlık yaptığını ve bu sebeple köle olarak alıkonduğunu bildirirken tamamen doğru söylüyoruz.” Buraya kadar bütün söylenenler, Yakup’un en büyük çocuğunun sözleriydi.”¹⁴⁹

Babaları çocuklarının doğru söylemediklerini gösteren bir tarzda onlara cevap vermiştir. Onlar yalancı bir kana buladıkları Yusuf’un gömleğiyle geldiklerinde de Yakup onlara aynı şekilde cevap vermişti. Yakup şöyle diyordu: “Size nefsiniz arzu ettiğiniz başka bir işi, tatbik ettiğiniz yeni bir hileyi güzel gösterdi. Yoksa siz fetva verip, öğretmeseydiniz, bilmiyorum bu adam çaldığı için hırsız alıkoyar mıydı? Şu anda yapabileceğim tek şey güzelce sabretmektir. Yakup Peygamber, oğlu Yusuf’un kaybolmasının ardından da bu sözü söylemişti.”¹⁵⁰

Başkalarının nefislerinin itmesi ile yaptıkları kötü bir fiile karşı takınılacak psikolojik, yani manevî tavır, sabır; sadece sabır da değil, “güzel bir sabır” olmalıdır.

¹⁴⁸ Kurtubî, age. , IX, 242.

¹⁴⁹ Zuhaylî, age. , VII, 41–42.

¹⁵⁰ Yusuf, 12/18.

Güzel sabır ayetin sonunda geldiği gibi ümidi yitirilmeyen sabırdır yani, çocuklarına karşı nefreti getirmeyen ve sanki hiçbir şey olmamış gibi davranmayı getiren bir sabırdır.¹⁵¹

“Allah onları bana getirir.” Ayetinde “Onlardan” kastedilen Yusuf, Bünyamin ve en büyük kardeşleridir. Çünkü önceki ayette en büyük kardeşleri: “*Babam bana izin verinceye veya benim için Allah hükmedinceye kadar bu yerden asla ayrılmayacağım!*” demişti. Bundan anlıyoruz ki büyük kardeşleri de Mısır’da kalmıştı.¹⁵²

Yakup Peygamber, belki kendisinden üç çocuğunu bana geri döndürmesini istediğim Allah, onları hep beraber bana kavuşturacaktır, derken, Allah’ın onları babalarına kavuşturacak şartları düzenleyeceğini ifade etmektedir. İşte Yakup Peygamber’in Yüce Allah’a olan tevekkülünü bu ifade teşkil etmektedir. Çocukların babalarına kavuşması iyi bir iş olduğu için, onu takdir edip hayata geçirecek olan Allah’tır ve yine burada Yakup Peygamber’e düşen tevekkülün alt yapısını “güzel bir sabırla” oluşturmaktır.

Yakup Peygamber burada Yüce Allah’ın bilme ve hikmet sahibi olma sıfatlarını gündeme getirerek kendi içindekini ve çocuklarının yaptıklarını çok iyi bildiğini ve o bilgisine uygun takdir ve lütufta bulunacağını söylemektedir. Bilen ve yaptığı işi yerli yerinde eksiksiz yapan Yüce Allah, onu çocuklarına kavuşturacaktı. Böylece bu ayette Allah’a tevekkül, O’na sığınma ve O’ndan bekleme konusunda evrensel bir ders verilmektedir. Başkalarının yanlış davranışlarına maruz kalan insan güzel bir sabırla Allah’a sığınmalıdır.

“*Ah Yusuf’um ah!*” diye sızlandı ve kederini içine gömmesi yüzünden iki gözüne ak düştü. O artık acısını içinde saklıyordu.”

Ayette de belirtildiği gibi Yakup’un iki çocuğunun üzüntüsü, kalbine gömdüğü eski üzüntüsünü depreştirmişti. Bu da göstermektedir ki Yusuf’a karşı olan üzüntüsü, bitmek tükenmek bilmeyen bir üzüntüydü ve yarası durmadan kanıyor, zamanın geçmesiyle bu dert unutulmuyordu. Bu ayet, bize evlat acısının hiçbir acıya benzemediğini öğretiyor. Evlat acısı, insanın vücut yapısının kimyasını değiştirmekte ve insanın içinde sönmeden yanan bir ateşi andırmaktadır. Bu üzüntü sebebiyle iki gözüne ak düşmüştü.

¹⁵¹ Bayraklı, Bayraktar, **Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Tefsiri**, Bayraklı Yay. , İst. , 2001, IX, 474-483.

¹⁵² Bayraklı, age. , IX, 474-483.

Yakup Peygamber'in evlat acısı yüzünden yaşadığı acının büyüklüğünü şu hadisi şerifte belirtilmektedir: “Peygamber Efendimiz, Cebrail’e: ‘Yakup’un Yusuf’a hicranı ne dereceye varmıştı?’ diye sormuş, Cebrail de “Evladını kaybeden yetmiş ananın toplam hicranına” demiştir. Peygamber Efendimiz tekrar Cebrail’e: “O halde O’nun sevabı ne kadardır?” deyince, Cebrail: “Yüz şehit sevabıdır ve Çünkü o, Allah’a bir an bile kötü zanda bulunmadı.” demiştir.¹⁵³

Yakup’un gözlerine ak düşmesi (boz gelmesi) iki şekilde açıklanmıştır:

a) Daha sonraki ayette “*tekrar görür hale geldi.*”¹⁵⁴ Buyrulduğu için bunu karine olarak alanlar, boz gelmekten maksat ‘üzüntüden ve ağlamaktan dolayı gözünün kapanmasıdır.’ demişlerdir. Tıp mensuplarının açıklamalarına göre nadir de olsa üzüntüden gözde katarak oluştuğu ve sonra bir şokla bunun yok olduğu görülmüştür.

b) İkinci görüşe göre göze boz gelmesi görmeyi engelleyecek kadar gözyaşı ile kaplanmasıdır; açılması ise üzüntü ve ağlama sebebinin ortadan kalkmasıdır.¹⁵⁵

Ayrıca bu ayet gösterir ki, musibet zamanlarında üzölmek ve ağlamak caizdir. Allah’ın Resulü de oğlu İbrahim’e ağlamış ve “Kalp hüznü duyar, göz yaş döker, biz elbette Rabbimizin gazap edeceği şeyi söylemeyiz ve biz elbette sana üzüölüyoruz Ey İbrahim!” buyurmuştur.¹⁵⁶ Çünkü şiddetli acı zamanlarında insan kendisini tutmaya pek az muvaffak olabileceğinden dolayı, bundan büsbütün kendini engellemesi elinde olmayabilir. Bu da mükellefiyeti gerektiren bir husus değildir. Çünkü teklif, nefsin gücü yettiğı yere kadardır. Ancak caiz olmayanı, birtakım cahillerin yaptığı gibi, bağırıp çağırarak, dövünmek ve yaka paça yırtmak, saçını başını yolmak, mukadderata dil uzatacak sözler etmek ve benzeri aşırılıklardır. Yine nakledilmiştir ki, Peygamber Efendimiz, kızlarından birinin çocuğı vefat ettiğinde onun için ağlamış ve üzülmüştü. Onun ağladığını görenler “Ey Allah’ın Resulü! Sen ağlıyorsun, hâlbuki bizi ağlamaktan menetmiştin” deyince, bunun üzerine buyurmuştur ki: “Ben sizi ağlamaktan menetmedim, ancak iki çirkin sestem menettim: Biri sevinç zamanındaki çığlık, diğeri de üzüntü zamanındaki feryat.”¹⁵⁷

Yakup Peygamber, artık kimseyle konuşmuyor, derdini hiç kimseye açmıyor ve çocuklarına karşı içindeki öfkeyi saklıyordu. Babalarına olanları görünce Yakup’un çocuklarının kalpleri yumuşadı ve ona acıyarak ve yumuşaklıkla: “Yusuf’u anıp

¹⁵³ Yazır, age. , IV, 509.

¹⁵⁴ Yusuf, 12/96.

¹⁵⁵ Komisyon, **Kur’an Yolu**, III, 252.

¹⁵⁶ Yazır, age. , IV, 509.

¹⁵⁷ Yazır, age. , IV, 509–560.

duruyorsun. Böyle giderse hastalanıp kuvvetsiz düşecek ya da öleceksin. Yani, bu hal böyle devam ederse senin ölmenden ve helak olmandan korkuyoruz,” dediler.

Yakup, evlâtlarını yitirmenin ıstırabını kalbinin derinliklerinde hissettiğini ve üzüntülerini sadece Yüce Allah’a arz ettiğini ifade etmekle birlikte, “Ben, sizin bilemeyeceğiniz şeyleri Allah tarafından vahiyile biliyorum.” demek suretiyle olayın perde arkasındaki hikmetlerini de bildiğine işaret etmiştir.

(Yakup:) “*Ey oğullarım! Gidin de Yusuf’u ve kardeşini iyice araştırın, Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah’ın rahmetinden ümit kesmez.*” Yakup Peygamber, çocuklarına kardeşlerini aramaları için Mısır’a gitmelerini teklif edip onlara Allah’ın kendilerini feraha çıkaracağından ve üzüntülerini gidereceğinden ümitlerini kesmemelerini ve amaçladıkları işte hiçbir zaman ümitsizliğe düşmemelerini tavsiye etti. Eğer bilerek Allah’ın kudret ve rahmetini inkâr eden ve Allah’ın kulları hususundaki hikmetinden cahil olan kâfirlerden başka hiç kimse Allah’ın rahmetinden ümidini kesmez. Müminler ise Allah’ın rahmetinden, sıkıntılardan kurtaracağından ve zorlukları gidereceğinden asla ümitlerini kesmezler.

İbn Abbas şöyle der: “Muhakkak ki müminler, Allah’tan devamlı hayır üzeredirler. Sıkıntıdayken rahmetini umar, ferah içindeyken O’na şükrederler.”¹⁵⁸

Yakup’un da çocuklarına kardeşlerini aramaları için Mısır’a gitmelerini istemesi onun, oğlu Yusuf’tan ümidini kesmediğini ve Allah’ın lütfuyla bir gün kendisine kavuşacağını umduğunu göstermektedir.

“Yusuf’un yanına girdiklerinde dediler ki: “*Ey aziz! Bizi ve ailemizi kıtlık bastı ve biz değersiz bir sermaye ile geldik. Hakkımızı tam ölçerek ver. Ayrıca bize bağışta da bulun. Şüphesiz Allah sadaka verenleri mükâfatlandırır.*”

Yusuf dedi ki: “Siz, cahilliğiniz yüzünden Yusuf ve kardeşine yaptıklarınızı biliyor musunuz?

Yoksa sen, gerçekten Yusuf musun?” dediler. O da: “(Evet) ben Yusuf’um, bu da kardeşim. (Birbirimize kavuşmayı) Allah bize lütfetti. Çünkü kim (Allah’tan) korkar ve sabrederse, şüphesiz Allah güzel davrananların mükâfatını zayi etmez,” dedi.

(Kardeşleri) dediler ki: “Allah’a andolsun, hakikaten Allah seni bize üstün kılmış. Gerçekten biz hataya düşmüşüz.”

(Yusuf) dedi ki: “Bugün sizi kınamak yok, Allah sizi affetsin! O, merhametlilerin en merhametlisidir.”

¹⁵⁸ Zuhaylî, age. , VII, 43.

*“Şu benim gömleğimi götürün de onu babamın yüzüne koyun, (gözleri) görecekturuma gelir. Ve bütün ailenizi bana getirin.”*¹⁵⁹

Yakup’un ısrarı üzerine oğulları, hem kardeşi Yusuf’u aramak, hem de yiyecek almak üzere üçüncü kez Mısır’a gittiler. Yusuf’un huzuruna girdiklerinde kıtlığın kendilerini iyice sıkıktığını, dolayısıyla erzak temini için tekrar geldiklerini söylediler. Ellerindeki sermayenin yetersiz olduğunu, bu sebeple alışverişin dışında kendilerine biraz da yardımda bulunmasını Yusuf’tan istediler.

Yusuf Peygamber, artık kendisini tanıtmanın zamanı geldiğini düşünerek, cahillikleri yüzünden kardeşlerinin kendisine yaptıklarını onlara hatırlatıp kendini tanıttı. Böylece Yusuf kuyuya atıldığı zaman, kendisine vahyedilmiş olan, *“Kardeşlerinin yaptıklarını bir gün onlara kendileri farkına varmadan mutlaka haber vereceksin.”*¹⁶⁰ Mealindeki ayetin verdiği haber, gerçekleşmiş oldu. Kardeşleri kusurlarını itiraf edip özür dilediler. O da onları bağışladığını bildirdi.

Yusuf Peygamber’in yaşamına baktığımızda kardeşlerinin onu kıskanması onun yükselmesine engel olmamıştır. Bu da bize şu mesajı vermektedir ki, insanların kıskanması, Yüce Allah’ın bir kimse için takdir etmiş olduğu nimeti engelleyemez. Nitekim Allah’ın Resulü duasında şöyle demiştir: *“Allah’ım! Senin verdiğine engel olacak yoktur. Senin engel olduğuna da verecek yoktur.”*¹⁶¹ Yusuf Peygamber’in yaşamında da görüldüğü gibi, Yusuf’un kardeşlerinin kıskanması, onun yükselmesine engel olamamıştır. Sonunda kendileri mahcup olmuş ve Allah’ın Yusuf’u kendilerinden üstün kılmış olduğunu yemin ederek itiraf etmişlerdir.

Yusuf Peygamber, kardeşlerine sabah akşam ziyafet veriyordu. Kardeşleri ise daha önce ona yaptıklarını hatırlayarak sıkılıyorlardı. Ona bir adam göndererek dediler ki: *“Siz bizi sabah akşam yemeğe davet ediyorsunuz, fakat biz sana karşı yaptıklarımızdan dolayı senden utanıyoruz.”* Yusuf, onlara şöyle cevap verdi: *“Mısırlılar şimdiye kadar bana hep ilk gördükleri gözleriyle bakıyorlar ve yirmi dirheme satılmış bir köleyi ulaştığı bu mertebeye yükselten Allah’ı tenzih ederiz”* diyorlardı. Şimdi ise sizin sayenizde şeref kazandım. Çünkü benim sizin kardeşiniz ve İbrahim gibi büyük bir peygamberin torunu olduğumu anladılar.”¹⁶²

Yusuf Peygamber, babasının üzüntü nedeniyle gözlerinin göremez hale geldiğini

¹⁵⁹ Yusuf, 12/88–93.

¹⁶⁰ Yusuf, 12/15.

¹⁶¹ Buharî, Ezan, 155.

¹⁶² Beydavî, age. , I, 495; Zemahşerî, age. , II, 483; Razî, age. , XVIII, 337.

öğrenince, kendi gömleğini götürüp babasının yüzüne koymalarını, böylece tekrar görececek duruma geleceğini söyledi. Rivayete göre bu gömlek Yüce Allah'ın İbrahim'e ateşe atıldığında cennet ipeğinden giydirdiği bir gömlek idi. İbrahim bunu İshak'a vermişti. İshak da Yakup'a vermişti. Yakup da bu gömleği gümüş bir muhafaza içerisine yerleştirmiş ve bunu Yusuf'un boynuna asmıştı. Cebrail de ona şunu bildirmişti: "Gömleğini (babana) gönder. Çünkü onda cennetin kokusu vardır. Cennet kokusu ise bir hastaya veya bir belâya uğrayana değdi mi mutlaka afiyet bulur."¹⁶³

Yusuf'un gömleğini götüren kişi Yehuda idi. Yusuf'a: "Üzerinde yalancıkdan kan bulunan gömleğini babana götüren ve onu üzen ben idim. Şimdi de onu sevin-dirmek ve tekrar görsün diye bu gömleğini de ona ben götüreyim," diyerek gömleği alıp gitti.¹⁶⁴

Bu olayın tıbben izahı mümkün olmamakla birlikte Yusuf'un bunu vahiyle yaptığı kabul edilmektedir. Bu durumda olay bir mucize olarak değerlendirilmelidir. Bir görüşe göre de Yakup'un gözlerine boz gelmesi psikolojik sıkıntıdan kaynaklanmaktadır. Yusuf babasının üzüntü, sıkıntı ve sürekli olarak gözyaşı dökmekten görme duyusunun zayıfladığını anlamış ve bu sıkıntıyı gidermek üzere gömleğini babasına göndermiştir. Bu gömlekle Yakup Peygamber, oğlunun sağ olduğu haberini aldığı ve gömleğini yüzüne sürdüğü takdirde olayın vereceği psikolojik rahatlık, sevinç ve manevi güç, onun bedenini ve görme gücünü kuvvetlendirecek, gözleri tekrar görür hale gelecektir.¹⁶⁵

"Kafîle (Mısır'dan) ayrılınca, babaları (yanındakilere): "Eğer bana bunamış demezseniz inanın ben Yusuf'un kokusunu alıyorum!" dedi.

(Onlar da:) "Vallahi sen hâla eski şaşkınlığındasın," dediler. Müjdecî gelince, gömleği onun yüzüne koyar koymaz (Yakup) görür oldu. Ben size: "Allah tarafından (vahiy ile) sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim" demedim mi! dedi.

(Oğulları) dediler ki: "Ey babamız! (Allah'tan) bizim günahlarımızın affını dile! Çünkü biz gerçekten günahkârlar idik."

(Yakup:) "Sizin için Rabbimden af dileyeceğim. Çünkü O çok bağışlayan, pek esirgeyendir, dedi."¹⁶⁶

Yusuf'un gömleğini getirmekte olan kafîle, Mısır'dan ayrılıp Yakup'un ülkesi

¹⁶³ Kurtubî, age. , IX, 258–259; Zemahşerî, age. , II, 483–484.

¹⁶⁴ Kurtubî, age. , IX, 259; Zemahşerî, age. , II, 484; Beydavî, age. , I, 495.

¹⁶⁵ Razî, age. , XVIII, 206.

¹⁶⁶ Yusuf, 12/94–98.

olan Kenan iline doğru yola çıkınca, Yakup Peygamber, kendisine getirilmekte olan gömleğin kokusunu uzaktan hissederek, birkaç gün sonra alacağı müjdenin büyük sevincine yavaş yavaş hazırlanmış oldu. Bu olayın nasıl meydana geldiği konusunda tefsircilerin iki farklı yorumu vardır:

a) Yüce Allah, bu kokuyu bir mucize olmak üzere o kadar uzak mesafeden Yakup’a ulaştırmıştır.

b) Yüce Allah bu kokuyu o anda Yakup’un nefsinde yaratmıştır.¹⁶⁷

Hangi şekilde olursa olsun, bu olayın harikulade olduğundan hiç şüphe yoktur. Zamanımız ilim felsefesi, bu gibi olağanüstü ruhi olayları açıklayamamakla beraber, inkâr da etmeyip telepati (aracısız iletişim) adı altında tasnif etmektedir. Telgraf, telefon kelimelerinde dahi bilindiği ve kullanıldığı üzere “tele” kelimesi aslında “uzak” demek, “pati” de etkilenme anlamına geldiğinden, “telepati” uzaktan etkilenme demek olur ve bu bir ruhta duyulan öyle bir algılamadır ki, o anda meydana gelmiş gerçek bir olaya ilişkin olduğu halde, bu durum o olayın o kişi ile bilinmesini imkânsız gibi gösterir. Telepati, bir bakıma bir duygunun uzaktan algılanması, bir aracının yardımı olmaksızın iletilmesi meselesidir.¹⁶⁸

Bu ayet, bize yalnız ruh ilimleri ve mucize cinsinden bir harikayı tespit ile kalmıyor, bugünkü teknolojik gelişme açısından dikkate değer ilhamlar da veriyor. “Rayiha” yani koku kelimesi, “rih” yani “rüzgâr” anlamına gelen bir kelime ile ifade ediliyor. Bu kelimedeki “iletme” anlamı daha belirgindir. Hâlbuki kafilenin Mısır’dan ayrıldığı anda Yakup’un vicdanına bu kokunun ulaşması rüzgâr hızından daha hızlı bir iletişimle olmuştur. O halde, meseleyi kimya veya atom fiziği sahasında izleyerek ses naklinden daha ince bir kanun ile koku kuvvetinin ve hareketinin zapt edilmesi ve nakledilmesinin elektrik akımından yararlanarak mümkün olabileceği sonucuna varabileceğini göstermektedir. Yakup’un kokuyu duyması fennî bir olay değil, mucizevî bir olaydır. Ancak ayetin ifadesinden açıkça ortaya çıkan anlam, bu kokunun rüzgâr içinde duyulması ve gömleği taşıyan müjde kafilesinin Mısır’dan ayrıldığı sırada iletilmiş olmasıdır. Bu ise kokunun da havadan bir telsizle şimşek gibi naklinin ve iletilmesinin mümkün olabileceğini, yaratılıştaki bunun da gizli bir kanunu olabileceğini düşündürür. Şüphesiz ki bunun gerek Mısır’dan gönderilmesi, gerekse böyle bir hızlı titreşimin Yakup Peygamber tarafından algılanabilmesi ve o kokunun Yusuf’a ait

¹⁶⁷ Komisyon, **Kur’an Yolu**, III, 254.

¹⁶⁸ Yazır, age. , IV, 495.

olduğunu kestirebilmesi, doğrudan doğruya ilâhi tasarrufu gösteren harikalardır. Gerek bu bakımlardan, gerek Yusuf ile Yakup'un birer peygamber olmaları bakımından olay çok yönlü bir mucizedir. Zira bir insanın yakınındaki birinin kim olduğunu kokusundan tanıyabilmesi bile olağan üstü bir meseledir. Ancak olayın bütünüyle tabiat kanunlarının üstünde bir mucize olması, bununla ilgili birtakım tabiat kanunlarının mevcut olmasına engel değildir.¹⁶⁹

Bu ayet Yakup Peygamberin Yusuf'un hayatından hiç ümidini kesmediğini gösterir. Çünkü Yusuf'un haberini getiren kafile yaklaşırken *“Doğrusu ben Yusuf'un kokusunu duyuyorum. Keşke bana bunamış demesiniz”* demesi üzerine çevresindekiler onun Yusuf'un hala hayatta olduğunu ummasını garipseyerek *“Allah'a yemin olsun ki sen hala eski şaşkınlığındasın”* demişlerdi.

Ayrıca Yakup'un Yusuf'un hayatından hiç ümit kesmediğini bildiren bir olay da şudur: O, Bünyamin'in alıkonulmasının ardından da şöyle demişti: *“Ey oğullarım! Gidin Yusuf'u ve kardeşini arayın. Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin”*¹⁷⁰

Yakup'un oğullan, babalarına karşı suçlarını itiraf ettiler ve O'ndan günahlarının bağışlanması için Allah'tan af dilemesini istediler. Fakat Yakup'un, oğullarına karşı kalbi kırıktı, kendisinin af ettiğine işaret etmekle birlikte Allah'ın affı için hemen dua etmedi. Onu müsait bir zamana erteledi.

(Hep beraber Mısır'a gidip) Yusuf'un yanına girdikleri zaman, ana-babasını kucakladı, “Güven içinde Allah'ın iradesiyle Mısır'a girin!” dedi.

Ana ve babasını tahtının üstüne çıkartıp oturttu ve hepsi onun için (ona kavuştukları için) secdeye kapandılar. (Yusuf) dedi ki: “Ey babacığım! İşte bu, daha önce (gördüğüm) rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Doğrusu Rabbim bana (çok şey) lütfetti. Çünkü beni zindandan çıkardı ve şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra sizi çölden getirdi. Şüphesiz ki Rabbim dilediğine lütfedicidir. Kuşkusuz O çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.”

*Ey Rabbim! Mülkten bana (nasibimi) verdin ve bana (rüyada görülen) olayların yorumunu da öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Sen dünyada da ahirette de benim sahibimsin. Beni Müslüman olarak öldür ve beni Salihler arasına kat!”*¹⁷¹

Yusuf'un kardeşlerinden, kendisiyle beraber Mısır'da kalmaları için bütün ailesini Kenan diyarından Mısır'a getirmelerini istemesi üzerine babası, teyzesi,

¹⁶⁹ Yazır, age. , IV, 498.

¹⁷⁰ Yusuf, 12/100.

¹⁷¹ Yusuf, 12/99–101.

kardeşleri ve aileleri geldiler. Yusuf, yaklaştıkları haberini alınca onları karşılamaya çıktı. Rivayete göre Yusuf ile Mısır hükümdarı, kalabalık bir asker topluluğu, devlet adamları ve Mısır halkı ile birlikte Yakup Peygamber ve ailesini şehrin dışında karşıladılar. Yusuf, ana babasını kucaklayıp bağrına bastıktan sonra onları özel bir konakta dinlendirdi; sonra da güven içinde şehre girmelerini söyledi.¹⁷²

Ayette geçen ebeveyn, İbn Cerir'in de tercih ettiği görüşe göre Yusuf Peygamber'in teyzesiydi. Çünkü annesi vefat etmiş, babası da teyzesiyle evlenmişti.¹⁷³

Şehre girip Yusuf'un huzuruna geldiklerinde Yusuf ana babasını tahtına oturttu. İşte bu anda ana babasıyla birlikte on bir kardeşi secdeye kapandılar. Bu durumu gören Yusuf, *"Babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi"* dedi.

Tefsirciler, Yusuf'un ana, baba ve kardeşlerinin secdeye kapanmalarını iki şekilde yorumlamışlardır:

a) Yusuf'a karşı bir saygı selâmı olmak üzere yere kapanmışlardır. Onlar Yusuf'a ibadet ve tazim maksadıyla değil, aksine selâm vermek ve hürmet göstermek için secde ettiler. O devirde krallar ve ileri gelen şahsiyetler, bu şekilde eğilerek selâmlanırlardı.

b) Yusuf'a kavuştukları için Allah'a şükretmek üzere secdeye kapanmışlardır.¹⁷⁴ Ayetin mealinde *"Onları bana secde ederlerken gördüm."*¹⁷⁵ Diye çevirdiğimiz cümle, *"Onları benim için secde ederlerken gördüm."* şeklinde çevirmek de mümkündür. Bu takdirde ayet ikinci anlamı destekler.

Yusuf, bir nezaket ve tevazu örneği daha göstermiş, sahip olduğu bu ihtişamın kendisine Allah tarafından lütfedildiğini söyleyerek Yüce Allah'a senada bulunmuştur. Yusuf'un dudaklarından en mutlu anında dökülen bu cümleler, gerçek bir müminin faziletleri hususunda bir örnektir. Bir zamanlar kardeşlerinin kıskançlık yüzünden kendisini öldürmeye teşebbüs ettikleri kişi, birçok hadisenin ardından şimdi tahtta oturmaktadır.

Ailesinin tüm üyeleri kıtlık nedeniyle mecbur kalmış, yardım için huzurunda durmaktadır. Eğer onun yerinde dünya iktidarını ele geçirmeyi başarmış bir başkası olsaydı bunu, gücüyle övünmek, başarısıyla büyüklük taslamak, öfkesini çıkarmak,

¹⁷² Razî, age. , XVIII, 210–211; İbn Kesir, **el-Bidaye**, I, 298.

¹⁷³ Kurtubî, age. , IX, 263; Beydavî, age. , 496; Zemahşerî, age. , II, 485; Zuhaylî, age. , VII, 63; İbn Kesir, **el-Bidaye**, I, 218.

¹⁷⁴ Komisyon, **Kur'an Yolu**, III, 258.

¹⁷⁵ Yusuf, 12/4.

yendiği düşmanlarını kaba alaylarına maruz bırakmak için bir fırsat olarak kullanacaktır. Bunun tam aksine, gerçek Allah dostu tamamıyla farklı biçimde davranır.

Aynı şekilde Yusuf, büyüklük taslayacağı ve kasılacağı yerde kendini böyle iktidar sandalyesine kadar yükselterek ve uzun süredir ayrı kaldığı insanlarla bir araya getirerek lütuf ve inayetini esirgemeyen Rabbine şükretmiştir. Kardeşlerinden intikam almak, onların bu boyun bükmüş halleriyle alay etmek yerine, olanları hatırlatacak tek bir kelime etmemiş hatta tüm suçu kendisiyle kardeşleri arasını bozan Şeytan’a yükleyerek onları savunmuştur. Bununla birlikte bu olayların ilahî takdir ve hikmet neticesinde meydana geldiğine de işaret etmiştir. Yusuf, mülkü ve onu yönetmek için gerekli olan olayları yorumlama ilmini kendisine yüce Allah’ın verdiğini, dünyada da âhirette de kendisini himaye edenin Yüce Allah olduğunu vurgulayarak O’na şükranlarını arz etti

Rivayete göre Yakup Peygamber, oğlu Yusuf’un yanında 24 ya da 17 sene kaldı Yusuf, babasının ölümünden sonra Mısır’a dönerek 23 yıl daha orada yaşadı.¹⁷⁶

“İşte bu (Yusuf kıssası) gayb haberlerindendir. Onu sana vahy ediyoruz. Onlar hile yaparak işlerine karar verdikleri zaman sen onların yanında değildin (ki bunları bilesin).

Sen ne kadar üstüne düşsen de insanların çoğu iman edecek değillerdir. Hâlbuki sen bunun için (peygamberlik görevini ifa için) onlardan bir ücret istemiyorsun. Kur’an, âlemler için ancak bir öğüttür.

Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki, onlar bu delillerden yüzlerini çevirip geçerler. Onların çoğu, ancak ortak koşarak Allah’a iman ederler.

Allah tarafından kuşatıcı bir felâket gelmesi veya farkında olmadan kıyametin ansızın kopması karşısında kendilerini emin mi gördüler?

(Resulüm!) De ki: “İşte bu, benim yolumdur. Ben Allah’a çağırıyorum, ben ve bana uyanlar aydınlık bir yol üzerindeyiz. Allah’ı (ortaklardan) tenzih ederim! Ve ben ortak koşanlardan değilim.”¹⁷⁷

Allah’ın Resulü, bu kıssayı yaşayanlarla beraber yaşamadığı ve kitaptan okumadığı gibi, herhangi bir kimseden de öğrenmiş değildi. Çünkü onun yaşadığı ülkede Yahudilerle temasta bulunan bazı kimseler bulunsan bile ilim adamları yoktu. Bütün bunlar, bu kıssanın gayb haberlerinden ve bir mucize olduğunun delilidir.

¹⁷⁶ Kurtubî, age. , IX, 264–265; Zuhaylî, age. , VII, 66.

¹⁷⁷ Yusuf, 12/102–108.

Allah'ın Resulü, Kureyş halkının kendisine bu kıssaya dair soru sorup o da bunu kendilerine bildirdiğinde iman edeceklerini sanmıştı. Ancak iman etmediler. İşte bu ayet Peygamber'e teselli olmak üzere indi. Bu, sanki “(Ey Resulüm!) Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin; bilakis, Allah dilediğine hidayet verir ve hidayete girecek olanları en iyi O bilir.”¹⁷⁸ Ayetindeki manaya bir işaretir.¹⁷⁹

Sözlükte ayet kelimesi “bir şeyin tanınmasına sebep olan ve varlığını gösteren işaret, açık alâmet, delil, ibret, şaşırtıcı şey, mucize ve topluluk” anlamlarına gelir. Terim olarak, Kur'an-ı Kerim'in bir veya birkaç kelime yahut cümleden meydana gelen bölümlerini ifade eder. Burada ayet kelimesi alâmet, delil ve ibret veren şey anlamlarında kullanılmıştır.¹⁸⁰ Yani gerek insanın kendisinde gerekse dış dünyada, göklerde ve yerde Allah'ın varlığına, birliğine, ilmine, kudretine ve hikmetinin üstünlüğüne delâlet eden nice delil vardır ki bunlar insanların nazarı dikkatine sunulmuştur. İnsanoğlu ilmi, fikri, felsefi ve ameli hayatında bu olaylarla her zaman karşı karşıyadır. Bu tabiat olaylarını düşünüp bunlardaki incelikleri, bunlara hâkim olan ilâhi kanunları keşfetmesi ve yaratanını tanıması gerekirken o, düşünmeden, ibret almadan bunlara sırt çevirip gider. Hâlbuki insanoğlu bunları düşünüp dikkatli bir şekilde incelese hem dünyada kalkınacak hem de imanını taklitten tahkike çıkararak kâmil insan (has kul) olma yolunda ilerleyecek ve mutlu olacaktır. İnsanların çoğu, göklerdeki ve yerdeki delilleri ibret gözüyle incelemedikleri için, Allah'ın varlığını kabul ettikleri halde O'na çeşitli yollarla ortak koşarlar.

Ayette geçen “basiret” kelimesi sözlükte “delil, kesin kanıt, inanç, bilgi, ibret alınacak şey, zihinsel olarak görmek, kestirmek, sezmek, idrak etmek, anlama ve kavrama yeteneği” gibi anlamlara gelmektedir. Mecaz olarak, “aklın kabul edebileceği veya akılla doğrulanabilir kanıt” demektir. Bunun içindir ki, Allah'ın Resulü'nün telaffuz ettiği “Allah'a çağrı” ifadesi burada insan aklına uygun ve onunla doğrulanabilir, bilinçli bir kavrayışın sonucu olarak tanımlanmaktadır. Din, ahlak ve maneviyat konusundaki tüm sorunlara Kur'an'ın yaklaşım tarzındaki doğruluğu, olgunluğu ve bütünlüğünü içeren bu ifade çoğu zaman “belki olur ki akledersiniz” ya da “öyleyse artık akletmeyecek misiniz?” yahut “belki olur ki anlarlar, kavrarlar” ya da “olur ki, düşünürsünüz” ifadelerinde yankılanmaktadır.¹⁸¹

¹⁷⁸ Kasas, 28/56.

¹⁷⁹ Kurtubî, age. , IX, 271; Zuhaylî, age. , VII, 71–72; Razî, age. , XVIII, 223.

¹⁸⁰ Komisyon, **Kur'an Yolu**, III, 261.

¹⁸¹ Esed, age. , II, 481.

Ayette Allah'ın Resulü'ne yolunun İslâm dini olduğunu, insanları sadece Yüce Allah'a çağırdığını, dolayısıyla kendisi ve ona uyanların aydınlık bir yol üzerinde bulunduklarını, Allah'a ortak koşanlardan olmadığını bildirmesi emredilmiştir. İşte Allah'a davet, bu şekilde basiret üzere, ne dediğini bilerek, ihlâs ve samimiyetle, hikmet ve güzel öğütle olmalıdır.

“Senden önce de, şehirler halkından kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını peygamber göndermedik. (Kâfirler) yeryüzünde hiç gezmediler mi ki, kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görsünler! Sakınanlar için ahiret yurdu elbette daha iyidir. Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?

Nihayet peygamberler ümitlerini yitirip de kendilerinin yalana çıkarıldıklarını sandıkları sırada onlara yardımımız gelir ve dilediğimiz kimse kurtuluşa erdirilir. (Fakat) suçlular topluluğundan azabımız asla geri çevrilmez.

Andolsun, onların (geçmiş peygamberler ve ümmetlerinin) kıssalarında akıl sahipleri için pek çok ibretler vardır. (Bu Kur'an) uydurulabilecek bir söz değildir. Fakat o, kendinden öncekileri tasdik eden, her şeyi açıklayan (bir kitaptır); iman eden toplum için bir rahmet ve bir hidayettir.”¹⁸²

“Senden önce de, şehirler halkından kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını peygamber göndermedik.” Bu ayet, müşriklerin Allah'ın Resulü'nü kastederek *“Muhammed'e (görebileceğimiz) bir melek indirilseydi ya! Dediler. Eğer biz öyle bir melek indirseydik elbette iş bitirilmiş olur, artık kendilerine göz bile açtırılmazdı.”¹⁸³* Mealindeki sözlerine cevap olarak inmiştir.¹⁸⁴

Bu ve benzeri ayetler, insanlara cin ve melek gibi insandan başka varlıklardan peygamber gönderilmediğini ifade eder. Ayrıca bu ayet göstermektedir ki Allah, peygamberleri kadınlardan değil erkeklerden göndermiştir.

İbn Kesir şöyle der: “Bazı kimseler, Allah'ın dostu İbrahim'in hanımı Sara'nın, Musa'nın annesinin ve İsa'nın annesi İmran kızı Meryem'in peygamber olduklarını iddia etmişlerdir. Yine bunlar, meleklerin Sara'ya İshak'ı, ardından da Yakup'u müjdelemelerini *“Musa'nın annesine: ‘Çocuğu emzir...’ diye bildirmiştik.”¹⁸⁵* Ayetini, meleğin Meryem'e gelip ona İsa'yı müjdelemesini ve *“Melekler şöyle demişti: ‘Ey Meryem! Allah seni seçip temizledi, dünyaların kadınlarından seni üstün tuttu. Ey*

¹⁸² Yusuf, 12/109–111.

¹⁸³ Enam, 6/8.

¹⁸⁴ Kurtubî, age. , IX, 274; Zemahşerî, age. , II, 489.

¹⁸⁵ Kasas, 28/7.

*Meryem! Rabbine gönülden boyun eğ, secde et, rükû edenlerle birlikte rükû et.*¹⁸⁶ Ayetlerini delil getirmişlerdir. Onlara bu şekilde vahiyler gelmiştir. Fakat bu onların hiçbirinin peygamber olmalarını gerektirmez.”¹⁸⁷

“Senden önce de, şehirler halkından kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını peygamber göndermedik.” Ayette peygamberlerin şehir halkından seçildiği belirtilmektedir. Peygamberlerin şehir halkından seçilmesiyle Allah, çöl ehlinde peygamber göndermemiştir. Çünkü peygamberler bilgili ve hüküm veren insanlardır. Ayrıca bu peygamberlere diğer şehirlerin halkı da uyacaktır.¹⁸⁸

Ayrıca çölde yaşayanların cahil, kaba ve sert olmalarına karşılık şehirli insanlar daha ince ve yumuşak tabiatlıdır. Bu sebepten Yüce Allah şöyle buyurmuştur: “Bedevilerin küfür ve nifakları her yönden daha ileridir.”¹⁸⁹

Ayrıca İbn Abbas, ayette geçen “Ehli’l-kura” tamlamasına, “yeryüzünde yaşayan insanlar” anlamını vererek bundan maksat, peygamberlerin müşriklerin istediği gibi göklerdeki varlıklardan değil, yeryüzünde yaşayan insanlardan gönderilmiş olduğunu ifade etmiştir.¹⁹⁰

Yüce Allah, Peygamberini yalanladıkları için müşrikleri tehdit ederek hayret ifadesiyle şöyle buyurmuştur: “Ey Muhammed! Seni yalanlayan o yalancılar yeryüzünde dolaşmıyorlar mı ki peygamberlerini yalanlayan milletlerin sonlarının nasıl olduğunu, Allah’ın Nuh, Hud, Salih ve Lût kavimlerini nasıl yerle bir ettiğini, kâfirler için de akıbetin aynı olduğunu ve kâfirlerin sonunun helak, müminlerin sonunun ise kurtuluş olduğunu görsünler.”

Bundan sonra Yüce Allah, ahiret yurdu için amel etmeye, ona hazırlanmaya ve helake sebep olan şeylerden sakınmaya teşvik ederek şöyle buyurmuştur: “Muhakkak ki ahiret yurdu Allah’tan korkup O’na şirk koşmayan, isyan etmeyenler için daha hayırlıdır.” Orası, peygamberleri yalanlayan müşrikler için de bu dünyadan daha üstündür. Yani, biz müminleri dünyada kurtardığımız gibi aynı şekilde ahiret yurdunda da onlara kurtuluşu nasip ederiz. Orası müminler için dünyadan çok daha hayırlıdır. Zira ahiret nimetleri, dünyadaki nimetlerden daha mükemmel ve ebedidir. Siz cahil misiniz? Ey ahireti yalanlayanlar “Hiç düşünmez misiniz?” Zaten buna aklınız erseydi iman ederdiniz.

¹⁸⁶ Al-i İmran, 3/42-43.

¹⁸⁷ Kurtubî, age. , IX, 274; İbn Kesir, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim*, II, 496.

¹⁸⁸ Cessas, age. , III, 232; Celaleyn, age. , II, 262.

¹⁸⁹ Tevbe, 9/97.

¹⁹⁰ İbn Kesir, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim*, II, 496.

Bu ayeti Aîşe validemiz şöyle yorumlamıştır: “Sıkıntılar uzayıp da yardım gecikince peygamberler kavimlerinden kendilerini yalancılıkla itham edenlerin iman edeceklerinden ümitlerini kesmişler, İnanmış olanların da kendilerini yalanlayacaklarını sanmışlardır. İşte o zaman Allah’ın yardımı gelmiştir.”¹⁹¹

Yüce Allah, Peygamber Efendimize, yardımının peygamberlerine sıkıntı anında, zorlukta ve Allah’tan ferahlığın beklendiği darlık anlarında ulaştığını haber vererek yardımını müjdelemiştir. Senden önce şüphesiz kendilerine vahiy indirdiğimiz erkekler gönderdik. Onlar, Allah’ı bir kabul etmeye ve O’na ihlâsla ibadet etmeye çağıran mesajlarını kavimlerine tebliğ ettiler, kavimleri ise onları yalanladılar ve sapıklık, küfür ve inatla bu çirkin davranışlarını sürdürdüler. Allah’ın yardımının peygamberlere gelmesi gecikti. Öyle ki peygamberler, küfürdeki ısrarları sebebiyle kavimlerinin imanından veya Allah’ın yardımından ümitsizliğe düştüler. Ümmetleri ise peygamberlerin söz verdikleri yardım hususunda aldatıldıklarına kesin kanaat getirip, onların Allah katından bildirdikleri yardım vaadini yalanladılar. Allah’ın yardımı aniden peygamberlere geliverdi. Böylece biz, peygamber ve müminleri kurtardık. Yalanlayan kâfirler ise cezalandırıldılar.

Ayette geçen “yalancı çıkarıldıkları” diye çevirdiğimiz “küzzibû” fiili kıraat farklarına göre, şu anlamları içerir:

1. “Küzzibû” şeklinde şeddesiz okunduğu takdirde:

a) Nihayet peygamberler insanların, kendilerine inanacağından umudu kestikleri, halkın da peygamberlerin kendilerine yalan söylediklerini sandıkları an, onlara yardımımız gelir.

b) Nihayet peygamberler, Allah tarafından kendilerine vaad edilen yardımın geleceğinden ümitlerini kesip, insanlar karşısında yalancı durumuna düşeceklerini sandıkları sırada onlara yardımımız gelir. İnsan olmaları sebebiyle, peygamberlerin de bu tür davranışlarının olabileceğine dair İbn Abbas’tan bir rivayet aktarılmakla birlikte, bazı tefsirciler Allah’ın sözünden dönebileceğini, değil peygamberler, herhangi bir müminin bile düşünmesi mümkün değildir. Böyle bir düşünce kişiyi imandan çıkarır, derler.¹⁹²

2) “Küzzibû” şeklinde şeddeli okunduğu zaman ki anlamı, peygamberler insanların inanacaklarından umut kestikleri ve kendilerinin yalancı çıkarıldıklarını kesin

¹⁹¹ Kurtubî, age. , IX, 276.

¹⁹² Razî, age. , XVIII, 226; Celaleyn, age. , II, 262.

olarak anladıkları zaman onlara yardımımız gelir.¹⁹³

Ayrıca Yüce Allah Kur'an'daki kıssaların genel hedefini beyan ederek şöyle buyurmuştur: “*Andolsunki onların (geçmiş peygamberler ve ümmetlerinin) kıssalarında akıl sahipleri için pek çok ibretler vardır.*” Yani Peygamberlerin kavimleriyle aralarında geçen olayların haber verilmesinde ve müminleri nasıl kurtarıp, kâfirleri ne şekilde helak ettiğimizin anlatılmasında akıl sahipleri ve doğru düşünenler için ibret, öğüt ve hatırlatma vardır. Peygamberlerin kıssaları gönül eğlendirici hikâyeler değil, bilakis ibret alınacak olaylardır. Buradaki “*onların kıssalarından*” maksat, ya genel olarak peygamberlerin kıssalarıdır veya bu surede anlatılan Yusuf Peygamber'in kıssasıdır. Gerçekten de Yusuf Peygamber'in yaşadığı sıkıntılardan kurtulup Mısır'da yüksek bir makama gelmesinde akıl sahipleri için büyük bir ibret vardır. Ancak birinci anlam daha kapsamlıdır.

Bundan sonra Yüce Allah Kur'an'ın muhtevassından bahsederek içinde kıssalar ve diğer şeyler bulunan bu Kur'an (veya bu kıssalar ve Kur'an'ın içindeki sözler) Allah'tan başkalarının uydurup yalan söyledikleri sözler değildir. O ancak vahyedilen, Allah katından indirilen ve Tevrat, İncil ve Zebur gibi kendisinden önceki semavi kitapları tasdik eden Allah kelâmıdır. Yani, Kur'an, eski semavî kitaplarda bulunan doğru ve hak olan şeyleri tasdik eder, fakat onlarda yapılan tahrifatı ve değiştirmeleri reddeder.

Yüce Allah, Yusuf Suresi'nin son ayetlerinde, Sevgili Peygamber'imizi teselli edecek hakikatleri dile getirmiştir. İnsanların imana gelmesi için ne kadar büyük arzu duysa ve elçilik görevi karşılığında onlardan herhangi bir ücret istemese de, insanların çoğunun inanmayacağını hatırlatarak, bu münasebetle davetinin reddedilmesi ve işkencelere maruz kalması sebebiyle üzülmemesini tavsiye etmektedir. Yine Kur'an-ı Kerim'in âlemler için bir öğüt ve nasihat olduğunu, akıllarını kullananların ona tâbi olacağını bildirmektedir. Akıllarını kullanamayanların ise, göklerde ve yerde Allah'ın birliğini gösteren nice delillerden yüz çevirdiğini ve insanların çoğunun, Mekke müşrikleri gibi, Allah'a ortaklar koşarak şirke düştüklerini vurgulamaktadır. Ardından, Peygamberimize hitaben, daha önce de peygamberler gönderildiği hatırlatılarak onları inkâr edenlerin akıbetlerinden ibret alınması istenmektedir. Ardından, bütün peygamberlerin davet yolunda müşriklerin engelleme teşebbüsleri ve çeşitli kötülükleriyle karşılaştıkları, onlara ve inananlara yapılan kötülüklerin giderek

¹⁹³ Zemahşerî, age. , II, 490; Celaleyn, age. , II,262.

şiddetlendiği ve üstün sabır sahibi peygamberlerin tahammülünü zorladığı açıklanmaktadır. Hatta bu zorluklar yüzünden peygamberlerin neredeyse bütün ümitlerini kaybetme, kendilerine vaat edilen zaferden ümit kesme ve bütünüyle yalanlanma endişesine kapılacak derecede zorlandıkları; işte bu son noktada ilâhî yardımın onlara ulaştığı bildirilmektedir. Buna göre Yüce Allah yardımını, zorluk ve sıkıntıların son derece arttığı, yardım ihtiyacının en fazla hissedildiği bir zamanda göndermiştir. Daha sonra ise peygamber kıssalarının akıl sahipleri için birer ibret sahnesi olduğu vurgulanmakta, Yüce Allah tarafından vahyedilen Kur'an-ı Kerim'in, iman edenler için bir hidayet rehberi ve rahmet kaynağı olduğu belirtilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

YUSUF SURESİNDEN BİREYSEL MESAJLAR

Kur'an-ı Kerim, özü itibarıyla bir hidayettir ve rahmettir. Kur'an'ın üzerinde önemle durulması gereken can alıcı noktası ise, “kesin olarak inananlara kılavuz ve rehber” olması gerçeğidir. Kur'an'ın rehberliği, bireysel değişimle başlayan toplumsal değişimin, İslam toplumuna doğru alınan kutsal yolunu tayin eder.

Yüce Allah, Kur'an'da geçmiş peygamberlerin hayatlarından bölümler anlatarak da bizlere önemli mesajlar sunmaktadır. Her peygamber kıssası, bireysel ve toplumsal açıdan birçok mesajlar içermektedir. Biz bu bölümde Yusuf suresinde hayatı anlatılan Yusuf Peygamberden bizlere verilen mesajları inceleyeceğiz. Yusuf peygamberin bir özelliği, Kur'an'da hayatı hakkında en çok detay verilen bir kaç peygamberden biri olmasıdır. Kur'an'ın uzun surelerinden biri olan Yusuf Suresi'nin tamamına yakını, onun ve ailesinin hayatını anlatmaktadır. Surenin başlarında ise, Yüce Allah bu kıssanın önemli “ayetler”, yani delil ve hikmetler içerdiğini şöyle bildirmektedir: “*Andolsun, Yusuf ve kardeşlerinde soranlar için ayetler(ibretler) vardır.*”¹

Yüce Allah Kur'an'da Yusuf'un hayatına pek çok detay ile yer verdiğine göre, kuşkusuz müminlerin bu kıssadan alacakları pek çok ders vardır. Nitekim Yusuf Suresinin son ayetinde de, “*Andolsun, onların (geçmiş peygamberlerin) kıssalarında akıl sahipleri için pek çok ibretler vardır.*” Buyurarak peygamber kıssalarının, öz sahipleri, yani akıl ve hikmete sahip olan, dünyanın özünü kavrayabilen müminler için önemli ibretler içerdiği tekrar vurgulanmaktadır.

Yusuf suresinden bireysel olarak alınması gereken mesajlar şunlardır:

1) İman ve Tevekkül:

Tevekkül, Yüce Allah'a sağlam bir şekilde iman etme ve güvenmenin tezahürüdür. Tevekkül, “vekl” kökünden “tefaul” veznidir. Vekil, bir işi başkası adına veya hesabına yürütme ile görevli kimse demektir. Tevkil bir işi yapmak için birini, kendi yerine görevlendirmek, vekil bırakmaktır. İşte bu kökten gelen tevekkül, birine gönülden güvenmek, onu kendi yerine vekil bilerek O'na bağlanmaktır. Tevekkül cer harfiyle kullanılırsa birine güvenmek anlamına gelir.²

¹ Yusuf, 12/7.

² Ateş, Süleyman, **Kur'an Ansiklopedisi**, Kuba Yay. , İst. , 1997, XX, 388-394.

Tevekkül, müminin yapacağı işlerde zahiri sebeplere dayanıp gerekli tedbirleri aldıktan ve elinden gelen gayreti gösterdikten sonra, gönlünü bunlara değil de Allah’a bağlaması ve O’na güvenip teslim olması anlamına gelir.³

Tevekkül, hiçbir zaman çalışmayı ve sebeplere sarılmayı terk edip “Allah’a güveniyorum” diyerek tembellik göstermek anlamına gelmez. Nitekim bir adam “Hayvanımı bağlayıp da mı yoksa bağlamadan mı Allah’a tevekkül edeyim?” diye sorduğunda, Allah’ın Resulü, O’na: “Önce bağla, sonra tevekkül et!” buyurmuştur.⁴

Tevekkül, gönül hallerinden bir haldir ve Yüce Allah’ın tevhidinde olan imanın semeresidir. Bu ancak rahmet ve hikmete iman etmekle tamam olur. Çünkü tevhit, sebeplerin müsebbibine bakmayı gerektirir. Rahmet de sebeplerin müsebbibine güvenmeyi gerektirir. Yani rızka gönül bağlamayıp sebeplere halel gelmekle üzülmemeli, rızkı kendisine ulaştıran Allah’a gönül bağlamalıdır.⁵

Yüce Allah’ın güzel isimlerinden biri de “İşlerini usulüne göre kendisine havale edenlerin işini düzelterip, onların yapabileceğinden daha iyi yapan, kendisine güvenilip dayanılan, her şeyi idare ve hâkimiyeti altında bulunduran” anlamındaki “el- vekil”dir. Kendisine güvenilecek merciin ölümsüz, ebedi ve Kadir-i Mutlak olması gerekmektedir. Güçlü olduğu zannedilen fani ve zayıf varlıklara, mala ve mülke dayanmak, neticesi pişmanlık olan göz boyayıcı heveslerdir. Bu sebeple Yüce Allah, Resulüne: “*Asla ölmeyecek olan hakiki hayat sahibi Allah’a tevekkül et ve O’nu hamd ile tespih et!*”⁶

Ayrıca başka bir ayette “*Müminler sadece ve sadece Allah’a güvenip dayansınlar!*”⁷ Buyurarak kullarının da kendisinden başka hiçbir şeye bel bağlamamalarını istemektedir. Çünkü “*Allah’a tevekkül edene Allah kâfidir!*”⁸

Ayet ve hadislerden çıkan anlama göre dinin emrettiği tevekkül, çalışma olmaksızın ve İslâm ile asla bağdaşmayan tembellik değil, yapılmak istenen işlerde Allah’ın beraberliğine ve yardımına güvenerek güç bulmaktır. Tevekkül, “Allah kerimdir” deyip kendini uyuşukluğun kucağına bırakmak değil, sebeplerine yapıştıktan sonra asıl işi yapanın Allah olduğunu düşünerek başarıyı O’ndan beklemektir. Bu anlamıyla tevekkül, insanı tembellikten kurtardığı gibi iltimas ve rüşvet gibi kötü

³ Çelik, Ömer, Öztürk, Mustafa, Kaya, Murat, **Üsve-i Hasene Kullukta-Ahlakta-Adapda**, Erkam Yay. , İst. , 2005, 293.

⁴ Tirmizî, Kıyamet, 60.

⁵ Gazalî, Ebu Hamit Muhammed b. Muhammed, **Kimyayı Saadet**, (Çev. Ali Arslan), Merve Yay. , Ankara, 2004, 663.

⁶ Furkan, 25/58.

⁷ İbrahim, 14/11.

⁸ Talak, 65/13.

huylardan da kurtarır. Çünkü Yüce Allah’a tevekkül eden insan hakkı olmayan şeyi istemez, çalışmasının sonucuna ulaşırsa Allah’a şükreder. Ulaşamazsa Allah’ın takdirine razı olup bunalımlara düşmez. İşinin sonucunu Allah’tan beklediğinden ve O’nun yardımına güvendiğinden dolayı, devlet dairelerinde işini gördürmek için araçlar salmaz, rüşvet vermez, toplumun ahlâkını bozacak yollara girmez.

İnanç ve bilgi gücü ile tamam olan tevekkül üç dereceye ayrılır:

a) Birinci derece, kulun Allah’ın kefaletine ve yardımına güveni, vekile güveni gibi olmaktır.

b) İkinci derece, kulun Allah ile durumu, çocuğun annesiyle olan durumu gibi olmaktır. Çocuk, annesinden başkasını bilmez ve O’ndan başkasına güvenmez. Onu görür görmez eteğine yapışır, bırakmaz. Çünkü çocuk, annenin kefaletine, korumasına ve şefkatine her şeyden çok güvenmektedir. İşte Allah’a bağlılığı da bu dereceye gelen, çocuğun annesine güvenmesi gibi Allah’a güvenen kimse O’na tevekkül eder.

c) Üçüncü derece, tevekkülün en yüksek derecesidir; kulun oturuşunda, kalkışında, bütün davranışlarında, ölünün yıkayana teslim olması gibi Allah’a teslim olmasıdır. Bu kul, nefsinin ezelî kudretin hareket ettirdiği ölü sanır. Ölü nasıl yıkayıcıya teslim olursa, bu mütevekkil de Allah’ın dilemesine ve yapmasına öyle teslim olmuştur. Çünkü kendisinin, Allah’ın kudretinin, ilminin ve iradesinin ve diğer sıfatlarının aktığı bir kanal olduğunu bilir. Bu mütevekkil, annesinin ardından ağlayan, onun eteğine yapışan, ardından koşan çocuk gibi değil; ağlamasa da annesinin kendisine bakacağını, eteğine yapışmasa da annesinin kendisini kucağına alacağını, süt istemese de annesinin kendisini emzireceğini bilen çocuk gibidir. Bu makamda Allah’ın keremine ve inayetine, O’nun istemeden vereceğine tam güven hâsıl olduğundan, bu makamdaki tevekkül, duayı bırakma sonucunu verir. Artık kul, Allah’tan bir şey istemez olur. Oysa ikinci makam, duayı bırakmayı değil, Allah’tan başkasından istememeyi gerektirirdi. Bu makam ise Hakka uygun olanı yapacağına tam güven ile Haktan da istememeyi gerektirir.⁹

Yusuf Suresi’ne baktığımızda Yakup Peygamber, çok sevdiği oğlu Yusuf’u kaybetmesine rağmen, ümitsizliğe kapılmamış; aksine kendisine düşenin güzel bir sabır ve Allah’ın yardımına sığınmak olduğunu söylemiştir. Ayette “*Üzerine başka bir kan bulaşmış olarak Yusuf’un gömleğini de getirmişlerdi. Babaları: “Nefisleriniz sizi*

⁹ Gazalî, Ebu Hamit Muhammed b. Muhammed, **İhyau Ulumi’d- Din**, (Çev. Mehmed A. Müftüoğlu, A. Fikri Yavuz), Tuğra Yay. , İst, Trs, IV, 449-450.

aldatıp böyle bir işe sürükledi; artık bana güzelce sabır gerekir. Anlattıklarınıza ancak Allah'tan yardım istenir” dedi.”¹⁰

Yusuf'un gömleğini yalancı bir kanla getirdiler. Yusuf'u kurt yemişti ama gömleği parçalanmamıştı. Yusuf'unun gömleği baba Yakup'un önünde duruyor. Bu durum bir baba için en zor olan andır. Yakup Peygamber bu durumda bundan sonra bana düşen görev ise güzel bir sabırdır, demiştir. İşte güzel sabır tevekkülü doğurup besliyor.

Yakup Peygamber tam bir teslimiyet içinde Allah'a tevekkül ettiğini yani O'na güvenip dayandığını bu sözü ile ispat etmektedir. Sizin bu düzdüklerinize, bu uydurduklarınıza karşı Allah benim yardımcımdır. Ben O'na sığınıyorum, O'na dayanıyorum ve işimi O'na havale ediyorum. O bu konuda en güzelini ortaya koyacaktır. Başka ben ne yapabilirim, Allah'a teslim olmanın dışında elimden bir şey gelmez. Yakup Peygamber, Yüce Allah'ın kendisi ve oğlu hakkında belirlediği kadere razı olup teslimiyet ortaya koyarak kendini, işini Allah'a bağımlı kıldı, O'na havale etti. Yakup Peygamber oğlu Yusuf'u kaybettiği bu en sıkıntılı günlerinde Yüce Allah'a tevekkül etmiş ve Allah'ın emrine karşı ruhu bir huzur ve tatmin içinde olmuştur.

Yakup Peygamber, burada Yüce Allah'ın bilme ve hikmet sahibi olma sıfatlarını gündeme getirerek kendi içindekini ve çocuklarının yaptıklarını çok iyi bildiğini ve O, bilgisine uygun takdir ve lütufta bulunacağını söylemektedir. Bilen ve yaptığı işi yerli yerinde eksiksiz yapan Yüce Allah, Yakup'u çocuklarına kavuşturacaktı.

Yakup Peygamber, küçük oğlu Bünyamin'i kardeşlerine teslim edip Mısır'a gönderirken ve onların Mısır'a girişlerinde ayrı ayrı kapılardan girmelerini tavsiye ederken, hep bu hikmeti düşünüp yansıtmaya çalışmıştır. Yakup Peygamber'in Allah'a tevekkülü, hiçbir zaman tedbirlere başvurmasına engel teşkil etmemiştir. Her işte, kendisine düşen tedbirleri almış, sonunda işi Yüce Allah'a havale ederek neticeyi O'ndan beklemiştir. Alınması gereken tedbirin, takdiri değiştirmeyeceği gerçeğini, oğullarının Mısır'a ayrı kapılardan girmesini emrederken şöyle dedi:

“Oğullarım! (Şehre) hepiniz bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah'tan (gelecek) hiçbir şeyi sizden savamam. Hüküm Allah'tan başkasının değildir. (Onun için) ben yalnız O'na dayandım. Tevekkül edenler yalnız O'na dayansınlar.”¹¹

¹⁰ Yusuf, 12/18.

¹¹ Yusuf, 12/67.

Yakup Peygamber, Ey oğullarım! Sakın tek bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Hep birlikte bir kapıdan girerseniz size bir zarar gelebilir. Gerçi ben Allah'tan size gelecek bir şeye engel olamam. Hüküm Allah'ındır. Ben O'na tevekkül ettim. Yani ben size böyle bir tedbir öneriyorum ama yine de Rabbim bir şey dilemişse o olacaktır. Tedbir almak gerekiyorsa da bu tedbir asla takdirin önüne geçemez. Tevekkül edenler sadece Allah'a güvenip dayansınlar. Ne kendilerine, ne de başkalarına asla güvenmesinler.

Rivayet olunduğuna göre Yüce Allah Yakup Peygamber'e: "İzzet ve celalime yemin olsun ki bana tevekkülünden dolayı, sana hem Yusuf'u hem de Bünyamin'i geri göndereceğim." demiştir.¹²

Yusuf Peygamber de zindan arkadaşlarına "*Hüküm ancak Allah'ındır.*" demişti Yakup peygamber de evlâtlarına aynısını söylüyordu. Tedbir alırsız, ama yine de ne olacağını bilmeyiz, çünkü hüküm Allah'ındır. O'nun takdirine boyun eğersiz. Vekil olarak sadece O'nu kabul eder ve O'nun bizim adımıza aldığı kararları uygularız.

Yakup ve Yusuf Peygamberler, bu tavırlarıyla bizlere, Allah'a tevekkülle birlikte, sebeplere sarılmanın, ihtiyat ve tedbiri elden bırakmamanın lüzumuna ve aynı zamanda Yüce Allah'a tevekkül etmenin insanlara neler kazandırdığına dair büyük bir mesaj vermişlerdir.

2) Sabır:

Kelime anlamı alıkoymak veya bağlamak olan sabır, bir musibet ve belaya uğrayanın isyanda bulunmaksızın içinde bulunduğu duruma itaat ve tevekkülle tahammülde bulunmasıdır. Sabır; itidali muhafaza etme, tahammül gösterme, acıya katlanma, sıkıntı ve meşakkatlere karşı soğukkanlılıkla mukavemet etme, aklın ve dinin gösterdiği yolda sebat etme manalarına gelir.¹³

Sabır, dinin teşvik ettiği ahlaki ve ruhani bir sıfattır. Allah'a imanın bir tezahürüdür. Sabrın gayesi, beklenmedik olaylar ve içine düşülen güçlükler karşısında tedirgin olmamak, tahammül göstermek ve paniğe kapılarak uygunsuz bir harekette bulunmamaktır. Sabır, mahkûmiyete, meskenete ve zillete razı olmak, haksız tecavüzlere, insan haysiyetine gölge düşürecek saldırılara katlanmak ve bunlara ses çıkarmamak anlamına gelmez. Çünkü meşru olmayan şeylere karşı sabretmek caiz değildir. Bunlara karşı fiili ve sözlü mücadelede bulunmak, eğer bu mümkün olmazsa

¹² Arslan, Ali, **Büyük Kur'an Tefsiri**, Arslan Yay. , İst., 1984, VIII, 380-383.

¹³ Çelik, age. , 305.

kalben buğzetmek gerekir. İnsanın kendi ve gücü iradesiyle üstesinden gelebileceği kötülöklere katlanması ya da giderebileceği ihtiyaçları karşısında hiçbir şey yapmaması, sabır değil acziyet ve tembelliktir.

Sabır, başa gelen bir musibet anında birden üzüntüye kapılarak daha sonra pişman olunacak işler yapmayı engelleyen bir teskin ve teselli vasıtasıdır. Bu sebeple asıl sabır, musibetin ilk anında gösterilendir. Enes b. Malik’den rivayet edildiğine göre Peygamber Efendimiz çocuğunun mezarı başında feryat ederek ağlayan bir kadının yanından geçti. Ona

—Allah’tan kork ve sabret!” buyurdu. Kadın:

—Çek git başımdan; benim başıma gelen felaket senin başına gelmemiştir, dedi. Kadın Efendimizi tanıyamamıştı. Kendisine onun Allah Resulü olduğunu söylediler. Bunu duyar duymaz Peygamberimizin kapısına koştu ve Efendimizin huzuruna çıktı (özür beyan ederek):

—Ya Resulallah! Sizi tanıyamadım, dedi. Allah Resulü:

—Hakiki sabır, felaketin ilk anında gösterilendir!” Buyurdu.¹⁴

Yusuf Peygamber, çeşitli sıkıntılarla karşılaşp, zorlu bir hayat geçirdi. Bu büyük sıkıntı ve musibetlerin sonunda Yüce Allah, ona güç ve saygınlık ihsan etti. Yusuf Peygamber’in başından dört büyük sıkıntı geçmişti. Bunlar, şunlardır:

a) Kardeşlerinin, Yusuf’a kıskançlık gösterip ona tehlikeli bir tuzak hazırlayıp ilk önce onu öldürmek isteyip sonra bundan vazgeçerek kuyunun içerisine atmakla yetindikleri sırada gerçekleşmişti.

(Kardeşleri) dediler ki: Yusuf’la kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha sevgilidir. Hâlbuki biz kalabalık bir cemaatiz. Şüphesiz ki babamız apaçık bir yanlışlık içindedir.

(Aralarında dediler ki:) Yusuf’u öldürün veya onu (uzak) bir yere atın ki babanızın teveccühü yalnız size kalsın! Ondan sonra da (tövbe ederek) sâlih kimseler olursunuz!

Onlardan biri: Yusuf’u öldürmeyin, eğer mutlaka yapacaksanız onu kuyunun dibine atın da geçen kervanlardan biri onu alsın (götürsün), dedi.”¹⁵

¹⁴ Buhari,Cenaiz, 32.

¹⁵ Yusuf, 12/8–10.

b) Yusuf'un başından geçen diğer büyük sıkıntı ise, Yusuf'u kuyudan çıkaran kafile tarafından Mısır'da köle olarak satılması sırasında gerçekleşmişti. Bu olay Kur'an'da şöyle dile getirilmiştir:

“Bir kervan geldi ve sucularını (kuyuya) gönderdiler, o da (gidip) kovasını saldı, (Yusuf'u görünce) “Müjde! İşte bir oğlan!” dedi. Onu bir ticaret malı olarak sakladılar. Allah onların yaptıklarını çok iyi bilir.

(Kafile Mısır'a vardığında) onu değersiz bir pahaya, sayılı birkaç dirheme sattılar. Çünkü onu bir an önce ellerinden çıkarmak istiyorlardı.”¹⁶

c) Yusuf'un başından geçen diğer bir sıkıntı ise, Yusuf Peygamberin daha çiçeği burnunda genç bir delikanlı iken Mısır Azizinin hanımının ona âşık olup onu kendisine çağırdığında (onun bu teklifi kabul etmemesi üzerine) kadının, Yusuf'u kandırıp saptırmak için çeşitli hilelere başvurduğu sırada gerçekleşmişti.

“Evinde bulunduğu kadın, Yusuf'un nefsinden (murat almak) istedi. Kapıları iyice kapattı ve: “Haydi gel” dedi. Yusuf'ta: “(Böyle bir iş yapmaktan) Allah'a sığınırım. Çünkü kocanız; benim efendimdir, bana güzel davrandı. Durum şu ki, Zalimler felah bulmaz!” dedi.¹⁷

Azizin karısının kalbindeki aşk kadını tahrik etti. Vakit geçirmeden zorla Yusuf'a sahip olmak istedi. Bunun için önce kapıları kapadı, işini sağlama alıp Yusuf'u açıkça kendisine yaklaşmaya çağırdı. Fakat Yusuf, bu teklifi kabul etmeyip kadından yüz çevirdi. Kadın ise Yusuf'u kendisine çağırma ısrar etti. Kadının Yusuf'a olan sevgisi, hayâ duygusuna galip gelmişti. Yusuf Allah'tan korktuğu için Allah onu böyle bir hareket yapmaktan korudu. Kadın, Yusuf'u kendisine çekmeye çalışıyordu. Sonunda Yusuf kadının elinden sıyrıldı. Bu defa Yusuf'un elbisesini arkasından yakalayıp elbiseyi yırttı. Kapıya kadar koştular. Tam bu sırada kadının kocası çıkageldi. İkisini şüpheli bir vaziyette buldu. Kadın bu defa kötü bir hile ve tuzağa başvurup kocasına karşı suçsuz olduğunu göstermek için ağlayıp sızlamaya başladı. Yüce Allah bu olayı şöyle anlatmaktadır:

“İkisi de kapıya koştular. Kadın, Yusuf'un gömleğini arkadan yırttı. Kapının yanında efendisini (kocasına) rastladılar. Kadın: “Senin ailene kötülük etmek isteyenin cezası, zindana atılmaktan ya da acıklı bir işkenceden başka bir şey midir?” dedi. (Yusuf) “Hayır, o, kendisi benim nefsimden (murat almak) istedi” dedi. Kadının

¹⁶ Yusuf, 12/19–20.

¹⁷ Yusuf, 12/23.

akrabasından biri, şöyle şahitlik etti: "Eğer Yusuf'un gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir. Yusuf ise, yalancıdır. Eğer Yusuf'un gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir. Yusuf ise, doğru söyleyenlerdendir."¹⁸

Yüce Allah, Yusuf'u, kadının tuzağından korudu ve onu bu büyük hileden kurtardı. Yüce Allah bu konu ile ilgili olarak şöyle buyurmaktadır:

"Rabbi, Yusuf'un (zindanın kadınların teklif ettiklerinden daha iyi olduğu ve onların hilesini kendisinden uzaklaştırmadığı takdirde onlara meyledip cahillerden olacağı şeklindeki) duasını kabul etti ve onların hilesini (Yusuf'tan) uzaklaştırdı. Çünkü Allah(her şeyi) iyi işiten, iyi bilendir."¹⁹

d)Yusuf'un başından geçen diğer bir sıkıntı ise; Yusuf'un çirkin bir iftira sebebiyle haksız ve suçsuz yere zindana atılması ve orada uzun bir süre kalmasıdır. Mısır hükümdarı bir rüya görüp bununla zihnini meşgul etmeseydi, uzun yıllar daha zindanda kalırdı. Yüce Allah bu konu ile ilgili olarak şöyle buyurmaktadır:

"(Rüyasını yorumlayıp zindandan kurtulan sucu başına; kendisinin suçsuz olduğunu hükümdara anlatmasını, belki bu yerden, zindandan çıkabileceğini söyledi.) Fakat şeytan (zindandan çıkan) o kişiye, (Yusuf'u) efendisine anmayı unutturdu. Dolayısıyla (Yusuf), birkaç yıl daha zindanda kaldı."²⁰

Yusuf Peygamberin hayatı, peş peşe gelen büyük sıkıntılara gösterilen üstün sabrın da çarpıcı bir misalidir. O, bütün bu zorluklar karşısında sabretti, hiçbir zaman Yüce Allah'ın yardımından ümidini kesmedi ve neticede, Allah'tan korkan ve sabredenler için va'dedilen mükâfata ulaştı

Ayrıca bu surede Yakup Peygamber, müminlere örnek gösterilerek başa gelen musibetlere karşı yakınmadan ve sızlanmadan sabredilmesi gerektiği tavsiye edilmekte ve belaların verdiği üzüntünün sadece Yüce Allah'a arz edilmesi öğütlenmektedir. Yakup Peygamber, bitmeyen, tükenmek bilmeyen güzel sabrıyla ve ümidiyle örnek bir peygamberdir. Kendisi evlat acısıyla imtihan edilmişti. Yakup Peygamber, bu imtihan karşısında "Artık (bana düşen) hakkıyla sabretmektir. Anlattığınız karşısında (bana) yardım edecek olan, ancak Allah'tır."²¹ Demişti

¹⁸ Yusuf, 12/25-27.

¹⁹ Yusuf, 12/34.

²⁰ Yusuf, 12/42.

²¹ Yusuf, 12/18.

Ayette geçen “sabrı cemil”den maksat, musibetler karşısında herhangi bir tahammülsüzlüğün ve şikâyetin bulunmadığı sabırdır.²² Yani musibetleri indirenin Allah olduğunu bilip sonra Allah’ın Malikü’l-Mülk olduğunu anlamaktır. Malik olana kendi mülkündeki tasarrufundan dolayı itiraz edilmez. Dolayısıyla kalbin bu makama dalması kulu şikâyetten alıkoyar.²³ Buradaki şikâyetten maksat insanlara yapılan şikâyetidir. Allah’a yapılan şikâyet ve yalvarma “sabrı cemil”e aykırı olarak görülmemelidir. Aksine sabreden kişi sadece derdini Yüce Allah’a açar. Şikâyetini başkasına değil ona bildirir. Sabrın Allah’tan başkasına şikâyeti terk olarak tanımlanması buna işaret eder. Eğer derdini Allah’a arz etmek sabırsızlık olsaydı Allah’ın sevdiği peygamber derdini Allah’a arz ve şikâyet etmezlerdi²⁴

Nitekim Yakup Peygamber, küçük oğlu Bünyamin’in Mısır’dan geri dönememesi üzerine onun şunları dediği haber verilmektedir:

*“(Bana düşen) artık, güzel bir sabırdır. Umulur ki, Allah onların hepsini bana getirir. Çünkü O çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.”*²⁵

*“Ben sadece gam ve kederimi Allah’a arz ediyorum. Ve ben sizin bilemeyeceğiniz şeyleri Allah tarafından (vahiy ile) biliyorum, dedi. Ey oğullarım! Gidin de Yusuf’u ve kardeşini iyice araştırın, Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah’ın rahmetinden ümit kesmez.”*²⁶

Yakup Peygamber’in sözlerini haber veren bu ayetler şunlara dikkat çeker: “Allah’ın rahmetinden ümit; Allah’ın ilim, hikmet, kerem ve kudretine olan imana dayanırken, ümitsizlik bu sıfatların inkârına dayanır. Bu bakımdan Allah’ın rahmetinden ümitsizliğe düşmek, Kâfirlere ait bir özellik olarak ifade edilir.”²⁷

Mümin, bu dünyada meydana gelen iyi ve kötü her şeyin Rabbinin iradesi ve kudreti dâhilinde olduğunu bilir. Nefsinde, evladında yahut malında bir musibet ile karşı karşıya kalan mümin bu hoş olmayan olayı güzel bir sabırla karşılar ve bu olayların kendi iradesi üzerinde mutlak bir iradesi olan Rabbinin bilgisi ve gücü dâhilinde olduğuna iman eder böylece başına gelenlere razı olup sabreder Yüce Allah’a rıza ve teslimiyet gösterir.

²² Kurtubî, age. , IX, 233.

²³ Razî, age. , XIII, 186.

²⁴ Soysaldı, İhsan, “Tasavvufta Sabır ve Şükür Kavramları Üzerine Bir İnceleme”, FÜİFD, Elazığ, 1997, II, 16.

²⁵ Yusuf, 12/83.

²⁶ Yusuf, 12/86–87.

²⁷ Alusî, age. , XIII, 45.

Bu kıssadan anlaşılıyor ki Yüce Allah, tüm sıkıntı ve zorluklar karşısında sabredenlerin ve hayırlı işlerde bulunanların, bu davranışlarının boşa gitmeyeceğini ve mükâfatını en güzel şekilde vereceğini bildirerek Müslümanların bela ve musibetler karşısında sabretmeleri durumunda başarıya ulaşabileceklerini dile getirmiştir.

3) İffet:

Sözlükte “haramdan uzak durmak, helal ve güzel olmayan söz ve davranışlardan sakınmak” anlamında mastar olan iffet kelimesi daha çok felsefi mahiyetteki ahlak kitaplarında ve bunların etkisinde kalan diğer eserlerde insandaki arzu (şehvet) gücünün ılımlı işleyişinden hâsıl olan erdemi ifade etmek üzere kullanılmış ve başta gelen erdemlerden biri kabul edilmiştir. Bu kaynaklardaki iffet tanımlarını “yeme, içme ve cinsi arzu konusunda ölçülü olmak, aşırı istekleri bastırıp dinin ve aklın buyruğu altına sokmak suretiyle kazanılan erdem şeklinde özetlemek mümkündür.”²⁸

Yusuf Peygamber, çocukluğunda kardeşleri tarafından kuyuya atılmış ve sonra da köle gibi satılmıştı. Mısır’da Aziz tarafından satın alınması ve onun yanında iyi bir şekilde yetiştirilmesiyle büyük lütuflara mazhar olan Yusuf, efendisi olan bu şahsın karısı yüzünden büyük bir imtihan ile karşı karşıya kaldı.

Rivayete göre, Yüce Allah ona çarpıcı bir güzellik vermişti. Ahlâk ve karakteri gibi beden de mükemmeldi. Allah’ın Resulü, Miraç’la ilgili uzunca bir hadisinde üçüncü kat semada Yusuf’u gördüğünü ve O’na, “Güzelliğin yarısının verilmiş olduğunu” söylemiştir.²⁹

Onun bu çarpıcı güzelliği, kendisi için bir imtihan vesilesi oldu. Azizin hanımı, onun güzelliğine hayran kalmış, şiddetli bir şekilde ona tutulmuştu. Bu kara sevda, genç ve güzel bir kadın olan Zeliha’yı yakıp kül ediyordu. Uzun bir süre duygularına hâkim olan bu kadın, köşkte köle Yusuf Peygamber ile baş başa kaldığı bir gün duygularını ona açtı. Kapıyı üstüne kilitledikten sonra, onu tahrik için elinden geleni yaparak onu kendisiyle birlikte olmaya çağırdı. Ancak Yusuf, bu şiddetli fitne karşısında, iffetini korudu ve efendisinin hanımını bu çirkin teklifinden dolayı öfkeyle azarladı. Yaptığı işin son derece kötü olduğunu ve kendisinin böyle bir günahı işlemekten Yüce Allah’a sığındığını söyledi. Bütün bu ikazlara rağmen kadın üzerine gelmeye devam edince, Yusuf, ondan kurtulmak niyetiyle kapıya doğru koştu. Peşinden gelen kadın ona yetişip eliyle gömleğinden yakalayınca gömlek arka tarafından yırtıldı. Bu sırada ikisi kapının

²⁸ Çağrı, Mustafa, “İffet” **İslam Ansiklopedisi**, T.D.V.Y. , İst., 1998, XXI,506.

²⁹ Müslim, İman, 259.

önüne varmışlardı ki, tam o anda kadının kocasıyla karşılaştılar. Bu durum karşısında kadın, kocasının kıskançlık ve intikamından kurtulmak için yalan ve iftiraya başvurdu. Yusuf'un kendisine tecavüz etmek istediğini, kendisinin ise ona engel olmaya çalıştığını söyledi. Yusuf Peygamber ise, onun söylediklerinin yalan olduğunu belirterek, aksine kadının kendisiyle birlikte olmak için yaptığı teklifi reddettiğini, bunun için ondan kaçtığını ve kovalamacanın bundan çıktığını söyledi. Bu yüzleşme esnasında kadının akrabalarından biri de oraya gelmiş, konuşulanları duymuştu. Kur'an-ı Kerim'de kadının yakınlarından biri olduğu belirtilen bu kimse, kadının kocasına dönerek, Yusuf'un yırtılan gömleğinin suçluyu ele vereceğini söyledi. O'na göre, gömlek ön tarafından yırtılmışsa kadının söyledikleri doğru olmalıydı. Çünkü saldırgan Yusuf olduğu takdirde, O'nun karşısında olan ve ona karşı koymaya çalışan kadın, onun gömleğini ön tarafından yırtacaktı. Bunun aksine gömlek arka taraftan yırtılmış ise, Yusuf'un söyledikleri doğrudu. Çünkü bu durumda, sarkıntılık ederek kendisinden kaçan Yusuf'un peşinden koşup onu yakalayan kadın, onun gömleğini arka tarafından çekip yırtmış olacaktı. Aziz, bu teklifi yerinde bulunca gömlek kontrol edildi ve arka taraftan yırtılmış olduğu görüldü. Bunun üzerine Aziz, hanımının yalan söylediğini anladı ve Yusuf'un suçsuz olduğunu kabul etti. Hanımını azarlayarak, bu işin onun tuzağı olduğunu, bu yüzden büyük bir günaha girdiğini söyledi ve hanımına günahı için Allah'tan af dilemesini tavsiye etti. Bu rezaleti örtmek için de, Yusuf'a bu olayı gizli tutmasını ve kimseye anlatmamasını emretti. Kur'an-ı Kerim, Yusuf'un başından geçen bu önemli imtihanı şöyle anlatmaktadır:

“Evinde bulunduğu kadın, onun nefsinden murat almak istedi, evin kapılarını iyice kapattı ve, ‘Haydi gel, beraber olalım!’ dedi. O ise, ‘Bundan Allah’a sığınırım! Hem Rabbim, bana güzel davrandı. Doğrusu, zalimler asla felah bulmaz’ dedi.

Andolsun, kadın ona meyletti? Eğer Rabbinin burhanını görmeseydi, o da kadına meyledecekti. İşte, böylece biz, kötülük ve fuhşu Yusuf'tan uzaklaştırmak için delillerimizi gösterdik. Şüphesiz o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı. İkisi de kapıya koştular? Kadın Yusuf'un gömleğini arkadan tutup yırttı. Kapının yanında kadının kocasına rastladılar. Kadın dedi ki: “Senin ailene kötülük etmek isteyeninin cezası, zindana atılmaktan ya da acıklı bir işkenceden başka ne olabilir?”

Yusuf: “Asıl kendisi benim nefsimden murat almak istedi.” dedi Kadının akrabalarından biri, şöyle hakemlik etti: “Eğer Yusuf'un gömleği önden yırtılmışsa

kadının sözleri doğrudur, O, ise yalancılardandır. Eğer gömleği arkadan yırtıldıysa, kadın yalan söylüyor, Yusuf ise doğru söylüyor, demektir.”

*Efendisi, Yusuf’un gömleğinin arkadan yırtılmış olduğunu görünce, karısına: “Şüphesiz bu, siz kadınların tuzağından başka bir şey değildir. Doğrusu sizin tuzağınız büyük olur. Ey Yusuf! Sen bu işi gizle! Ey kadın! Sen de günahının affını dile! Çünkü sen günahkârlardan oldun! Dedi.”*³⁰

Mısır Aziz’inin işi örtbas etmek istemesine rağmen, olay duyulmuştu. Üst tabaka kadınları, Aziz’in karısının bir köleye tutulmasını dillerine dolamışlardı. Arkadaşlarının diline düşen ve onların dedikodularından bir türlü kurtulamayan kadın, bir gün onlar için bir parti düzenledi. Rahat bir şekilde yaslanıp oturacakları koltuklar hazırlattı, masaların üzerine çeşitli meyveler ve meyveleri soymaları için bıçaklar koydurdu. Ziyafete çağırdığı kadınlar koltuklara yaslanmış bir halde meyvelerini soymaya başladıklarında, dillerinden düşmeyen kölesi Yusuf’u içeriye çağırdı. Salona giren Yusuf’u görür görmez âdeta çarpılan kadınlar, şaşkınlıklarından ellerindeki bıçaklarla meyveler yerine ellerini kestiler ve büyük bir hayranlık içinde bir ağızdan, “Bu bir insan değil, bir melektir!” dediler. Aziz’in hanımı kendince maksadına ulaşmış, ona âşık olup onunla birlikte olmayı istemekte ne kadar haklı olduğunu arkadaşlarına ispat etmişti. Zafer kazanmış bir kahraman edasıyla, o yakışıklı köle ile birlikte olmayı tekrar deneyeceğini ve isteğini yine reddettiği takdirde onu zindana attıracağını söyledi. Yusuf Suresi, bu sahneyi şöyle anlatmaktadır:

“Şehirdeki bazı kadınlar dediler ki: ‘Aziz’in karısı, kölesinin nefsinden murat almak istiyormuş; Yusuf un sevdası onun kalbine işlemiş Biz onu gerçekten açık bir sapıklık içinde görüyoruz.’

Kadın, onların dedikodusunu duyunca, onlara davetçi gönderdi, onlar için dayanacak yastıklar hazırladı. Her birinin eline bir bıçak verdi. Yusuf’a, ‘Çık karşınıza!’ dedi. Kadınlar onu görünce, ellerini kestiler ve dediler ki: ‘Hâşâ! Bu bir insan değil! Bu ancak değerli bir melektir!’

*Kadın dedi ki: ‘İşte, hakkında beni kınadığınız şahıs budur. Ben, onun nefsinden murat almak istedim. Fakat o, şiddetle sakındı. Andolsun ki, eğer o kendisine emredeceğimi yapmazsa, mutlaka zindana atılacak ve elbette zelillerden olacaktır.’*³¹

³⁰ Yusuf, 12/23–28.

³¹ Yusuf, 12/30–32.

Daha sonra Yusuf Peygamber, bu konuda kendisine yapılan teklifi reddederek zindana atılmayı, bu kadınların çağırdığı çirkin işe tercih etti. Allah’a sığınarak kendisini bu kötülüğe düşmekten korumasını istedi. Yüce Allah’a şöyle dua etti:

“Ey Rabbim! Benim için zindan, bunların benden istediklerinden daha iyidir! Eğer sen, onların hilelerini benden çevirmezsen, onlara meyleder ve cahillerden olurum!” dedi.³²

Yusuf Peygamber, bu duasıyla lezzete karşı sıkıntıyı tercih etmişti. Zira masum olmasına rağmen zindana atılması dünyada kötülenmek ve ahirette azaba uğramaktan daha basit idi. Çünkü zindana atılan masum insan dünyada övgüye lâyık olmak, ahirette ise daimi bir sevaba ulaşmak gibi büyük bir saadet hisseder. O iki kötü şeyden (zindan ve zinadan) ehven olanı, iki zararlı şeyden zararı daha hafif olanı tercih etmişti. Çünkü zindanda zihin rahatlığı, gönül huzuru, günah çevresinden kurtulmak vardı.

Yusuf Peygamber, bu duasında acizliğini ve güçsüzlüğünü beyan ederek, durumunu kuvvet ve kudret sahibine Yüce Allah’a havale etmiştir. *“Eğer sen, onların tuzaklarına engel olmazsan, Allah’ım! Ben onlara meyledebilir ve cahillerden olabilirim.”* Yani sen onların tuzaklarını benden uzaklaştırmazsan onların arzularına uymaya meyledebilirim ve şehvetleri kendilerine hâkim olan, bildiklerini yaşamayan cahillerden olurum.

Yusuf Peygamber ayette cahil kelimesine farklı bir mana vermektedir. Kadınların cinsellik bakımından tekliflerine boyun eğip yerine getirmek cehaletin anlam alanına girmektedir. Ne kadar bilgili olursa olsun, bu tip insanlar cahildirler. Cahil kelimesinin bilgisizlikten çok, ahlâksızlıkla da ilgisi vardır. Kelime daha çok ahlâkî alana ait bir kelimedir. Lut Peygamber cinsel sapıklık yaşayan toplumunu *“cehalet üreten”* toplum olarak nitelendirmiştir.³³ Yusuf Peygamber *“cahillerden olurum”* ifadesi ile bu kötü fiilin neticesinin nereye varacağını bilincinde olduğunu göstermektedir.

“Rabbi onun duasını kabul etti ve onların hilesini uzaklaştırdı. O, çok iyi işiten, çok iyi bilendir. Neticede kesin delilleri gördükten sonra onu bir zamana kadar mutlaka zindana atmaları kendilerine uygun görüldü.”³⁴

Yüce Allah, onun duasını kabul etti ve onu kadınların tuzağına düşmekten korudu. Onu günaha, cehalete ve kadınların nefsi arzularına tabi olma gafletinden

³² Yusuf, 12/33.

³³ Neml, 27/55.

³⁴ Yusuf, 12/34–35.

muhafaza etti. Şüphesiz Yüce Allah kendisine dua edenlerin duasını en iyi işiten ve onların imanlarının samimiyetini, durumlarını ve onlar için faydalı olacak hususları en iyi bilendir.

Bu olay, Yusuf Peygamber'in ne büyük bir imtihana tâbi tutulduğunu gösterir. Çünkü o, yirmi yaşlarında bir delikanlı iken, köle olarak bulunduğu evin güzelliğiyle meşhur genç hanımının birlikte olma teklifiyle karşılaşmıştır. Üstelik gayr-i meşru cinsel ilişkilerin çığırından çıktığı, bu tür ilişkilerin neredeyse normal ilişkiler haline geldiği bir toplumda yaşamaktadır. Ayrıca onun yakışıklılığı, tüm şehirde duyulmuş, kadınların hayranlığının da hedefi olmuştur. Kısacası, şartlar, büyük bir baskıyla onu günaha teşvik etmektedir. Ancak, Yüce Allah tarafından seçilmiş ve güzel ahlâk ile donatılmış olan Yusuf Peygamber Allah'ın yardımıyla, durumunda olanlar için en zor imtihan çeşidi olan bu imtihanı başarıyla geçmiştir. Asla şeytanın tahriklerine boyun eğmemiştir. Bu şartlar içinde, insanlık zafiyetini de unutmamış, bu tahriklerden etkilenip günah işlemekten korktuğunu ileri sürerek Yüce Allah'tan, bu tehlikeye karşı kendisinin zindana konulmasını istemiştir. Neticede Yüce Allah, kendisine sığınan sevgili kulunu, ona pusu kuranların tuzaklarından uzaklaştırmış, sebeplerini yok ederek ona zindan kapılarını açmıştır.

Yusuf Peygamber, saraydaki zevk ve safa dolu bir hayatı terk edip, hapishanenin tahammül edilmez hayatına iffeti adına razı olmuştur. Yusuf Peygamber, iffetine o kadar düşkün idi ki bir gün geldi, ona "*hapisten çık*" dediler ve o gerçeğin ortaya çıkmasını isteyerek hapisten çıkmadı. Zeliha, herkesin bulunduğu bir yerde suçunu itiraf etti. Ardından da onun nasıl bir iffet abidesi olduğunu söyledi. Çünkü bu durum onun gelecekteki misyonu adına büyük önem taşıyordu.

Yusuf Peygamber gençliğine rağmen kendisini fitneye düşürecek şeylerden sakınmak suretiyle nefsinin alt etmesini bilmiş ve sadece yenmekle de yetinmeyip zindanı tercih ederek onu mahkûm etmiş ve bu mazhariyet içinde ruhunu esaretten kurtarmıştır. Şüphesiz ki ruhun hürriyete kavuşturulması, hem dünyada, hem de âhirette mutlu yaşamının yolu ve habercisi sayılır.

Demek ki, Yusuf modeli ile Yüce Allah, bizlere bir ahlâk dersi vermekte, ahlâkî davranışta insanın gücü ile ilâhî müdahale alanını öğretirken, ahlâkî bilincin nasıl çalıştığını da göstermektedir. Ahlâkî alanın bir boyutu insan iradesine ve bilincine bağlı iken bir boyutu da ilâhî müdahaleye açıktır. Özellikle cinsel ahlâkta Yusuf'un yaşadığı boyut ilâhî müdahale olmadan yaşanamaz, onun engelleri aşamaz.

Ayrıca bu surede zina gibi bir tehlike ile karşı karşıya kalan delikanlının Yüce Allah’a sığınması ile Allah’ın onu kurtaracağını evrensel ilkesi dile getirilmektedir.

4) Nefis ve Şeytan

Yusuf suresinde insanı olumsuz davranışlara yönlendiren iki saptırıcı unsurdan bahsedilmiştir. Bunlardan biri nefis diğeri ise şeytandır. Yüce Allah, insanı yaratırken onun nefesine (benliğine) hem iyilik, hem de kötülük ilham etmiştir. Ve bu kötü taraf, insanı sürekli şeytanın tarafına çekmeye çalışır. Kur’an’da, insan ruhundaki bu çift yönlülük şöyle açıklanır:

*“Nefse ve ona ‘bir düzen içinde biçim verene’, sonra ona fücürunu (sınır tanımaz günah ve kötülüğünü) ve ondan sakınmayı ilham edene (andolsun). Onu arındırıp temizleyen gerçekten felah bulmuştur. Ve onu örtüp-saran da elbette yıkıma uğramıştır.”*³⁵

İnsan, ayette belirtilen nefsinin içindeki bu fücurdan haberdar olmalı ve her zaman bu tehlikeye karşı dikkatli davranmalıdır. Eğer nefsindeki kötülüğün varlığını kabul etmez de, ayette söylendiği gibi onu örtüp sararsa, o kötülükten sakınamaz, yine ayetin ifadesiyle yıkıma uğrar.

Yusuf Peygamber’in *“Ben nefsimi temize çıkaramam. Çünkü gerçekten nefis kötülüğü emredendir. Şüphesiz, benim Rabbim, bağışlayandır, esirgeyendir”*³⁶ şeklindeki ifadesi, nefsin kötülükleri işlemeyi, heva ve hevesi doğrultusunda Yüce Allah’ın emirlerine muhalefet etmeyi arzuladığını ve sahibini buna yönelmek için zorladığını bildirmektedir.

Ayette geçen “nefs-i emmârenin”, Yusuf Peygamber tarafından kullanılış tarzı, iyi ve kötü bütün insanların nefislerinin kötü şeylere yönelme isteği olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü bir peygamber olan ve bu sebeple günahlardan temizlenmiş bulunan Yusuf: *“Ben nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis kötülüğü emredicidir”* diyor. Dolayısıyla kötülüğü şiddetli arzulama, nefsin tabiatındandır. Ancak Yüce Allah’ın emirlerine yönelen ve böylece ilahi rahmetin gölgesi altına sığınan kimseler, nefsin arzuladığı şeyleri işlemekten sakınırlar. İyiliğe yönelen kimselerin üzerinde nefsin yaptırım gücü azalır. Belirli bir aşamadan sonra ise, kalbe yönlendirici hiçbir tesiri olmayan gelip geçici düşüncelerden ibaret kalır.

³⁵ Şems, 91/ 7–9.

³⁶ Yusuf, 12/53.

Yusuf Peygamber, Mısır azizinin karısının kendisini günaha çağırdığı zaman onun çağrısına cevap vermemiş ve böyle bir kötülükten Allah'a sığınmıştı. Ve aslında nefsinin, tabiatından kaynaklanan bir özelliği olarak bu çağrıya cevap vermesini telkin ettiğini itiraf etmektedir: “*Ben nefsimi temize çıkarmıyorum*” Ancak bu sadece bir dürtü olarak kaldığı ve Rabbine sığınıp bu dürtüye iltifat etmediği için bir zararının dokunması söz konusu olmamıştır.³⁷

İşte mümin için en büyük mücadelelerden biri nefisle yapılan mücadeledir. Bu nedenle mümin, hangi duygu ve isteklerinin meşru olduğunu ve hangilerinin nefsinin kötülüğünden kaynaklandığını sürekli kontrol etmelidir. Nefsinin kendisine aşılayacağı; bencillik, kıskançlık, kibir, hırs gibi hastalıklara karşı koymalıdır.

Nefis, insanı boş hedefler peşinde koşturur. İnsana, daha çok mal ya da statü kazandığında tatmin olacağını fısıldar. Oysa insan bu tür zevklerin hiçbirleriyle tatmin olmaz. Ne kadar çok kazansa, daha da fazlasını ister. Bu haliyle nefis, aç ve asla doymayan vahşi bir hayvan gibidir. Nefsin tatmin bulması ise, söz konusu geçici zevklerin hiçbirleriyle değil, ancak ve ancak kişinin Yüce Allah'a anmasıyla mümkün olur. İnsan “*Kalpler yalnızca Allah'ın zikriyle mutmain olur*”³⁸ hükmü uyarınca, bu görevini yerine getirip O'nun rahmetine sarılmaktan başka hiçbir şey ona huzur ve tatmin vermez.

Yusuf suresindeki “*Ben nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis kötülüğü emredicidir*” ayeti, tüm insanlığa şu kuralı öğretmektedir. İnsanın içinde “Nefs-i Emaré”, yani “kötüyü emreden nefis” denen bir güç kaynağı vardır ve insanı kötülüğe sürüklemektedir.³⁹

İnsanları eğitirken, bir taraftan nefislerini geliştirmek, diğer taraftan da nefisleri kontrol altına almanın yolları aranmalıdır. Nefis eğitimi dediğimiz bu konu, manevî eğitimin bir parçası olduğu kadar, duygu eğitiminin de bir parçasıdır. İnsanlara kendi nefislerini kontrol altına alma işi öğretilmeli ve bunun zorunlu olduğunun bilinci verilmelidir. Kendini temize çıkarmadan, “*Doğrusu insan nefsinin gözlemcisidir*”⁴⁰ şeklindeki ayetin anlamı gereği, iç gözlem yapılmalıdır. Tefsirini yapmakta olduğumuz ayette geçen “*Allah'ın merhamet ettiği durumlar hariç*” ilkesini harekete geçirmek için, nefsin şerrinden kurtulmak için Yüce Allah'a dua etmek ve

³⁷ Tellioğlu, Ömer, “Nefs-i Emaré mad.”, **Şamil İslam Ansiklopedisi**, Şamil Yay. , İst., 1990, V, 74.

³⁸ Rad, 13/28.

³⁹ Bayraklı, age. , IX, 438.

⁴⁰ Kıyamet, 75/14.

O’ndan yardım istemek gerekiyor. Yusuf Peygamber böyle bir durumda “Allah’a sığınırım”⁴¹ ve “Eğer onların hilelerini benden çevirmezsen, onlara meyleder ve cahillerden olurum,”⁴² diyerek Yüce Allah’tan yardım istemiştir.

İnsanları olumsuz davranışlara yönlendiren diğer bir saptırıcı unsur da şeytandır. Şeytan, kötü ruhun, kötü birinin, kötülüğe teşvik edenin, kötülüğün temsilcisinin, karanlık ve dalâletin önderinin, Yüce Allah’ın ve O’nu seven, O’na kullukta bulunan herkesin büyük düşmanının şekli veya kötülüğün sembolü olmuş bir varlıktır. Şeytan, Arapça “şetane” kökünde rahmetten uzaklaştı, Hak’tan uzak oldu; “Şata” kökünden ise, öfkeden tutuştu, helak olacak hale geldi gibi manalara gelip insanlardan, cinlerden ve hayvanlardan isyan eden ve zarar veren her şeyin adı olmuştur. Aynı şekilde haset, öfke gibi insana mahsus olan her kötü huy ve davranış da şeytan diye isimlendirilmiştir. Şeriat örfünde ise, Yüce Allah’ın Âdem’e secde emrine karşı gelip isyan ettiği için ilâhi rahmetten kovulan ve insanların amansız düşmanı olan, cin taifesinin inkârcı kesiminden⁴³ gizli bir varlıktır.⁴⁴

Yusuf suresinde Yusuf Peygamber “Şeytan benimle kardeşlerimin arasını açtıktan sonra, (O,) çölden sizi getirdi.”⁴⁵ Şeklindeki ifadesiyle şeytanın insanlarda nasıl olumsuz davranışlara yol açacağını belirtmiştir. Yusuf Peygamber, kardeşleri ile arasını bozanın şeytan olduğunu söylerken, kardeşlerinin şeytanın etkisinde kaldığına işaret etmektedir.

Ayette geçen “nezeğa” fiili, “fitne ile etki altına ve etki alanına almaktır.” Bu kelimenin anlamı, “kötüye teşvik, kışkırtma, tahrik, şeytanın gizli sözleri ve imaları ile etki altına almasıdır.”⁴⁶

Yusuf Peygamber, kardeşleri ile arasına kıskançlığı düşmanlık haline getirip kötü eylemi yapmalarına neden olanın şeytan olduğunu söyleyerek kardeşlerine yaptıkları hareketin kaynağını öğretmektedir. Öyle anlaşıyor ki, Yusuf Peygamber kardeşlerinin ona yaptıklarını ve kardeşler arasındaki bozgunculuğun arka planında şeytanın olduğu gerçeğine varmıştı. Bu gerçek, evrensel manada günümüzde ve gelecekte yaşayacaktır. Gerek biyolojik, gerekse manevi kardeşler arasında veya aynı ülkenin kaderini paylaşan sosyal kardeşler arasında düşmanlık tohumu ekip ayrılıklar

⁴¹ Yusuf, 12/23.

⁴² Yusuf, 12/33.

⁴³ Kehf, 18/50.

⁴⁴ Güç, Ahmet, “Şeytan mad.”, *Şamil İslam Ansiklopedisi*, VI, 40–42.

⁴⁵ Yusuf, 12/100.

⁴⁶ Bayraklı, age. , IX, 497.

çıkaran gücün şeytan olduğu; ama bunu anlamayanların iradesini etki altına alıp ona mağlup oldukları gerçeği burada anlatılmaktadır.

5) Haset

Haset, kelimesi Arapça “ha-se-de” fiil kökünden türetilen çekememezlik anlamına gelen bir isimdir. Haset eden kişiye “hasid” denilir.⁴⁷ Türkçede ise “kıskanç” kelimesiyle ifade edilmektedir. Kalpte bulunan ve insanı kötülöklere sürükleyen en önemli hastalıklardan biri olan haset, birçok kötölüğün kaynağıdır. Haset, başkasının sahip olduğu maddi ve manevi imkânların kendisine intikal etmesi veya kıskanılan kişinin bu isteklerden mahrum kalması yönündeki istek ve niyeti ifade eder.⁴⁸

Haset, çirkin huyların en zararlılarındanır. Herkeste bulunmakla birlikte dereceleri farklıdır. Kimi insanda haset duygusu bir an için gelip gider; kiminde ise iyice yerleşir, bütün benliğe hâkim olur ve gittikçe artar. İşte asıl üzerinde durulması gereken ve tehlikeli olan haset sonuncusudur.

İmam Gazalî’ye göre haset ancak bir nimete karşı olur. Allah bir kimseye bir nimet bağışladığı zaman diğer insanda ona karşı iki türlü hal belirir. Birincisi, o nimeti çok görerek onun elinden gitmesini istemektir; buna haset denir. Hasedin tezahürü de insanın elindeki varlığı, nimeti çok görmek ve yok olması halinde sevinmektir. İkinci hal ise ne varlığa sevinmek, ne de yok olmasını istemektir. Buna karşılık o insanda bulunan nimetin kendisinde de bulunmasını istemektir. Buna da gıpta denilir. “Mümin gıpta; münafık haset eder” sözü bu iki durumun farkını ve bulunduğu insanın niteliğini ortaya koymaktadır.⁴⁹

Ayrıca İmam Gazalî, hasedi başlıca dört dereceye ayırarak inceler:

1) Haset ettiğin kimsenin elindeki nimetin yok olmasını istemektir. Bu nimet ister kendi eline geçsin, ister geçmesin, yeter ki haset ettiği kişide bulunmasın. Hasedin en kötü olanı budur.

2) Haset ettiği insanın elindeki nimetin, kendi eline geçmesini istemektir. Bunun isteği o nimetin kendi eline geçmesi, amacı o nimete kendisinin sahip olmasıdır.

3) Başka birisindeki nimetin aynısının veya benzerinin kendisinde de olmasını istemesidir. Eğer kendi eline geçmeyecekse, onun elinde de olmamasını arzu etmesidir.

4) Başka birisinde bulunan nimetin benzerinin kendi elinde de olmasını istemesi, fakat haset ettiği kişideki nimetin yok olmamasını istemesidir. İşte hasedin bu son

⁴⁷ Soysaldı, Mehmet, **Kalbin Manevi Hastalıkları**, Bizim Büro Matbaası, Ank., 2006, 71.

⁴⁸ Çağrııcı, Mustafa, “Haset mad.”, **İslam Ansiklopedisi**, TDVY., İst., 1997, XVI, 378.

⁴⁹ Gazalî, **İhya**, III, 415.

derecesi eğer sırf dünyalık nimetler ise affedilmiştir. Eğer din hususunda ise tavsiye edilmiştir. Çünkü bu, hayırda yarışma buyruğunun kapsamına girmektedir.⁵⁰

Başka birisinde bulunan nimetin benzerinin kendi elinde de olmasını istemesi, fakat haset ettiği kişideki nimetin yok olmamasını istemenin Türkçesi imrenmedir. İmrenme güzel, fakat haset kötü bir huydur. İmrenme insanı çalışmaya, haset ise düşmanlığa götürür. Biri toplumun ilerlemesini kamçılar, öteki çökmesine neden olur.

Peygamberimiz de: “Ancak iki kişiye imrenilebilir. Biri, Yüce Allah’ın kendisine mal verip, bu malı hak yolunda harcamaya muvaffak kıldığı kimse, diğeri de Yüce Allah’ın kendisine ilim verip, bununla amel eden ve başkalarına da öğreten kimse.”⁵¹ İşte Peygamberimiz bu iki kişiye; malı ile hayır ve hasenat yapan ve Allah yolunda malını harcayan kimse ile ilmi ile amel edip onu başkasına da öğreten kimseye gıpta edilmeye değer olduklarını bildiriyor.

Hasetçinin, kendisine üç zararı dokunur: Birincisi, haset, günah kazanmasına neden olur.⁵² Çünkü haset haramdır. Haramı işlemek günahtır. Peygamberimiz “Ateş odunu nasıl yer, tüketirse haset de iyilikleri öyle yiyip tüketir”⁵³ buyurmuştur. İkincisi haset, Yüce Allah’a karşı saygısızlıktır. Çünkü hasedin hakikati, Allah’ın bir kuluna nimet vermesini beğenmemek ve Allah’ın yaptığına itiraz etmektir. Üçüncüsü ise, kişinin üzüntü ve tasesinin çoğalarak kalbinin huzursuzluk içine düşmesidir.⁵⁴

Hasedin maddî-manevî pek çok zararları vardır. Fakat her şeyden önce haset, Müslüman’ın dinine zarar verir. Çünkü inanmış olan bir kimse, kalbini her türlü kötü duygu ve düşüncelerden arındırmış olacak ve haline rıza gösterecektir. İsteklerini Allah’a sunacak ve yalnız O’ndan dileyecektir. Haset kötü bir duygu olduğuna göre, inanmış olan bir kimsede elbette bulunmamalıdır.

Allah’ın Resulü şöyle buyuruyor: “Bir koyun ağılına giren iki aç kurdun koyunlara zararı, haset ve aşırı derecede mala düşkünlüğün, Müslüman’ın dinine verdiği zarardan daha çok değildir. Gerçekten ateşin odunu yakıp yediği gibi, haset de iyilikleri yer ve tüketir.”⁵⁵

Kur’an-ı Kerim hasetle ilgili bazı olay ve kıssaları zikreder. Bu kıssalarda insanlık tarihi boyunca çeşitli kötülüklerin hasetten dolayı ortaya çıktığını görmekteyiz.

⁵⁰ Gazalî, **İhya**, III, 419–420.

⁵¹ Buharî, İlim, 15.

⁵² Gazalî, **İhya**, III, 415.

⁵³ İbn Mace, Zühd, 22; Ebû Dâvûd, Edeb, 44.

⁵⁴ Ateş, Süleyman, **Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri**, Yeni Ufuklar Neşriyat, İst. , 1990, XI, 201.

⁵⁵ Tirmizî, Zühd, 43; Ebu Davut, Edep, 52.

Göklerde de yerde de ilk isyan yani Allah'ın emrine karşı gelme, haset yüzünden çıkmıştır. Yüce Allah'ın ilk yarattığı insan Âdem'dir ve aynı zamanda ilk peygamberdir. Yüce Allah O'nu yaratmadan önce meleklerle şöyle demişti:

“Ben kupkuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan bir insan yaratacağım. O'na şekil verdiğim ve ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın. (Âdem yaratılınca) meleklerin hepsi de (Allah'ın emrine uyararak) hemen secde ettiler. Fakat (cinlerden olan) İblis ise bu emre uymadı, Âdem'e secde etmedi. Yüce Allah:

—Ey İblis, secde edenlerle beraber olmayışının (yani Âdem'e secde etmeyişiinin) sebebi nedir? Diye sordu. İblis:

—Ben kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattığın insana secde edecek değilim. (Çünkü ben ondan daha üstünüm, beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın) dedi.”⁵⁶

İşte İblis, uzun yıllar Allah'a ibadet etmişken, Allah'ın Âdem'e verdiği üstünlüğü çekememiş ve Allah katındaki değerini yitirmiştir. Böylece göklerde ilk defa haset yüzünden Allah'a isyan edilmiştir. İblis, bu hasedi sebebiyle Allah'ın rahmetinden kovulmuş ve uzaklaştırılmıştır. Allah şöyle buyurdu: *“Öyle ise oradan (cennetten) çık, artık kovuldun. Muhakkak ki kıyamet gününe kadar lânet senin üzerine olacaktır.”⁵⁷*

Bu olayda düşünen insanlar için alınacak ibretler vardır. Allah'ın bir başkasına verdiği üstünlüğe ve nimete haset edip, o nimetin ondan alınarak kendisine verilmesini isteyen kimse, Allah'a ait olan bir takdir hakkının kendisinde olduğunu zannediyor ki, büyük bir hata yapıyor, günah işliyor demektir. İblis, işlediği bu günahın cezasını en ağır şekilde çekmiştir.

Yeryüzüne gelince; ilk insan ve ilk peygamber olan Âdem'in çocukları arasında da ilk isyan yine haset yüzünden çıkmıştır. Âdem'in çocuklarından olan Kâbil, kardeşi, Habil'i çekemeyip öldürmüş ve böylece yeryüzünde ilk cinayet haset yüzünden işlenmiştir.⁵⁸

Bir başka örnek de Yusuf suresinde anlatılan Yakup peygamberin oğullarıdır. Bunlardan Yusuf ile Bünyamin bir anadan, diğer oğulları ise başka bir anadan idiler. Yakup, oğullarından Yusuf ile Bünyamin'i diğer çocuklarından daha çok sevdiğini ve babalarının apaçık bir yanlışlık içinde olduğunu oğulları söylüyorlardı. Bunu

⁵⁶ Hicr, 15/28–29; Sad, 38/71–72.

⁵⁷ Hicr, 15/34–35.

⁵⁸ Maide, 5/27–29.

çekemeyen çocukları ne yapacaklarını kendi aralarında tartıştılar. Bir kısmı; “Yusuf’u öldürün veya buralardan uzaklaştırın ki babanızın sevgisi size kalsın, sonra tövbe eder, iyilerden olursunuz” dediler. İçlerinden birisi, bunu uygun bulmayıp “Yusuf’u öldürmeyin, bir kuyunun dibine bırakın da gelip geçen bir kervan onu bulup alsın. Eğer yaparsanız böyle yapın.” dedi. Bu görüşü benimsediler. Şimdi yapılacak şey, Yusuf’u oynamak üzere babalarından isteyip almak ve planlarını uygulamaktı. Babalarına geldiler:

—Ey babamız! Bize neden inanmıyorsun? Hâlbuki biz onun iyiliğini istiyoruz. Yarın onu bizimle beraber gönder de gezsın, oynasın, kesinlikle biz onu koruruz, dediler. Babaları endişe ediyordu:

— Onu götürmeniz beni üzer, korkarım ki onu kurt yer de sizin haberiniz olmaz, dedi. Hz. Yusuf’u onlarla beraber göndermek istemiyordu. Onlar:

— Vallahi biz öyle güçlü, kuvvetli bir topluluk iken buna rağmen onu kurt yerse, o zaman biz kesinlikle hüsrana uğrayanlardan olmuş oluruz, dediler ve isteklerinde ısrar ettiler. Baba istemeyerek de olsa razı oldu. Kardeşleri Yusuf’u alıp götürdüler, onu planladıkları şekilde kuyunun dibine bıraktılar. Yatsı vakti ağlayarak babalarına geldiler ve:

—Ey babamız! Biz aramızda yarış yaparken Yusuf’u da eşyamızın yanına bırakmıştık, bir de baktık ki onu kurt yemiş. Şu anda biz doğru da söylesek, yine de sen bize inanacak değilsin, dediler. Bir de gömleğinin üzerinde yalandan bir kan getirmişlerdi. Babalarının korktuğu başına gelmişti. Onlara inanmadı ve:

—Hayır, nefisleriniz aldatmış da size bir iş yaptırmış. Artık bana güzel bir sabır gerekiyor. Bu anlattıklarınıza karşılık yardımına sığınılacak olan ancak Allah’tır, dedi ve acısını içine gömdü.

Kardeşlerin birbirini çekememesi yüzünden baba Yakup’un uzun yıllar çektiği bu dayanılmaz acı ve hiçbir zaman Allah’tan ümidini kesmemiş olması bütün detayları ile Yusuf Suresinde hikâye edilmektedir.

Kur’an-ı Kerim’in haber verdiği bu olaylar, çekememenin insana neler yaptırdığının acı örnekleridir. İnsan bu kötü huyun esiri olunca yapamayacağı hiçbir şey yoktur.

Peygamberimiz hasedin, tarihten gelen sosyal bir hastalık olduğunu şöyle ifade ediyor: “Size öncekilerin çekememe ve düşmanlık hastalığı bulaştı. İşte bu (hastalık) tıraş edip kazır. Saçları tıraş eder demiyorum. Fakat dinin insana kazandırdıklarını

kazıyıp yok eder. Canımı kudret elinde tutan Allah’a yemin ederim ki, inanmadıkça cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de kâmil manada inanmış olamazsınız. Bunu size sağlayacak şeyi haber vereyim mi? Aranızda selâmı yayın (birbirinizle selâmlaşın).”⁵⁹

Peygamberimiz bu ifadeleri ile hasedin, tarihin derinliklerinden geldiğini, inananın dinine zarar verdiğini ve bundan kurtulmanın hatta cennete girmenin yolunun da birbirini sevmek olduğunu bildiriyor. Elbette birbirini sevenler, eriştikleri nimete haset etmeyecekler, belki buna sevineceklerdir. Bir baba ve anne düşününüz ki, çocuklarının üstünlüğüne ancak sevinirler. Birbirini içtenlikle sevenler de kendilerine reva gördükleri bir şeyi sevdiklerine de reva görürler.

Haset, bünyesinde birçok hataları barındıran büyük bir günahtır. Onun esiri olan kimseler, gözünü bürüyen kıskançlıkla, hakikati görmez olurlar. Bu yüzden yalan söyler, zulmeder ve hatta adam öldürmeye kalkışırlar. Bu kıskançlık duygusu değil midir ki, kardeşlerine Yusuf’u kuyuya attıran ve sonra kölemizdir diyerek pazarda sattıran? Bunun içindir ki Yüce Allah “*Haset ettiği vakit hasetçinin şerrinden*”⁶⁰ Allah’a sığınmamızı tavsiye buyurmuştur.

6) Güçlü iken Affetme, Hataları Bağışlama

Yusuf suresinde birey için önemli mesajlardan biri de, kötülük yapanları af ve müsamaha ile karşılamak büyüklüğüdür. Yusuf Peygamber, kendisini kuyuya atan kardeşlerine her türlü cezayı verebilecek bir mevkide iken, yüce karakteri sayesinde, onları affetmiş, üstelik onlara elinden gelen her iyiliği yapmıştır. Kur’an-ı Kerim bu olayı şöyle anlatmıştır:

“Yusuf dedi ki: “Siz, cahilliğiniz yüzünden Yusuf ve kardeşine yaptıklarınızı biliyor musunuz?”

Yoksa sen, gerçekten Yusuf musun?” dediler. O da: “(Evet) ben Yusuf’um, bu da kardeşim. (Birbirimize kavuşmayı) Allah bize lütfetti. Çünkü kim (Allah’tan) korkar ve sabrederse, şüphesiz Allah güzel davrananların mükâfatını zayi etmez,” dedi.

*(Kardeşleri) dediler ki: “Allah’a andolsun, hakikaten Allah seni bize üstün kılmış. Gerçekten biz hataya düşmüşüz.”*⁶¹

Ayetteki ifadelerinden de anlaşıldığı gibi, Yusuf’un kardeşleri, o anda geçmişte Yusuf’a karşı yaptıklarının bir nevi muhasebesini yapıp, pişman olduklarını ve hata

⁵⁹ Müslim, İman, 22.

⁶⁰ Felak, 113/5.

⁶¹ Yusuf, 12/89–91.

ettiklerini belirtmişlerdir. Yüce Allah'ın Yusuf Peygamber'i seçtiğini kabul etmişlerdir. Kur'an'da Yusuf'un ise kardeşlerine şu cevabı verdiği bildirilmiştir:

*(Yusuf) dedi ki: “Bugün sizi kınamak yok, Allah sizi affetsin! O, merhametlilerin en merhametlisidir.”*⁶²

Ayetten anlaşıldığı gibi Yusuf Peygamber, onlara ceza verebilecek bir konumda olmasına rağmen kardeşlerini herhangi bir sorgulamaya tabi tutmamıştır. Hatta kardeşleri için Yüce Allah'tan bağışlama dilemiş, onlara Allah'ın merhametlilerin en merhametlisi olduğunu hatırlatmıştır.

Ayrıca bir diğer ayette bildirildiği üzere Yusuf: *“Doğrusu Rabbim bana çok şey lütfetti. O, beni zindandan çıkardı ve şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra sizi çölden getirdi. Şüphesiz ki Rabbim dilediğine lütfedicidir. Kuşkusuz O çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.”*⁶³ İfadesini kullanarak gerçekte kardeşleriyle aralarını bozanın şeytan olduğunu, kardeşlerinin şeytana uyarak hareket ettiğini vurgulamıştır.

İnsanları işledikleri hatalardan dolayı bağışlamak, Yüce Allah'ın en sevdiği ve takdir ettiği davranış biçimidir. *“Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır. Onlardan sakının. Ama affeder, kusurlarını başlarına kakmaz, kusurlarını örterseniz, bilin ki, Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.”*⁶⁴ Bu ayette önce suçluların affedilip suçlarından dolayı cezalandırılmamaları, sonra onların cezalandırılmamakla birlikte suçlarından dolayı kınanmamaları ve üçüncü olarak da mağfiret edilerek suçlarının örtülüp yayılmaması şeklinde üç erdem tavsiye edilmektedir.⁶⁵

Yusuf Peygamber'in bu tavrı, tüm müminler için çok önemli bir örnektir. Kur'an ahlakına göre yaşamayan insanlar bu gibi durumlarda kindar davranarak öç almaya kalkışabilirler. Müminler ise Yusuf Peygamber'in ahlakında görüldüğü gibi, kişisel haklar peşinde koşmaz, Allah'ı razı edecek ahlakın bağışlayan ve affeden bir tavır olduğunu bilirler. *“(Resulüm!) Sen af yolunu benimse, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir.”*⁶⁶ Ayetine uygun olarak kötülükleri affeder ve kötülüğe iyilikle karşılık vererek üstün bir ahlak gösterirler.

Sevgili Peygamberimiz, Mekke fethi sırasında, kendisinden kararını açıklamasını bekleyen Mekke müşriklerine Yusuf Peygamber'in kardeşlerini affederken

⁶² Yusuf, 12/92.

⁶³ Yusuf, 12/100.

⁶⁴ Tegabün, 64/14.

⁶⁵ İbn Aşur, Muhammed, **Tefsirü't- Tahrir ve't-Tenvir**, Tunus, Dâru't-Tunusiyye, Trs. , XXVIII, 285.

⁶⁶ Araf, 8/199.

söylediği sözlerini hatırlatmış ve o gün onlara ayıplama ve cezanın olmadığını ilân etmiştir.⁶⁷ Şüphesiz her ikisi de, güçlü iken affetmeyi bilmenin olumlu neticelerini elde etmiş, geçmişin azılı düşmanlarının bu iyilik sayesinde samimi dostlar haline geldiğini görmüştür.

Gerçekte bize haksızlık etmiş, yanlış yapmış, bizi üzmüş, ezmiş ve bir insanı affetmek, onun hata ve kusurlarını görmezlikten gelmek insana çok ağır gelen bir meziyettir. Ama güzel huyların en asaletli olanlarından biridir. Çünkü iyilikle, kötülük bir olmaz. Kötülüğü iyilikle karşılayacağız ki, aramızda düşmanlık bulunan kimse candan bir dost olsun.

Lincoln’e: “Düşmanlarına niçin bu kadar iyilikte bulunuyor, elinde güç ve imkân varken onları yok etmiyorsun?” dediklerinde, “Ben onlara iyi davranarak, onlarla güzel geçinerek zaten onları yok etmiş olmuyor muyum?” der.⁶⁸

İnsanların kusurlarını yüzlerine vurduğumuz zaman, kendilerini savunmaya geçecekleri için onların hatalarını görmelerini de engellemiş oluruz. Fakat bize karşı göstermiş olduğu kötülük karşısında, iyilikle karşılık verdiğimizde onun bu kötü davranışını fark etmesine ve kendisini düzeltmesine daha çok katkı sağlamış ve böylece hem kendisine hem de başkalarına zarar vermesini önlemiş oluruz. Burada Yusuf Peygamber’in göstermiş olduğu tavır hoşgörünün en zirve boyutudur.

7) Her İşte Bir Hayır Olması

Yüce Allah her şeyi bir hikmet üzerine yaratır. Bu hikmetlerden biri de, meydana getirdiği olayların sonucunun müminlere yarar vermesi, dine fayda getirmesidir. Çünkü Allah müminlerle beraberdir ve müminlerin aleyhine yol vermez.

İnsanların karşısına çıkan bazı olaylar, ilk bakışta olumsuz, aleyhte bir durum gibi gözükebilir; ama Yüce Allah mutlaka bunda da bir hayır yaratmıştır. Bu olayda ne gibi hayırlar olduğunu da hemen veya zaman içerisinde müminlere gösterir. Bu yüzden müminlerin de karşılaştıkları her olayda bir hayır olduğunu bilmeleri gerekir.

Yusuf suresini incelediğimizde Yusuf Peygamber’in hayatı, bunların en çarpıcı örneklerinden biridir. Yusuf, küçük bir çocukken kardeşleri tarafından kuyuya atılmış, sonra oradan kurtulmuş, ama bir zaman sonra da masum olduğu halde, suçlanarak zindana atılmıştır. Böyle bir insan, eğer imana ve onun getirdiği bilince sahip değilse, büyük talihsizliklerle karşı karşıya olduğunu, başına hep felaketlerin geldiğini

⁶⁷ Zemahşerî, age. , II, 320; Gazalî, **Kimyayı Saadet**, 406.

⁶⁸ Arslan, Sıtkı, **Başarı ve Mutluluk İçin Hayata Gülümseme**, Hayat Yay. , İst., 2004, 99.

düşünecektir. Oysa Yusuf Peygamber, başına gelen tüm bu olayların Yüce Allah'ın kontrolünde geliştiğini ve hepsinde mutlaka bir hayır olduğunu hiçbir zaman unutmamıştır.

Aslında Yusuf Peygamber'in hapse atılması, hakkında hayırlara vesile olmuştur. İlk olarak kötü niyetli kadınlardan kurtulmuştur İkincisi ise zulmün odağı hapishaneyi vahyi yayma merkezi olarak kullanmaya başlar. Bundan dolayıdır ki Yusuf peygamberden sonra gelen Müslümanlar hapishanelere “Yusufiye medresesi” ismini vermişlerdir. Üçüncü olarak da yapmış olduğu rüya yorumları neticesinde, Mısır yöneticisinin gözdesi olacak ve yöneticiliğe başlayacaktır.

Yusuf suresinde anlatılan Yusuf Peygamber'in kıssası, insanlara şu önemli mesajı verir: Bir olayın felaket gibi görünmesi, onun gerçekte öyle olduğu anlamına gelmez. Eğer bir mümin, Yüce Allah'a güvenip dayanırsa, O'ndan yardım diler, O'na sığırsa, onun başına gelecek hiçbir olay kötü değildir. Yüce Allah yalnızca onu imtihan etmek, kendisine olan sadakat ve inancını sağlamlaştırmak için çeşitli zorluklar meydana getirir, ama bunların hepsinin hayırlı bir sonucu olur.

8) Dua Etmek

Yusuf suresinde bireysel olarak verilen mesajlardan birisi de dua ile ilgilidir. Dua kelimesi Arapçada mastar olarak “de-a-ve” kökünden gelmekte ve genel olarak “çağırarak, dua etmek, davet etmek, birini bir isimle isimlendirmek, ölünün arkasından ağlamak suretiyle ona ağıt yakmak ve birini bir başkasına nispet etmek” anlamlarında kullanılmaktadır.⁶⁹

İstilahı manada ise dua, inanan kişinin Allah'a yakarışı ve yalvarışıdır. Dua'da iki önemli özellik vardır: Birincisi, zihninin ve kalbinin Allah'a yönelmesi, ikincisi ise, Allah'tan gerekli şeylerin istenmesidir. Dua, insanın isteklerini inandığı varlığa duyurmasının bir vasıtasıdır. Allah'la ilişki kurma ve O'ndan yardım dileme halidir. Gücü sınırlı olan insanın, her şeye gücü yeten Allah'ı yardıma çağırmasıdır.⁷⁰

Dua kelimesi, Türkçemizde yaygın bir şekilde “yalvarmak, yakarmak ve dua etmek” anlamında kullanılmaktadır. Bu maksatla kullanıldığında kelime “dua etti” anlamına gelmektedir. Tabiatıyla dua Allah'a yapılır. O nedenle dua kavramı ile Allah arasında çok sıkı bir ilişki vardır. Dua, kulu her durumda Yüce Allah'a yönelten en kısa yoldur. Allah'a dua etmenin ise üç çeşit anlamı vardır:

⁶⁹ İbn Manzûr, age. , I, 986; el-İsfahânî, age. , 244.

⁷⁰ Peker, Hüseyin, **Din Psikolojisi**, Sönmez Matbaası, Samsun 1993, 69.

Birincisi, Allah'ı birlemek, O'nu övmektir.

İkincisi, Allah'tan af ve mağfiret dilemektir.

Üçüncüsü de kişinin kendisi için dünya menfaati cinsinden bir şey istemesidir.

Bütün bunlar dua olarak isimlendirilmiştir.⁷¹

Dua, insanın isteklerini inandığı varlığa duyurmasının bir vasıtasıdır. Allah'la ilişki kurma ve O'ndan yardım dileme halidir. Yusuf Peygamber de hayatının en zor döneminde⁷² Yüce Allah'a sığınmış ve O'ndan şu şekilde yardım istemiştir:

*“Ey Rabbim! Benim için hapis, bu kadınların zina isteklerine boyun eğmekten daha iyidir. Çünkü sen onların oyunlarını-tuzaklarını benden uzak tutmazsan, ben o zaman onların ayartmalarına kapılır doğruyu eğriyi seçemeyen kimselerden olurum.”*⁷³

Yusuf Peygamber'in bu duasının anlamını tam anlamıyla kavrayabilmek için, içinde yaşadığı dönemin şartlarını iyi bilmemiz gerekmektedir. Yusuf Peygamber o dönemde çiçeği burnunda genç bir delikanlı. Zorla köleleştirilip sürülmek suretiyle Mısır'a getirilmiştir. Yusuf, Yüce Allah'ın yardımıyla döneminde dünyanın en medeni ülkesinin başkentinde, üst tabakadan bir bürokratin evine yerleştiriliyor. Gece gündüz içinde yaşamak zorunda olduğu evin hanımı, kendisine âşık oluyor ve onu tahrik edip baştan çıkarmaya çalışıyor. Yakışıklılığı kentte dillere destan oluyor ve kentin diğer kadınları da kendisine meylediyorlar. Şimdi, can alıcı durum işte buradadır. Etrafı, kendisini ansızın kısıp alıp yakalayacak yüzlerce cazip tuzakla çevrilidir. İnsani duygularını cezp edecek tüm vasıtalar devreye sokulmuştur. Her gittiği yerde tüm cazibe ve büyüyle bir pusu ve pusunun altında yatan günahla karşı karşıyadır. Tüm pusular, onu gaflete düşürüp kendi içlerine çekmek için fırsat kollamaktadır. Şartlar onu günaha teşvik etmektedir. Bu durumda Yusuf Peygamber Rabbine, kendisini günah tuzaklarından koruması için tam bir teslimiyetle yazar. Çünkü insanoğlunun bu konudaki ortak zaafını bilmektedir: “Rabbim ben zayıfım, sonunda bu tahriklerin dayanma gücümü aşmasından korkarım. Beni tuzağa çeken bu tür bir günahı işlemektense zindana girmeyi tercih ederim.”⁷⁴

Bu dua Yusuf Peygamber'in kadının hilelerinden korunmak için Yüce Allah'a yalvarmasıdır. Yusuf Peygamber günaha bulaşmaktansa zindana girmeyi daha evlâ görecek kadar duyarlılık sahibi, bir erdem, hikmet ve iffet timsaliydi. Yusuf Peygamber

⁷¹ Soysaldı, Mehmet, **Kur'an-ı Kerim'e Göre Dua**, Yeni Ufuklar Neşr. , İst., 1996, 14-15.

⁷² Zeliha'nın Yusuf Peygamber'e yaptığı ahlaksız teklif Bkz. Yusuf, 12/23-32.

⁷³ Yusuf, 12/33.

⁷⁴ Mevdudî, age. , II, 452.

bu duasıyla Müslümanların takınması gereken doğru tutumu temsil etmektedir ve bizlere sığınakların en güvenlisi olan Yüce Allah’a nasıl bir tevekkül ile yöneleceğimizi göstermiştir.

Yusuf Peygamber dua ederken zindana atılmasının kendisince daha sevgili olduğunu söylemişti. Âlimlerden bazıları, eğer Yusuf Peygamber duasında böyle demese idi bir müddet zindana atılmış olmazdı. Çünkü bir kul Yüce Allah’tan selâmet ve afiyet temennisinde bulunmalıdır. Eğer bir kul bir belaya uğradıysa, ondan kurtulmayı, afiyet ve selâmet bulmayı niyaz etmelidir.⁷⁵

Bu bölümde ele alacağımız Yusuf Peygamber’in ikinci duası ise kölelikten hapse, oradan büyük bir iktidara doğru devam eden hayat serüveninde kendisine geniş imkânlar bahşeden ve olayların ardındaki gerçeği görme yeteneği lütfeden Yüce Allah’a imanını daima muhafaza etmesi için şöyle dua etmiştir:

*“Ey Rabbim! Mülkten bana (nasibimi) verdin ve bana (rüyada görülen) olayların yorumunu da öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Sen dünyada da ahirette de benim sahibimsin. Beni Müslüman olarak öldür ve beni Salihler arasına kat!”*⁷⁶

Bu dua Yusuf Peygamber’in dudaklarından en mutlu anında dökülen cümlelerdir. Eğer onun yerinde dünya iktidarını ele almayı başarmış bir başkası olsaydı bunu, gücüyle övünmek, başarısıyla büyüklük taslamak, öfkesini çıkarmak, mağlup ettiği düşmanlarını kaba alaylarına maruz bırakmak için bir fırsat olarak kullanacaktır. Hâlbuki gerçek iman sahibi tamamıyla farklı biçimde davranır. Aynı şekilde Yusuf Peygamber, büyüklük taslayacağı ve kasılacağı yerde, kendini böyle iktidar sandalyesine kadar yükselterek ve uzun süredir ayrı kaldığı insanlarla bir araya getirerek, lütuf ve inayetini esirgemeyen Rabbine şükretmiştir.

9) Tebliğ Metodu

Yusuf Peygamberin, iftiraya uğrayıp zindana atıldığında, gördükleri rüyayı yorumlaması için kendisine gelenlere yaptığı konuşma hakka davetin önemini ve metodunu gösteren bir örnektir. O bu rüyaları dinledikten sonra, hemen bu rüyaları yorumlamayıp sözlerine önce onları tevhide davet ve şirki kınayarak başlamıştı ve şöyle demiştir:

“Ben Allah’a inanmayan ve ahireti inkâr eden bir toplumun dinini bıraktım. Atalarım İbrahim, İshak ve Yakup’un dinine uydum. Herhangi bir şeyi Allah’a ortak

⁷⁵ Bilmen, age., III, 1560.

⁷⁶ Yusuf, 12/101.

koşmak bize yakışmaz. Bu, Allah'ın bize ve insanlara lutfundan dolaydır. Fakat insanların çoğu şükretmez.

“Ey zindan arkadaşlarım! Ayır ayrı tanrılar mı iyi yoksa karşı konulmaz tek Allah mı? Allah'ı bırakıp taptığınız, sizin ve babalarınızın adlandırdığı boş isimlerden başka bir şey değildir. Allah onlara dair güçlü bir belge indirmemiştir. Hükmetmek yalnız Allah'a aittir; başkasına değil. Kendisine tapmanızı emretmiştir. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmez.”⁷⁷

İşte Yusuf Peygamber'in bu konuşması bizlere mesajı sunarken takip edilmesi gereken yöntemi öğretir.

Yusuf Peygamber, hemen işin başında imana ilişkin ayrıntıları ve itikadı düzenlemeleri sunmamış, iman edenle etmeyeni, yani tevhit ile şirki birbirinden ayıran en temel esas üzerinde durmuştur. Daha sonra sağduyu sahibi bir kişiyi iknada başarısızlığa uğramamak için de mesajı gayet akli bir tarzda sunmuş ve ortaya sürdüğü deliller bu iki kölenin zihninde derin tesirler uyandırmıştır. *“Hangisi daha iyi? Çeşit çeşit tanrılar mı, yoksa bir tek Allah mı?”* Köleler, kendi şahsi tecrübelerinden bir tek efendiye hizmet etmenin, birçoğuna birden hizmet etmekten daha iyi olduğunu bilmekteydi. Dolayısıyla Âlemlerin Rabbine hizmet etmek dururken O'nun kullarına hizmet daha iyi olamazdı.

Yusuf Peygamber, onları doğrudan imanı kabule ve itikatlarını redde davet etmemiş; oldukça hikmetli bir yol tutarak önce şuna dikkatlerini çekmişti: *“Bizi ve tüm insanlığı kendisinden başkasına köle etmemesi Yüce Allah'ın bir lütfudur. Ancak insanların çoğu O'na şükretmez. Yalnızca O'na kulluk etmek yerine kendilerine tanrılar icat ederek onlara taparlar. Sizin servet tanrısı, sağlık tanrısı, bolluk tanrısı, yağmur tanrısı vs. diye isimlendirdiğiniz tanrılar hiçbir gerçekliğe tekabül etmeyen isimlerden ibarettir. Her şeyin gerçek sahibi, sizin tüm kâinatın Rabbi ve yaratıcısı olarak kabul etmeniz gereken Yüce Allah'tır. Allah hiçbir şeye, hiç kimseye ulûhiyet adına ne bir yetki vermiş ne de böyle bir şeyi tasdik etmiştir.”⁷⁸*

Ayrıca Yusuf Peygamber'in bu konuşması, bize bir insanın, tıpkı Yusuf peygamber gibi eğer halis niyete ve gerekli bilgeliğe sahipse mesajı tebliğ etmek üzere durumun gerektirdiği bir metodu izleyebileceğini gösterir. İki adam Yusuf Peygamber'e itimat ederek kendisinden rüyalarını yorumlamalarını isterler. Buna verdiği cevapta

⁷⁷ Yusuf, 12/37–41.

⁷⁸ Mevdudî, age. , II, 463.

şöyle der: *“Rüyalarınızı yorumlayacağım, fakat ilkin size, bana rüyalarını yorumlama gücü veren bilgimin kaynağını haber vereyim.”* Yusuf Peygamber, onların taleplerini avantaj olarak kullanarak kendi itikadını onlara açıklar.

Bundan öğrendiğimiz şudur ki, eğer hakikatte kalben tatmin olmuş bir kişi, bu hakikati tebliğ etmekte güçlü bir istek duyuyorsa konuşmasının seyrini, nakletmek istediği mesajın yönüne doğru kolaylıkla çekebilir. Buna karşılık bir kişi eğer mesajını nakletmek için güçlü bir arzu duymuyorsa, amacına ulaşmasını sağlayacak yüzlerce fırsatla bile karşılaşsa değerlendirecek tek bir fırsat bile bulamaz.

Ayrıca bu ayetlerdeki önemli mesajlardan biri de Yüce Allah’a davette bütün fırsatlar değerlendirilmelidir. Yusuf Peygamber, zindan arkadaşlarının rüyalarını anlatmalarını onlara imanı tebliğ için bir fırsat olarak değerlendirmiştir. Onlara cevap vermeden önce, Yüce Allah’ı anlatmıştır. Bu ise en önemli meselenin Allah’ı anlatmak olduğunu gösterir. Ayrıca; her zaman ve her yerde Allah’ı anlatmak gerektiği ve hapishaneleri Medrese-i Yusufiyye’ye çevirmenin mümkün olduğunu da gösterir.

Ayetlerde dikkatimizi çeken diğer bir hususta zindana giren iki kişiden rüyasının Yusuf’tan yorumunu isteyen genç bu isteğinin sebebini şöyle açıklıyor: *“Senin Muhsinlerden olduğunu görüyoruz.”* İnsanların sizin yapacağınız tebliğe önem vermelerinin ilk kaidesi, tebliği iletenlerin Muhsinlerden, güzel davrananlardan, örnek davranış sahibi olanlardan olması gerektiğinin mesajıdır. İnandığını yaşamak ilkesi Müslümanların önemle üzerinde durmaları gereken bir husus olarak ortaya çıkmaktadır.

Yusuf suresindeki bu ayetler müminlerin görevini hatırlatmaktadır. Yüce Allah’a ve O’nun dinine hizmet için zaman ve zemin aramak, vakit kaybetmekten başka bir şeye yaramaz. Müminler her zaman her yerde irşat ve tebliğ görevini, yürütmekle emrolunmuşlardır. Onun için cami, pazar, okul, hastane, hapishane diye bir ayırım söz konusu değildir. Yüce Allah’ın emirlerini O’nun kullarına ulaştırmakta şu kadar insan, diye bir sınır da konulmamıştır. Bir insanı doğru yola irşat edip Allah’ın hidayetine mazhar olmasına sebep olmak, amellerin en güzelidir.

Ayetlerden anlaşıldığı gibi, Yusuf Peygamber zindanda iki kişiyi irşat ile meşgul olurken, bunu ne küçümsemiş, ne azımsamış, ne de ihmal etmeyi düşünmüştür. Kendi derdine düşüp de yüce ve çok şerefli bir hizmeti unutmamış veya ihmal etmemiştir. Yerine göre konuşmuş, kişilerin bilgi ve kültür seviyesine göre bir yol izlemiştir. Rüyalarını yorumlarken onların yatkın halini anlamakta gecikmemiş ve o açıdan giriş

yaparak Tevhit inancını kalp ve kafalarına işlemeye çalışmıştır.⁷⁹

⁷⁹ Yıldırım, Celal, **İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri**, Anadolu Yay., İst., 1990, VI, 2953.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YUSUF SURESİNDEN TOPLUMSAL MESAJLAR

Yusuf suresi içeriği bakımından bizlere bireysel mesajların yanında toplumsal mesajlar da vermektedir. Çalışmamızın ikinci bölümünde Yusuf suresinin birey olarak bizlere verdiği mesajları inceledik. Bu bölümde ise Yusuf suresinin bizlere verdiği toplumsal mesajları incelemeye çalışacağız.

Yusuf suresini incelediğimizde çok geniş bir kitleye çok yönlü olarak hitap etmekte olduğunu görürüz. Yusuf suresi, aile ilişkileri -baba ile çocukları ve kardeşler arasındaki ilişkiler-, kadın-erkek ilişkileri, devlet yönetimi, ekonomik tedbirler ve bazı hukuki hükümleri içermektedir. Bunları burada kısaca açıklamak istiyoruz:

1. Yusuf Suresinde Aile İlişkileri İle İlgili Mesajlar

Aile, evlilik bağıyla bağlı anne baba ve varsa çocuklardan oluşan en küçük toplum birimidir. Bu bakımdan aile toplumun temel taşı sayılmıştır. Toplumun özü ve temeli ailedir. Milletler birçok ailenin birleşmesinden meydana gelmiştir. Aileler ne kadar sağlam temeller üzerine kurulursa, böyle ailelerden meydana gelen toplumlar da o derece sağlam ve huzurlu olur.

Dinimiz aileye ve aile bireyleri arasındaki ilişkilere çok önem vermiştir. İslam dinine göre aile, insanın doğup büyüdüğü kutsal bir ortamdır. Bu kutsallığın temelinde sevgi, saygı, şefkat, merhamet ve acıma duygusu vardır.

Aynı anne babadan ya da anne veya babaları bir olan çocuklara kardeş denilir. Kardeşler arasındaki ilişkilerin temelinde de sevgi ve saygı olmalıdır. Böylece, birbirlerini seven ve sayan kardeşler, kendi aralarında iyi geçinirler. Kardeşler, birbirlerini tamamlayan bir bütünün parçaları gibidir. Hiçbir şey, bu birliği bozmamalı, kardeşleri birbirlerinden uzaklaştırmamalıdır. Büyük kardeşler, küçükler için anne-baba gibidir. Peygamberimiz, “Büyük kardeşin küçük kardeş üzerindeki hakkı, babanın çocuğu üzerindeki hakkı gibidir.”¹ Buyurmaktadır. Bu sebeple küçükler, büyüklerine saygı göstermeli, onlara karşı gelmemeli, kırıncı söz ve davranışlardan kaçınmalıdır. Büyük kardeşler de, küçükleri sevmeli ve şefkatle korumalıdır. Bu konuda Sevgili Peygamberimiz, bize şöyle buyurmaktadır: “Büyüklerine saygı göstermeyen ve küçüklerine merhamet etmeyen bizden değildir.”²

¹ Gazalî, **İhya**, II, 195.

² Gazalî, **İhya**, II, 485.

Yusuf suresini aile ilişkileri yönünden iki başlık altında inceleyebiliriz:

1.1. Ebeveyn-Evlat İlişkisi

Yusuf suresinde Yusuf Peygamber'in babası ve kardeşleriyle olan ilişkileri konusunda bilgi verilmektedir. Bu bölümde Yusuf Peygamber'in hayatından yola çıkarak ebeveyn-evlat ilişkileri konusunda bizlere verilen mesajlara değineceğiz.

Yakup Peygamber'in on iki oğlu vardı. Bunlardan ikisi, Yusuf ve Bünyamin diğer on kardeşle, baba bir anaları ayrı kardeştiler. Yakup, Yusuf'u diğer çocuklarından daha çok seviyor ve ona aşırı bir ilgi gösteriyordu. Kur'an-ı Kerim bunu şöyle ifade ediyor:

*“(Kardeşleri) demişlerdi ki: “Yusuf ve kardeşi, babamıza bizden daha sevgilidir.”*³

Ayette geçen kardeş Bünyamin'di. Bünyamin Yusuf'un küçük öz kardeşiydi ve yaşı Yusuf'tan oldukça küçüktü. Anneleri Bünyamin'i doğururken ölmüştü. Yakub'un bu iki küçük anasız evladına özel bir ilgi göstermesinin nedeni buydu. Bunun da ötesinde Yusuf doğruluk ve kabiliyette tüm kardeşleri içinde tekti.⁴

Yusuf, *“Babacığım! Rüyamda on bir yıldızın, güneş ve ayın bana secde ettiklerini gördüm.”* demişti. Babası dedi ki: *“Ey oğulcuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma, Yoksa sana bir tuzak kurarlar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır.”* Babası, onun gelecekteki büyüklüğünden fazlasıyla emindi fakat kafasını karıştıran, kardeşlerinin ona karşı besledikleri kıskançlığın, rüyayı öğrendikleri ve kendilerince yorumladıkları zaman nereye varacağı endişesiydi. Zira Yakup Peygamber diğer on oğlunun doğru bir karaktere sahip olmadığını biliyordu. Tabiatıyla onlardan razı değildi.

Yakup Peygamber'in on oğlunun kendilerini ihmal ediyor gerekçesiyle babalarına karşı belirttikleri sitemkâr tavrın anlamını tamamen kavrayabilmek için, kabile hayatının şartlarını göz önüne almamız gerekir. Kurulu bir devlet düzeni olmadığı için her kabile, diğer kabilelerle yan yana kendi bağımsızlığını sürdürürdü. Apaçık ki, kabile reisinin iktidarı, bütünüyle oğullarını, torunlarının, kardeşlerinin ve yeğenlerinin çokluğuna dayanırdı. Bunlar ailenin mülkünü şerefini ve hayatını korurlardı. Dolayısıyla kabilenin başını çeken kimse ailesinin küçük çocuk ve kadınlarından çok yetişmiş oğullarına eğilim duyardı. Yakup Peygamber de kabilenin başındaydı ve oğulları bu konudaki tercihini kendilerinden yana yapacağı

³ Yusuf, 12/8.

⁴ Bilmen, age. , III, 1542.

ümidindeydiler. Ne var ki Yakup Peygamber başka türlü düşünüyordu.⁵ Sitemleri bu yüzdendi

Babaları Yakup'un yanında daha sevgili olmak isteyen on kardeş, Yusuf'u öldürmeye karar verirler. Ancak içlerinden biri, Yusuf'un öldürülmemesini, onun kuyuya atılmasını teklif eder ve Yusuf'u kuyuya atmaya karar verirler. Böylece Yusuf öldürülmemiş, ancak bu tuzakla babalarından uzaklaştırılmış oluyordu.

Kur'an, Yakup'un oğlu Yusuf'un kaybolmasında aşırı sevgisinin sebep olduğu hüzünden dolayı gözlerine ak düştüğünü haber vermektedir.⁶

Yusuf suresindeki bu ayetlerden bizlere verilen mesajlar şunlardır:

1.1.1. Çocuk Sevgisinde Kardeşler Arası Eşitlik

Anne-baba her ne kadar evlat ayrımı yapmaz dense de çocuklarından bazılarını diğerlerinden daha çok sever. Bunda, çocuklardaki beğenilmeyen huylar, başarılar, çocuğun cinsiyeti, anne ile babanın ilişkisi, bir büyüğün isminin çocuklardan birine verilmesi, çocuğun anne ya da babanın sevdiği ya da sevmediği birisine benzemesi gibi çok farklı etkenler rol oynar. Bu durum çocuklar arasındaki kıskançlık duygusunu körüklerken aşırı sevgi gören çocukta anne-babaya bağlılık, arkadaşları arasında saldırgan bir tutum, az ilgi gösterilen çocukta ise düşmanlık ve hayata küskünlük duyguları geliştirir. Hatta diğerine göre az sevildiğini fark eden çocukta ruhsal bozuklukların yanında fiziki bir takım rahatsızlıklar da görülür. Çocuğun öğrenmesi ve akıl yürütmesi yavaşlar.⁷

Anne-babalar çocuklarına karşı eşit ve adil davranmalıdırlar. Bu eşitlik, çocuklar için alınıp satılan maddî şeylerden tutun da bir öpücüğe varıncaya kadar her türlü ilgi ve ikramda da gözetilmesi gerekir. Maalesef günümüzde bazı anne babalar, çocuklarına karşı gerek sevgi ve ilgide gerekse onlara aldıkları maddî şeylerde eşit davranmamaktadırlar. Bu yanlış davranışın sonucu olarak da çocuklar birbirine karşı haset ve kin beslemekte ve böylece aralarındaki sevgi ve saygı ortadan kalkmaktadır. Hâlbuki İslam dini çocuklar arasında adaletli ve eşit davranmayı emretmektedir.

Bu konuyla ilgili Numan b.Beşir'den şu hadis rivayet edilmiştir: “Babam bana malından bir şeyler hibe etmişti. Annem Amra Bintu Ravaha: “Bu hibeye Allah'ın Resulünü şahit kılmazsan kabul etmiyoruz” dedi. Bunun üzerine bana yaptığı hibeye şahit kılmak için babam beni de alarak Allah'ın Resulüne gittik. Durumu öğrenen

⁵ Mevdudî, age. , II, 444.

⁶ Bu konuyla ilgili geniş bilgi için Bkz. 49–50

⁷ Peker, Hüseyin, **Çocuk ve Suç**, Çocuk Vakfı Yay., İst., 1994, 34-35.

Peygamber Efendimiz babama: “Başka çocukların da var mı?” diye sordu. “Evet” cevabı üzerine “Aynı şekilde bütün çocuklarına hibede bulundun mu?” dedi. Babam “hayır” deyince, Peygamber Efendimiz: “Allah’tan korkun, çocuklarınız hususunda adil olun” dedi. Babam oradan ayrıldı ve hibeden vazgeçti.⁸

Bu hadisten de açıkça anlaşıldığı üzere çocuklar arasında eşit ve adil davranmak çocukların ebeveyni üzerindeki haklarındandır. Enes b. Malik’ten rivayet edildiğine göre “Bir adam Allah’ın Resulünün yanında otururken oğlunun biri gelir. Adam çocuğunu öper ve dizinin üstüne oturtur. Az sonra kızı gelir. Adamcağız onu öpmeksizin önüne oturtur. Bunun üzerine Allah’ın Resulü: “Böyle yaparak aralarında eşit davranıyor musun?” diyerek onu kınar.⁹ Yine başka bir hadiste Peygamber Efendimiz: “Allah öpücüğe varıncaya kadar her hususta çocuklar arasında adaletli davranmanızı sever.”¹⁰ Buyurmuştur.

Anne-baba çocukları arasında eşit davranmamakla birçok haksızlığa sebep olmaktadır. Anne- babanın bu tutumları gerek anne-baba ve evlatlar, gerekse kardeşler arasında dargınlıkların, kırgınlıkların, haset ve düşmanlıkların çıkmasına sebep olmaktadır. Yakup Peygamber, evlatları arasında sevgi ayrımının bedelini uzun yıllar evladından ayrı kalarak ve çile çekerek ödemiştir. İşte bu nedenle çocuklar arasında adaletli bir sevgi aile huzuru için anne-babaların başta gelen görevidir.

1.1.2. Çocukla İstişare

Yusuf suresinde baba ile çocukları arasındaki ilişkileri bakımından bizlere verilen bir diğer mesaj da; çocuğun hayata hazırlanma safhasında, büyüklerin, yani terbiyecilerinin, çocuklara hep emredici değil, onları dinleyici, fikirlerini alıcı ve böylece çocuklara değer verildiğinin gösterilmesi gerekmektedir. Yusuf Peygamber henüz on iki yaşlarında bir çocuk iken gördüğü rüyayı babasına anlatmış, babası daha o yaşlarda, Yusuf’u ciddiyetle dinleyip, rüyasını kardeşlerine anlatmamasını tembih etmiştir. “*Oğulcuğum, rüyayı kardeşlerine anlatma, yoksa sana tuzak kurarlar*”¹¹

Bu hususla ilgili bir başka örnek de İbrahim Peygamber’le ilgili olan ayettir. İbrahim Peygamber, oğlu İsmail’in kurban edilmesi ile alakalı rüyayı görünce durumu onunla konuşur. Ayette bu durum şöyle anlatılır: “*Çocuk kendisinin yanı sıra yürümeye başlayınca: “Ey oğulcuğum! Doğrusu ben uykuda iken seni boğazladığımı görüyorum,*

⁸ Müslim, Hibat, 13.

⁹ Canan, İbrahim, **Peygamberimizin Sünnetinde Terbiye**, Tuğra Neşr., İst., Trs., 175.

¹⁰ Soysaldı, Mehmet, **Çocukların Anne Baba Üzerindeki Hakları**, Harput’tan Esinti Dergisi, Elazığ, 2008, 17–20.

¹¹ Yusuf, 12/6.

bir düşün ne dersin?”¹² Bu ayette açık bir şekilde çocukla yapılan istişare görülmektedir.

Şu halde, çocukların terbiyesinde, onların rüyalarını dinlemekten tutun da kendilerini ilgilendiren meselelerde fikirlerini almaya varıncaya kadar, pek çok meselede, onlara değer vererek şahsiyet tanımak Kur’an-i terbiyenin esaslarından biri olmaktadır.¹³

1.1.3. Anne- Babaya Saygı

Anne-babaya saygı ve hürmet göstermenin önemi Yusuf suresinde Yusuf Peygamber’in hayatından çarpıcı bir örnekle vurgulanmıştır. Kardeşlerinin kendisini küçük yaşta iken bir kuyuya atması üzerine ailesinden uzun zaman ayrı kalan Yusuf Peygamber, yıllarca zindanda kaldıktan sonra Yüce Allah’ın kendisine olan yardımı sayesinde, Mısır’ın hazinelerinin başına getirilmiştir. Ve bunun ardından da ailesini Mısır’a kendi yanına getirtmiştir. Yusuf peygamberin uzun bir aradan sonra anne ve babasıyla olan ilk karşılaşması Kur’an’da şöyle anlatılır:

“Böylece onlar (gelip) Yusuf’un yanına girdikleri zaman, anne ve babasını bağrına bastı ve dedi ki: “Allah’ın dilemesiyle Mısır’a güvenlik içinde giriniz.” Babasını ve annesini tahta çıkarıp oturttu.”¹⁴

Ayette bildirildiği gibi Yusuf Peygamber, önemli bir makama sahip olduğu halde, anne ve babasına karşı son derece tevazulu bir tavır sergilemiştir. Onları kendisine ait olan tahta çıkartıp oturtturarak da kendilerine duyduğu saygı ve sevgiyi ifade etmiştir ve annesine ve babasına duyduğu saygı ve hürmeti göstermiştir.

1.2. Kardeşler Arası İlişkiler

Kardeşler arasında sevgi ve saygıyı azaltan en önemli nedenlerden birisi de aralarındaki kıskançlık duygularıdır. Kur’an-ı Kerim’de Yusuf suresinde kardeşler arasındaki kıskançlık ve bunun doğurduğu kötü sonuçlardan bahsedilmektedir. Kardeşler arasındaki kıskançlık Yusuf suresinde iki ayrı tema ile işlenir:

1. Yusuf Peygamber gördüğü rüyayı babasına anlattığında babası Yusuf’un mazhar olacağı nimetler kardeşleri tarafından bilindiği takdirde kardeşlerinin onu kıskanıp aleyhinde ona tuzak kuracakları şeklinde bir endişeye kapılmıştır. Ayette *“Oğulcuğum, rüyayı kardeşlerine anlatma, yoksa sana tuzak kurarlar.”¹⁵*

¹² Saffat, 37/102.

¹³ Canan, İbrahim, **Kur’an’da Çocuk Eğitimi**, Nesil Yay., İst., 1996, 125-126.

¹⁴ Yusuf, 12/99-100.

¹⁵ Yusuf, 12/5.

2. Yakup Peygamber'in, Yusuf'u diğer oğullarına nazaran daha çok sevmesi sebebiyle kardeşlerinin duyduğu kıskançlık:

“Kardeşleri: “Biz birbirimize bağlı bir topluluk olduğumuz halde, babamız, Yusuf'u ve kardeşini daha çok seviyor. Doğrusu babamız apaçık bir yanılma içindedir. Yusuf'u öldürün veya onu ıssız bir yere bırakıverin ki babanız size kalsın; ondan sonra da iyi kimseler olursunuz” dediler.”¹⁶

Ayette de belirtildiği gibi Yusuf'un kardeşleri, onu kıskandıkları için öldürmeye karar vererek bir plan yapmışlar ve bu planları için babalarından kardeşlerini kendileri ile göndermesini istemişlerdir. Babalarının tereddüt ettiğini görünce de, onu koruyacaklarına dair yemin etmişlerdi. Bütün bunlar Yusuf'u öldürmek için kurdukları tuzağın bir parçasıdır. Ayrıca, görünürde babalarının sevgisi için bunu yapıyor görünmektedirler. Bu da bir yalandır, çünkü kardeşlerini öldürebilecek ahlakta olan insanlar gerçek sevgiden anlamazlar ve böyle bir talepleri de olmaz. Onlar sadece kıskançlık ve rekabet yüzünden kardeşlerini öldürmek istemektedirler.

“(Bu karara vardktan sonra) “Ey Babamız,” dediler. “Sana ne oluyor, Yusuf'a karşı bize güvenmiyorsun? Oysa gerçekte biz, onun iyiliğini isteyenleriz.” “Sen onu yarın bizimle gönder, gönlünce gezsin, oynasın. Elbette biz onu koruyup-gözetiriz.”¹⁷

“Dediler ki: “Andolsun, biz, birbirini kollayan bir topluluk iken, kurt onu yerse, bu durumda şüphesiz kayba uğrayan (aciz) kimseler oluruz.”¹⁸

Yukarıdaki ayetlerde de görüldüğü gibi Yusuf'un kardeşlerinin kıskançlık duyguları onları yalan söylemeye yönlendirmiştir. Yalan söyleyen kişiler kendilerini çok iyi niyetli ve masum göstermek için büyük bir titizlik göstermektedirler. Amaçlarının kardeşlerinin iyiliği olduğunu vurgulamakta ve onun güvenliği için teminat bile vermektedirler. Onlar bu yalanları sayesinde kardeşlerini yanlarına almışlar ve onu bir kuyunun derinliklerine atmışlardır. Geri döndüklerinde ise kendilerini suçsuz göstermek için yine yalanlara başvurmuş ve sahte düzenler kurmuşlardır. Yakup Peygamber, oğullarını çok iyi tanımakta ve onların getirdikleri sahte delile aldanmamaktadır. Ağlamalarına ve kendilerini temize çıkarmaya çalışan ifadelerine rağmen onların yaptıkları kötülüğü anlamıştır.

Kardeşleri yıllar sonra Yusuf ile karşılaştıklarında onu tanımamışlar ve gıyabında onun hırsız olduğunu söylemişlerdir. Kardeşleri ona duydukları kinden

¹⁶ Yusuf, 12/8.

¹⁷ Yusuf, 12/11-12.

¹⁸ Yusuf, 12/14.

dolayı, onu öldü zannettikleri bir dönemde dahi ona iftira atarak kinlerini ortaya çıkarmışlardır. Yüce Allah bu olayı Kur'an'da şöyle bildirir:

“Dediler ki: ‘Şayet çalmış bulunuyorsa, bundan önce onun kardeşi de çalmıştı.’ Yusuf bunu kendi içinde saklı tuttu ve bunu onlara açıklamadı (ve içinden): ‘Siz daha kötü bir konumdasınız’ dedi. ‘Sizin düzmekte olduklarınızı Allah daha iyi bilir.’”¹⁹

Yusuf kıssasındaki dikkat çeken hususlardan birisi de Yusuf Peygamberin, kendisini kuyuya atan kardeşlerine her türlü cezayı verebilecek bir mevkide iken, yüce karakteri sayesinde, onları affetmiş, üstelik onlara elinden gelen her iyiliği yapmıştır.

“Yusuf, ‘Bugün sizi kınama yok, Allah sizi affetsin! Şüphesiz ki Allah, merhamet sahiplerinin en merhametlisidir.’”²⁰

Kur'an'da Yusuf kıssası haricinde, kardeşler arasındaki çekişmeye bir diğer örnek olarak, Âdem Peygamber'in çocuklarının kıssası anlatılır. Ayette, Âdem'in evlatları arasında başlayan ve yeryüzünde işlenen ilk cinayet ve akıtılan ilk kanın sebebi olarak gösterilen “haset”in kardeşler arası münasebette ehemmiyetine dikkat çekilmiş olmaktadır:

“Ey Muhammed! Onlara, Âdem'in iki oğlunun kıssasını doğru olarak anlat: İki birer kurban sunmuşlar, birininki kabul edilmiş, diğerininki edilmemişti. Kabul edilmeyen, ‘Andolsun! seni öldüreceğim’ deyince, kardeşi: ‘Allah ancak kendisine karşı gelmekten sakınanlardan kabul eder’ demişti.

“Andolsun! Sen beni öldürmek üzere elini bana uzatırsan, ben seni öldürmek için sana elimi uzatmam, çünkü ben, Âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım.”²¹

Günümüzde de bunun örnekleri yaşanmaktadır. Bununla ilgili günümüzde yaşanan bir olayı aktarmak istiyorum:

“Sibel, yirmi dört yaşlarında iş hayatına atılmış genç bir kadın. Hayatındaki en büyük sorun, iş yerindeki arkadaşlarını kıskanması ve onlarla ölümcül bir rekabete girmesidir. Psikoterapi seanslarından birinde, şöyle bir duygusal boşalım yaşadı: “On yaşıyordum. Benden dört yaş küçük erkek kardeşim, annemin ve babamın gözbebeği idi. Ne kadar çaba sarf edersem edeyim, benim yaptıklarım değil, onun şirinlikleri konuşulurdu. Ben kız çocuğu olduğum için mi, o küçük ya da erkek olduğum için mi bilemiyorum ama kardeşim daima evde ön plandaydı. Hatalı o olsa bile, azar

¹⁹ Yusuf, 12/77.

²⁰ Yusuf, 12/93.

²¹ Maide, 5/27–28.

işiten yine bendim. Artık kardeşime olan sevgim yavaş yavaş, kızgınlığa hatta nefrete dönüşmeye başlamıştı. Onu kendime en büyük rakip olarak hissediyordum. Bir gün, annem, ben ve kardeşim balkonda oturuyorduk. Yemek saati geldi ve annem, hava güzel olduğu için, balkona yemek hazırladı. Ben, biraz önce yine azar işittiğimden yemek yememek için direniyordum. Kardeşim yemeğini iştahlı iştahlı yiyordu. Annem bana, “Şu kardeşin kadar olamıyorsun, haline bak, kırk saatte bir lokma yutacaksın!” diye bağırdı. O sırada kapı çaldı. Annem içeri girmek zorunda kaldı. Giderken de, “Kardeşine bak, aşağıya sarkmasın” diye bana tembih etti. Annem içeri girdikten sonra, aklımdan, eğer kardeşim olmazsa, bu kadar azar işitmem ve beni eskisi gibi yine severler diye düşündüm. Kardeşime, “Aşağı baksana, ne güzel bir kedi geçiyor” dedim. O da büyük bir merakla balkondan aşağıya eğildi. Çocuk aklımla ona bir tuzak kurmuştum ve ondan kurtulmanın tam zamanıydı. O ise, “Hani kedi nerde?” diye sorup duruyordu. Tam o sırada, kardeşimi balkondan aşağıya ittim ve düştü. Vücudunun yere çarpışının sesini duydum. Birden içimde hem büyük bir rahatlık, hem de müthiş bir pişmanlık hissettim, korkudan ağlamaya başladım. Annem geldi ve hemen aşağıya koştu. Kardeşimi hastaneye, beni de çocuk psikologuna götürdüler. Kardeşime önemli bir şey olmadı. Aslında bu beni oldukça rahatlatmıştı. Çünkü onu seviyordum. Şimdi düşünüyorum da, belki de kurtulmak istediğim, kardeşim değil, kıskançlığımı. Beni onunla değişmelerine dayanamamıştım. Ben de çocuktum. Ben hala psikologlara gidiyorum. Hayatta karşılaştığım herkesle yarışıyorum. Benim de “iyi” olduğumu ispat etmek ve başarılı olmak için.”²²

Bütün bu olaylarda da üzerinde durulan hasedin; şeytan ve nefsin de tahriki ile kardeş öldürmeye kadar insanı kötülüğe götürdüğü anlatılmaktadır. Anne ve babanın farkında olmadan söylediği sözler ya da yaptığı hareketler, ileride yetişkin olduklarında kardeşler arasındaki dayanışmayı destekleyecek ya da rekabeti körükleyecektir. Buna özen göstermek ve duyarlı olmak, yeryüzündeki her anne-babanın görevi olmalıdır.

2. Yusuf Suresinde Kadın-Erkek İlişkilerindeki Ölçü

Yusuf suresinde toplumsal olarak verilen mesajlardan birisi de kadın-erkek ilişkileridir. Yusuf Peygamberin Mısır’da köle olarak bir melik tarafından satın alındıktan sonra sarayda geçirdiği dönem kadın-erkek ilişkisi bakımından bizlere önemli mesajlar vermektedir. Onu satın alan Mısır’ın Azizi hanımına: “*Ona güzel bak, belki*

²² Öz, İklim, **Çocuk ve Kişilik**, Kök Yay., Ank., 1997, 50-53

bize faydası olur yahut da onu evlât ediniz” dedi.²³ Ancak, Yusuf çocukluk devresini aşır, gençlik çağına girince Aziz’in hanımı Yusuf’un güzelliğinden etkilenir ve Yusuf’a karşı başka duygular beslemeye başlar. Ayetlerde bu durum şöyle anlatılır:

“Evinde bulunduğu kadın, onun nefsinden murat almak istedi, kapıları iyice kapattı ve “Haydi gel!” dedi. O da” (Hâşâ), Allah’a sığınırım! Zira kocanız benim velinimetimdir, bana güzel davrandı. Gerçek şu ki, zalimler iflah olmaz!” dedi.

Andolsun ki, kadın ona meyletti. Eğer Rabbinin işaret ve ikazını görmeseydi o da kadına meyletmişti. İşte böylece biz, kötülük ve fuhşu ondan uzaklaştırmak için (delilimizi gösterdik). Şüphesiz o ihlâslı kullarımızdandı.

İkisi de kapıya doğru koştular. Kadın onun gömleğini arkadan yırttı. Kapının yanında onun kocasına rastladılar. Kadın dedi ki: “Senin ailene kötülük etmek isteyeninin cezası, zindana atılmaktan veya elem verici bir işkenceden başka ne olabilir!”

Yusuf: “Asıl kendisi benim nefsimden murat almak istedi” dedi. Kadının akrabasından biri şöyle şahitlik etti: “Eğer gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, bu ise yalancılardandır.”

“Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir. Bu ise doğru söyleyenlerdendir.”

“(Kocası, Yusuf’un gömleğinin) arkadan yırtılmış olduğunu görünce, (kadına): “Şüphesiz, dedi; bu, sizin tuzağınızdır. Sizin tuzağınız gerçekten büyüktür.”

“Ey Yusuf! Sen bundan (olanları söylemekten) vazgeç! (Ey kadın!) Sen de günahının affını dile! Çünkü sen günahkârlardan oldun.”²⁴

İşte Yusuf Peygamber’in başından geçen bu olay bir kadının yabancı bir erkekle baş başa kalmasının ortaya çıkaracağı tehlikeli sonuçlar için bir örnek oluşturmaktadır. Çünkü Aziz’in hanımının Yusuf’la beraber yaşaması ve onunla baş başa kalması kadının onun hakkında farklı duygular beslemesine yol açmıştır. İslâm, bu gibi sakıncalı durumları önlemek için kadının, halvet sayılabilecek şekilde yabancı erkeklerle bir arada bulunmasını yasaklamıştır. Aralarında devamlı evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının bir yerde baş başa kalmaları İslam hukukunda “halvet” terimiyle ifade edilir.²⁵

İslam zinayı yasaklamakla yetinmeyip, zinaya götüren yolları, müstehcenliği, kadın erkek ilişkilerindeki ölçsüzlüğü ve aşırı serbestliği önlemeye, buna ilaveten de

²³ Yusuf, 12/21.

²⁴ Yusuf, 12/23–29.

²⁵ Komisyon, **İlmihal II İslam ve Toplum**, DİB. , Yay., Ank., 2006, 132.

ferde ahlaki olgunluk ve şahsi sorumluluk yüklemeye özen göstermiştir. Çünkü erkek ve kadın biri diğeri için cinsi uyarıcıdır. Bu sebeple yabancı (aralarında evlilik bağı veya devamlı evlenme engeli bulunmayan) erkek ve kadınların birbirlerine karşı ölçülü ve mesafeli davranmaları gereklidir.

Hadislerde aralarında nikâh bağı ve devamlı evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının, başkalarının görüşüne açık olmayan kapalı bir mekânda baş başa kalmaları yasaklanmıştır. Allah'ın Resulü "Kim Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsa, yanında mahremi olmayan bir kadınla yalnız kalmasın; çünkü böyle bir durumda üçüncüleri şeytandır."²⁶ Buyurmuştur. Böyle bir durum karşı cins için tahrik edicidir, zinaya veya dedikoduya ve tarafların iffetlerinin zedelenmesine yol açabilir.

Kötülüğün önlenmesi kadar ona giden yolların kapatılması da önemlidir. İffet ve namus lekelenğinde geri dönüşü ve telafisi olmayan bir zarar ortaya çıkmış ve temel bir kişilik hakkı ihlal edilmiş olur. Bu sebeple anılan muhtemel olumsuz sonuçları önlemek için kadının yabancı bir erkekle kapalı bir mekânda baş başa kalması ve kadının yanında mahremi olmadan yolculuk etmesi uygun görülmemiştir. Ancak bu tür davranışlar kendiliğinden değil harama yol açması sebebiyle yasaklandığı için belirli ihtiyaç ve mazeretlerin ortaya çıkması ve anılan sakıncaların bulunmaması halinde caiz görülebilmektedir. Yol emniyetinin bulunması veya kadınları ayrı bir kabile teşkil etmesi halinde kadının mahremi bulunmaksızın yolculuk etmesinin caiz görülmesi bu anlayışa dayanır.²⁷

Erkek ve kadının birbirinin davranış, söz ve tavırlarından etkilenmesi kaçınılmazdır. Bunu en aza indirmek için buna yol açacak durumlardan dikkatli bir şekilde sakınmak gerekmektedir. Bir kadının yabancı bir erkekle görüşmesinde dikkat etmesi gereken durumlar şunlardır:

a) Bakışların kontrol altında tutulması:

Erkek ve kadının konuşma ve birbirine muhatap olma durumunda bakışlarını kontrol altında tutmaları gerekir. Bir mümin, karşı cinsin bakılması yasaklanan yerlerine bakamaz ve bakışını ihtiyaç dışında uzatamaz. Ayetlerde şöyle buyrulur:

*"Mümin erkeklere, gözlerini (harama) dikmemelerini, ırzlarını da korumalarını söyle."*²⁸

*"Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) korusunlar."*²⁹

²⁶ Müslim, Hac, 74; Tirmizî, Rada, 16.

²⁷ Sabunî, Muhammed Ali, **Revaiu'l-Beyan Tefsiru Ayati'l-Ahkam**, Daru'l-Fikr, Beyrut, Trs., I, 325.

²⁸ Nur, 24/30.

Allah'ın Resulü şöyle buyurmuştur: “Kasıtsız olan ilk bakış senindir.(Yani ondan sana mesuliyet yoktur.) İkinci kasıtlı bakış ise senin aleyhinedir. (Yani mesuliyeti vardır.)”³⁰

Eğer kişi tesadüfen gözü ilişirse günahkâr olmaz. Fakat gözüne hâkim olup fazla bakmamalıdır. Eğer ilk defa gözü ilişince gözünü ondan ayırmazsa yahut ikinci defa bakarsa günahkâr olmuş olur.³¹ Çünkü karşı cinslerin özel ve ısrarlı bakış veya bakışmalarının zinaya götüren önemli bir etken olduğunda açıklık vardır.

Ayrıca Yusuf Peygamber'in güzelliğinden etkilenen Zeliha, kendisini haklı göstermek için kadın arkadaşlarını toplamış ve Yusuf'u onların yanına çağırmıştır. O sırada bıçaklarıyla meyve kesmekte olan kadınların Yusuf Peygamber'den etkilenmeleri de örnek olarak verilir ve olay Yusuf Suresi'nde şöyle anlatılır:

“Kadınlar onu görünce, onun büyüklüğünü anladılar. (Şaşkınlıklarından) ellerini kestiler ve dediler ki: Aman Allah'ım! Bu bir beşer olamaz, bu ancak üstün bir melek olmalıdır.” ³²

b) Örtünme:

Kadının el ve yüz dışında bütün bedenini, altını göstermeyen ve vücut hatlarını ortaya çıkarmayan bolca bir giysi ile örtmesi gerekir. Çünkü örtü, kötü niyetli erkeklerin bakışlarına ve sarkıntılık etmelerine karşı onları korur.

c) Ölçülü konuşma ve ölçülü yürüme:

Mümin bir kadın yabancı erkekle konuşmasında ölçülü olmalı ve ihtiyaç kadar konuşmalıdır. Ayette şöyle buyrulur:

*“Yabancı erkeklere çekici bir eda ile konuşmayın, sonra kalbinde hastalık bulunan kimse ümide kapılır. Güzel söz söyleyin.”*³³

Yürüyüşün de ölçülü olması gerekir. Salınarak, kırıtarak yürüme mü'min bir kadın ile bağdaşmaz. Ayette şöyle buyrulur:

*“Kadınlar gizlemekte oldukları ziynetleri anlaşılsın diye ayakları yere vurarak yürümesinler.”*³⁴

Musa Peygamber'i çağırmaya gelen, Şuayb Peygamber'in kızı, onun yanına utana utana yaklaşımıştır. Bu durum Kur'an'da şöyle anlatılır:

²⁹ Nur, 24/31.

³⁰ Gazalî, **Kimyay-ı Saadet**, 370.

³¹ Gazalî, **Kimyay-ı Saadet**, 370.

³² Yusuf, 12/31.

³³ Ahzab, 33/32.

³⁴ Nur, 24/31.

“Derken, o iki kadından biri utana utana yürüyerek ona geldi: Babam, dedi, bizim yerimize (hayvanları) sulamanın karşılığını ödemek için seni çağırıyor.”³⁵

Bu olayın Kur'an-ı Kerim'de haber verilisinde, günümüz hanımlarına da bir mesaj vardır. Yabancı bir erkekle muhatap olma durumunda kalan bir kadın edep, ciddilik, ağır başlılık ve utanma hasletlerini koruyarak görüşmeli ya da konuşmalıdır.

d) Süslü ve çekici giysi ile örtünmeme:

Süslü ve çekici giysiler evde giyilmeli, yabancı erkeklerin yanında ve evin dışında bunlar baş örtüsü ve dış giysi ile örtülmelidir. Ayrıca kadınların kendi evleri dışında başkalarına hissettirecek şekilde koku sürünerek dolaşmalarını hoş karşılamamış ve bunu edep dışı bir davranış olarak değerlendirmiştir.³⁶

b) Yabancı erkekle tenhada baş başa kalmaktan kaçınmak:

Yabancı bir erkekle, kimsenin olmadığı yerlerde baş başa bulunmamak gerekir. Bu durum hadisle yasaklanmış ve böyle bir yerde üçüncü kişinin şeytan olduğuna dikkat çekilmiştir.³⁷

Sonuç olarak Kur'an-ı Kerim'de, Yusuf suresinde Yusuf Peygamber'in bir kadınla olan imtihanına genişçe yer verilir. Böylece, dünya hayatındaki deneme süreci içinde böyle bir kadınla karşılaşan ve haram işlemekle karşı karşıya gelen müminin takınacağı tavır ve haramdan sakınması karşılığında elde edeceği ecir, bu surede yer alan hususlardandır.

3. Yusuf Suresinde Devlet İdaresi ve İdarecilere Mesajlar

Yusuf suresi toplumsal açıdan birçok mesajlar içermektedir. Bunlardan biri de devlet idaresiyle ilgilidir. İslam dininin en temel özelliklerinden biri hem dünya hem de ahiret dini oluşudur. Bundan dolayıdır ki, Peygamberimiz Medine'ye hicret ettiğinde, sadece bir dini önder değil aynı zamanda bir siyasi lider olarak davranmış; din faaliyetleri yanında toplumsal ve siyasi işlerin düzenlenmesi ve yönlendirilmesi işini de ele almıştır. Aynı şekilde sahabenin önde gelenlerinde Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali'nin de birer siyasi lider oldukları göz önüne alındığında İslam'da siyasetin ne kadar yüce bir meslek ve uğraşı olduğu açıkça ortaya çıkar.

İslam bilginlerinden Gazali siyaseti, insanın toplumsal bir varlık olmasının sonucu olarak saymış ve siyaseti iki açıdan gerekli görmüştür:

³⁵ Kasas, 28/25.

³⁶ Tirmizî, Edep, 35; Rada, 13; Ahmet b. Hanbel, **el-Müsned**, IV, 414, 418.

³⁷ Bkz. 100.dipnot.

1. Siyaset, doğal ve toplumsal zorunluluğun bir sonucudur. İnsanlar yalnız başlarına altından kalkamayacakları çoklukta ihtiyaçlarla yüklüdürler. Bu durum insanların birlikte yaşamalarını zorunlu kılar ve bu birliktelik sürtüşme ve çekişmelere de yol açar. İhtiyaçların barış, güvenlik ve adalet içinde karşılanması ancak siyaset denilen yapılanmayla mümkün olur.

2. Siyaset dini hayatın sağlıklı yürütülmesi içinde gereklidir. Çünkü dünya işlerinin düzgün ve sağlıklı işlemediği yerde dini ödevler de aksar. Toplumda huzur ve güvenliği sağlayan siyaset, bireylerin dini yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri için rahat bir ortam hazırlamış olur.³⁸

Öncelikle Yusuf Peygamberin devlet yönetimine nasıl geldiğine kısaca değinmek istiyorum. Yusuf Peygamber zindandayken Mısır Aziz'i karmaşık bir rüya görür³⁹ ve bu rüyanın yorumunu kimse yapamaz. Daha sonra Aziz'in rüyasının yorumu Yusuf Peygamber tarafından yapılır. Rüyanın yorumunu beğenen Aziz, Yusuf'un zindandan çıkarılması için emir verir. Ancak bu aşamada Yusuf Peygamber zindandan kurtulmaktan ziyade kendisine atılan iftiradan kurtulmak için gayret eder ve şu teklifi yapar:

*“Efendine dön de ellerini kesen kadınların durumunu sor. Doğrusu Rabbim onların tuzaklarını çok iyi bilmektedir.”*⁴⁰

Bunun üzerine Aziz bu olay hakkında bir soruşturma yapar. Yusuf'a iftira edildiğini birinci elden öğrenmiş olur. Böylece hem Yusuf'un suçsuzluğu ve hem de güvenilirlik vasfı Melik dâhil herkes tarafından tescil edilmiş olmaktadır. Daha sonra Yusuf Peygamber Kral'a rüyanın yorumunu anlattı.⁴¹

Mısır Aziz'i nasıl tedbir almak gerektiğini sorunca, Yusuf Peygamber, bolluk yıllarında çok ekin ekip ürünü stok etmek gerektiğini, böylece kıtlık yıllarında hem kendi geçimlerini temin edeceklerini hem de hazineye bolca gelir sağlayabileceklerini söyledi. Mısır Aziz'i bu işi kimin yapacağını sorunca Yusuf: “Beni, yurdunun hazinelerinin başına getir. Beni, bu depolara yönetici yap. Onları gözeteyim. Verimli ve kurak geçen yıllar arasındaki ekonomik dengeyi kurabilmek için ekonomiyi yöneteyim. Gördüğüm rüyaya göre halkını tehdit edecek olan açlıktan ülkeyi kurtarayım. Çünkü

³⁸ Gazalî, *İhya*, III, 195–196.

³⁹ Yusuf, 12/43–44.

⁴⁰ Yusuf, 12/50.

⁴¹ Yusuf, 12/47–49.

ben, korumasını ve yönetmesini bilirim, güvenilir bir koruyucuyum. Üzerime aldığım işte bilgi sahibiyim.”

“Melik: ‘Bugün yanımızda sağlam ve güvenilir bir yere sahipsın’ dedi. Böylece Yusuf’u oraya egemen kıldık, orada dilediği gibi davranırdı.”⁴² Aziz ve o dönemin subayları, bürokratları, Yusuf Peygamber’in gerçek değerini öğrenmiş durumdaydılar ve onun yüksek karakterini bizzat müşahade etmişlerdi. Böylece Yusuf Peygamber tevazuda, doğrulukta, önsezide, kendini kontrolde, güvenilirlikte, cömertlikte, zekâ ve anlayışta eşsiz olduğunu kanıtlamıştı. Onun bu özelliklerini karşısında bulunan muhatapları bildi. Onlar ülke kaynaklarının nasıl korunacağını ve onlardan nasıl tasarruf edileceğini en iyi bilen, kaynakları geleceğin teminatı olarak koruyabilecek yegâne kişinin Yusuf Peygamber olacağını anladılar. Bu yüzden Yusuf Peygamber isteğini belirtir belirtmez bütün kalpleriyle kendisine güvendiler ve Yusuf Peygamber yönetime geçti.

Yusuf Peygamber’in bu davranışından anlaşıldığına göre herhangi bir alanda uzman olan kimsenin, toplumun menfaati için, ülke yöneticisinden görev istemesi yerinde bir harekettir.

Allah’ın Resulü, bazı hadislerle⁴³ yöneticiliğe talip olmayı hoş karşılamamıştır. Bunun nedeni ise şudur: Yöneticilik güç bir iştir, onu herkes yapamaz, liyakat ister. Eğer kişi kaprislerini tatmin maksadıyla böyle bir göreve talip olur da atanırsa o işte yalnız başına kalır; Allah’tan yardım görmeyeceği gibi insanlardan da yardım alamaz, dolayısıyla başarısız olur; ama kişi istemeden böyle bir göreve atanırsa ona hem Allah hem de insanlar yardım eder, dolayısıyla başarılı olur. Burada Yusuf Peygamber’in ehliyet ve liyakatini açıklayarak iş istemesi, iyi niyetle ve yanlış atamaları engellemek içindir. Bu durum gerektiğinde devlet hizmetine talip olmanın caiz olduğunu göstermektedir.⁴⁴

Yusuf peygamberin yönetimi devralmasıyla birlikte Melikin rüyası gerçekleşmeye başlar. Yedi sene süren bolluk dönemi esnasında Yusuf Peygamber, ihtiyaç fazlasını depolar. Arkasından gelen yedi kıtlık senesinde ise, bu depoladığı hububatı harcamaya başlar. İsrafın olmadığı, geleceğe hazırlığın en mükemmel şekilde yapıldığı Yusuf peygamberin yönetiminden Mısır halkı memnundu. Onun bu başarısı

⁴² Yusuf, 12/54–56.

⁴³ Bkz. 40–41.

⁴⁴ Beydavî, age. , I, 488; Zemahşerî, age. , II, 464.

yüzünden, diğer bölgelerde kıtlık çekenler Mısır'a akın ederek ihtiyaçları olan hububatı Mısır'dan edinmeye çalışıyorlardı.

Yusuf peygamberin yönetiminden yola çıkarak idarecilere şu mesajları verebiliriz:

a) Ülkenin kaynakları en mükemmel bir şekilde değerlendirilmelidir. Yusuf Peygamber'in yönetiminde ülke kaynaklarının en mükemmel şekilde değerlendirildiğini görmekteyiz. Yusuf Peygamber, bolluk yıllarında tarıma önem verdi, üretimi arttırdı, ihtiyaç fazlası ürünleri depoladı. İsraktan uzak durarak tasarruf ön plana alındı. Kıtlık yıllarında ise depolanmış olan ürünleri yemeye ve ihraç etmeye başladılar. Çünkü kıtlık sadece Mısır'da değil, Kuzey Arabistan, Ürdün, Filistin ve Suriye'de de etkisini göstermiş, bu bölgelerin halkı da yiyecek sıkıntısı çekmeye başlamıştı. Ancak Yusuf'un aldığı tedbirler sayesinde Mısır halkı kıtlık yıllarını rahatlıkta geçirdi, hatta erzak fazlasını ihraç ettiler. Her taraftan insanlar gelerek Mısır'dan erzak satın aldılar.

b) Yöneticilerin adalet ve hakkaniyet ölçülerine uyması gerekir. Adalet yöneticinin en önemli prensiplerinden biri olmalıdır. Yönetici, adaletin icrasında ırk, akrabalık, zenginlik, fakirlik gibi hususları göz önüne almamalıdır. Hangi inançtan, hangi ırktan, hangi kesimden olursa olsun haklı olanın hakkı, zalimden alınıp kendisine iade olunmalıdır. İdareci hem adil olacak, hem de adaletin icra edilmesine yardımcı olacak, bu hususta asla tavizkâr davranmayacaktır.

Yusuf peygamberin yönetimi adalet üzerine kurulmuştur. Onun yönetiminde haksızlık ve zulüm yoktur. Yusuf Peygamber kralın su kabını kardeşi Bünyamin'in yükünde bulunca diğer kardeşleri *"Ey aziz! Doğrusu onun iyice yaşlı bir babası var; bizden birimizi onun yerine alıkoy; seni iyilik sevenlerden görüyoruz."* dediler.

Yusuf, *"Allah'a sığınırım, malımızı kimde bulduysak ancak onu alıkoyarız; aksi halde zalimlerden oluruz."* Dedi".⁴⁵

Ayette de belirtildiği gibi *"Suçu işleyeninin yerine başka birini alıkoymak zulümdür"*. Yusuf Peygamber, bu zulmü işlemekten Allah'a sığınmaktadır. Suçu birinin işleyip cezayı başkasının çekmesi hukuken bir zulüm olacağı için Yusuf Peygamber onların teklifini geri çevirdi. Böylece hukuk, verilen sözün üstüne çıkmakta, hukukun karşısında herkes eşit olmaktadır. Birinin toplumdaki statüsünün yukarıda olması, kanunun ona uygulanmasını engellememelidir.

Ayrıca Yusuf Peygamberin yönetimi, insanların mallarını tam olarak

⁴⁵ Yusuf, 12/78–79.

vermektedir. Ölçü ve tartıyı tam olarak yapmaktadırlar. Çünkü ayette Yusuf Peygamber Kardeşlerine “Ölçüyü tam yaptığımı ve sizi iyi bir şekilde ağırladığımı gördünüz.”⁴⁶ Söylemektedir.

c) Yönetici, ülkeye gelen herkese yardımsever ve misafirperver bir şekilde davranmalıdır. Yusuf Peygamber bu hususta da en güzel örnektir. Ayette Yusuf Peygamber kardeşlerine “*ben misafir ağırlayanların en iyisiyim*”⁴⁷ şeklinde söyleyerek misafirperver olduğunu belirtmiştir.

d) Yönetici, halk ile kendi arasında duvarlar oluşturmamalı. Onların içinden birisi olarak yönetimini icra etmeli. İnsanlarla hep birlikte olmalı ve onların sorunlarıyla ilgilenmelidir. Yusuf Peygamber’in yönetimi aynen bu şekilde halkla iç içeydi. İnsanların sorunlarıyla ilgilenir ve onlara çözüm bulmaya çalışırdı

Yusuf Peygamber’in yöneticiliğinden yola çıkarak bir idarecide bulunması gereken özellikler şunlardır:

1) Güzel Ahlak ve dürüstlük

Güzel ahlak, dürüstlük ve erdem devlet adamlarında bulunması gereken en temel özelliktir. Yusuf Peygamber bunun en güzel örneğidir. Yusuf Peygamber Mısır kralını öncelikle güzel ahlakıyla etkilemiştir. Yusuf Peygamber’e zindandan çıkması istenince o, zindandan hemen çıkmayıp üzerindeki şüphenin ortadan kalkmasını, iffet ve şahsiyetine sürülmüş olan lekenin temizlenmesini istemiştir. Yani Yusuf Peygamber önce ahlaki yeterliliğini ispat etmiş, daha sonra “devlet adamı” olmuştur. Bu da bize ahlaki ehliyetin siyasi ehliyetten önce geldiğini göstermektedir.

Demek ki devletlerin başına ahlaki karakteri düzgün, erdemli, dürüst insanlar geçmelidir.

2) Adalet

Siyaset mesleğinde adalet bütün faziletlerin başında gelir. Kur’an-ı Kerim’de Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

“*Ey Davut! Biz seni yeryüzünde halife yaptık. O halde insanlar arasında adaletle hükmet. Hevâ ve hevese uyma, sonra bu seni Allah’ın yolundan saptırır. Doğrusu Allah’ın yolundan sapanlara, hesap gününü unutmalarına karşılık çetin bir azap vardır.*”⁴⁸

Bu ayetlerden çıkan sonuca göre muttaki (takva sahibi) bir yönetici, yönetimini

⁴⁶ Yusuf, 12/59.

⁴⁷ Yusuf, 12/59.

⁴⁸ Sad, 38/26-28.

adalet ve hakkaniyet ölçülerine göre sürdürür; hüküm ve kararlarında keyfî arzularına uyup Allah'ın tayin ettiği ölçülerden sapmaz. Takva sahibi yönetici inançlı kişidir ve kendisi için olduğu gibi halkı için de en iyi, en yararlı olan işleri yapar. Fâcir (kendisi günahlarla kirlenmiş) yönetici ise kötü arzularına uyup Allah yolundan sapmıştır; o, yönetimiyle ülkeyi bozup tahrip eder.

Allah'ın Resulü de bir yöneticiydi. Adalet ve hakkaniyet ölçülerine uyma, O'nun kaçınılmaz prensiplerinden idi. Adalet önünde soy, mevki, makam, mal, mülk gibi farklılıklar gözetmez; hakkın yerini bulmasına gayret gösterirdi. Kendisine, hırsızlık yapmış eşraftan Fatma adlı bir kadın getirilmiş ve bazıları aracılık yaparak cezayı hafifletmek istemişlerdi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz öfkeleni ve "Hırsızlık yaparak getirilen, kızım Fatma dahi olsa elini keserdim." Buyurdu.⁴⁹

Yusuf Peygamber devlet ilişkilerinin en zor şartlarından geçerek olgunlaşmıştı. O, kardeş ihaneti, kölelik, esaret, hizmet adamlığı ve zindana düşüş gibi devlet-halk ilişkilerindeki ihanet, iftira, adam satma, ayak kaydırma, skandallar, politik unutkanlıklar, gibi haller önceden başına gelmişti. Bütün bu yaşadıkları Yusuf Peygamber'i olgunlaştırmış, insanları ve hayatı erken tanınmasına neden olmuştur. Bu da Yusuf Peygamber'in, mazlumlara, suçsuzlara, ezilenlere, horlananlara tanınmasına ve tecrübeli bir devlet başkanı olmasında etkili rol oynamıştır.

Yusuf Peygamber devletin tüm kademelerinde adaletle hükmederek, egemenliği, hâkimiyeti Yüce Allah'a vererek, Allah'ın istediği bir hayatı kurarak, hiçbir mazlumin hakkını yemeden, hiçbir kimseyi sıkıntıda bırakmayarak mükemmel bir yönetici olmuştur.

Aynı şekilde tarih boyunca ve bütün toplumlarda devletin işlevleri içinde en önemlilerinin adalet olduğu düşünülmüştür. İslâm dünyasının önde gelen siyaset düşünürlerinden Farabi'nin ifadesiyle, Toplum sevgiyle kaynaşır, adaletle yaşar. Toplumun bekasının teminatı olan adalet, öncelikle bir devlet işlevidir. Devlet, her vatandaşa hakkı olan geçim imkânlarını, şeref ve itibarını, sağlığını, eğitimini, huzur ve güvenliğini, makam ve mevkiini vermekle yükümlüdür. Devlet bunları verdiği ve bunları koruduğu takdirde adaleti gerçekleştirmiş olur.

Mâverdî'nin de belirttiği gibi herkesi kucaklayan bir adalet uygulaması, fertleri kaynaşmaya ve her bakımdan saygıya sevk eder. Ayrıca ancak kapsamlı bir adaletle ülke gelişir; iktisadî gelişme gerçekleşir ve devlet güvencede olur. Mâverdî, "Bir ülkeyi

⁴⁹ Buharî, Hudud 12; Müslim, Hudud 8.

zulüm kadar tahrip edebilecek başka hiçbir şey yoktur” diyerek ülkedeki bütün bozukluklarda adaletsizliğin mutlaka bir payının ve etkisinin bulunduğunu ifade etmiştir.⁵⁰ Bu yüzden İslâm bilginleri adaleti, insanın bizzat kendisine karşı adil olmasından başlayarak bütün ülkeye dalga dalga yayılması gereken bir rahmet gibi görürler.

Farabi, siyasette adaletin tanımını yaparken ülkenin maddî ve manevî imkânlarında, her vatandaşın ehliyet ve liyakati ölçüsünde hakkı ve payı bulunduğunu belirterek bu payı eksiksiz vermenin adalet, eksik vermenin veya hiç vermemenin ya da verilen hakları güvence altına alıp korumamanın bireye zulüm, bir kısım insanlara hak ettiğinden fazlasını vermenin de topluma zulüm olduğunu ifade eder. Devlet hiçbir vatandaşından bir hakkı, iradesi dışında, bedelini vermeden alma hakkına sahip değildir. Yine Fârâbî, bireylere haklarının verilmemesini veya kanunda öngörülenden daha ağır cezalar verilmesini, yalnız bireye değil, topluma karşı da bir suç olarak değerlendirmiş olup bu da günümüzde hukukun üstünlüğü, eşitlik gibi kavramlarla dile getirilen yüksek bir düşüncedir.⁵¹

3) Ehliyet ve Liyakat

Bir idarecide bulunması gereken en önemli özellik ehliyet ve liyakattir. Allah’ın Resulü “İş, ehlinden başkasına verildiği zaman kıyameti bekle”⁵² buyurmuştur. Bu hadiste “iş” anlamına gelen emr kelimesi, öncelikle devlet işi yani idari ve siyasi görev olarak düşünülmüştür. Peygamber Efendimizin bu sözü, siyasette ehliyetin önemini açık bir şekilde göstermektedir.

Yusuf Peygamber ehliyet ve liyakatini belirterek Mısır Aziz’ine “*Beni ülkenin hazinelerine tayın et! Çünkü ben çok iyi korurum ve bu işi bilirim*” dedi. Aziz, Yusuf Peygamber hakkında edindiği bilgilerden onun yüksek karaktere sahip, ülke yönetiminde ehliyetli biri olduğunu anladı ve tereddüt etmeksizin onu devletinde yüksek bir makama getirdi. Yusuf Peygamber’in bu davranışından anlaşıldığına göre herhangi bir alanda uzman olan kimsenin, umumun menfaati için, ülke yöneticisinden görev istemesi yerinde bir harekettir.⁵³

Ayrıca siyasette liyakat kaygısını en çok duyması gereken kişi, bu görevi üstlenecek olandır. Çünkü siyasi makamda bulunan kimse, kontrolü elinde tutmak ve

⁵⁰ Maverdî, Ebu’l Hasan Ali b. Muhammed b. Habib, **Ebedu’d-Dünya ve’d-Din**, Beyrut, 1987, 141.

⁵¹ Fârâbî, **el-Medînetü’l-Fâzıla**, (Çev. Ahmet Arslan), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1990,88-89.

⁵² Buhârî, İlim, 13; İmâre, 170.

⁵³ Geniş bilgi için bkz. 39-40.

genel düzeni sağlamak için, başka mesleklerde bulunanlara hâkim olması; insanları, dünya ve âhirette kendilerini mutlu kılacak en doğru yola yöneltmesi gereken insandır. Bu yüzden siyaset mesleği, şerefli olduğu kadar da tehlikelidir.

Nitekim Peygamber Efendimiz, “On kişi üzerinde bile olsa, yöneticilik yapmış olan her insan kıyamet gününde (Allah’ın huzuruna) elleri boynuna bağlı olarak gelir. Sonra da ya adaleti sayesinde kurtulur veya haksızlık etmiş olduğu için mahvolur!”⁵⁴ Buyurmuştur.

Bir toplumda sevginin yaygınlaşması, adaletin gerçekleşmesi ve haksız güç kullanımının ortadan kalkması ancak o toplumda yönetimin faziletli insanların elinde bulunmasıyla mümkün olur.

4) İleri görüşlülük:

Olayları yorumlama gücü siyasi açıdan ileri görüşlülük, derin kavrayış, tehlikeleri sezebilme, gidişatı görme kabiliyetleri anlamında yorumlanabilir. Yusuf Peygamber, bu yeteneği sayesinde aldığı tedbirlerle kıtlık yıllarının zararsız atlatılmasını sağlamıştır. Öyle ki o günkü dünyanın var olan neredeyse tüm ülkeleri kıtlıktan açıkla karşı karşıya gelirken Yusuf Peygamber’in yönettiği Mısır bolluk içindedir. Çünkü Yusuf gelecek kıtlığı sezerek devletin ambarlarına buğday stoklamış, kıtlık başlayınca onları satmaya başlamış, adeta tüm ülkeler ondan buğday almak için sıraya girmiştir.

Yusuf Peygamber, kardeşleri Mısır’dan Filistin’e geldiğinde onların Mısır’a yerleşmesini sağlamış, yönettiği devletin imkânlarından bol keseden dağıtmamış, Kur’an’ın anlattığı gibi ölçü (keyl) içinde tasaddukta bulunmuştur.⁵⁵ Yine bolluk zamanında biriktirdiği buğdayı, kıtlık zamanında insanları köleleştirmek ve zenginliğine zenginlik katmak için kullanmamış, Kur’an’da geçtiği gibi olmayanlarla paylaşarak, darda kalanlara yardımda bulunarak insanların hayrına kullanmıştır. Bu haliyle Yusuf Peygamber devleti adaletle yöneten, dürüst, ahlaklı, tedbirli, bilgili, akıllı ve ileri görüşlü bir devlet adamı portresidir. Demek ki devletlerin başına bu özelliklere sahip insanlar geçmelidir.

4. Yusuf Suresinde Ekonomi İle İlgili Mesajlar

Yusuf suresinde verilen mesajlardan birisi de ekonomiyle ilgilidir. Yusuf

⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, II, 431; V, 267.

⁵⁵ Yusuf, 12/88.

Peygamber, Mısır Aziz'inin gördüğü rüyayı⁵⁶ ekonomik manada yorumlar ve şöyle der:

“Yedi sene âdetiniz üzere ekin ekersiniz. Sonra da yiyeceklerinizden az bir miktar hariç, biçtiklerinizi başağında (stok edip) bırakınız.

“Sonra bunun ardından, saklayacaklarınızdan az bir miktar (tohumluk) hariç, o yıllar için biriktirdiklerinizi yiyip bitirecek yedi kıtlık yılı gelecektir.

“Sonra bunun ardından da bir yıl gelecek ki, o yılda insanlara (Allah tarafından) yardım olunacak ve o yılda (meyve suyu ve yağ) sıkacaklar.”⁵⁷

Ayette de geçtiği gibi Yusuf Peygamber Mısır Aziz'inin rüyasını şöyle yorumlamıştır: Yedi yıl, önceleri yaptığınız gibi ürün ekin. Bu, yedi besili ineğin yorumudur. Biçtiğiniz hasadı, başaklarında bırakın, yani harmanlamayın ki, bozulmasın. Ama az bir kısmını ihtiyacınız için harmanlayabilirsiniz. Yani tohumluk ayırdıktan sonra yiyeceklerinin fazlasını stok yapmak için başağında bırakmasını söyler. Bundan sonra, yani yedi bereketli yıldan sonra, yedi zorlu yıl gelecektir. Bu yıllarda kuraklık ve kıtlık had safhaya ulaşacaktır. Bu da, yedi zayıf ineğin yorumudur. Bunlar önceki hububatı yiyip bitireceklerdir. Demek istiyor ki, bu yedi kurak yılda, önceki verimli yedi yılda biriktirdiklerinizi yersiniz. Daha önce tohumluk ve ihtiyaç için depoladıklarınızı tüketirsiniz. Bundan sonra bir yıl gelecek ki, o yılda üzerinize bol bol yağmur yağdırılacaktır. Yedi kurak yılın ardından, bol yağmurlu bir yıl geçireceksiniz ve bu yılda meyve ve sebzelerin bol olacağına da işaret etmiştir.

Görüldüğü gibi Yusuf Peygamber, Mısır Aziz'inin rüyasını tamamen ekonomik manada yorumlamıştır. Bu yorumda bizlere şu mesajı vermektedir:

Devleti yönetenler, bereketli yıllarda kıtlık yıllarının olabileceğini düşünmeli, bu dönemler için tedbir almalıdırlar. Aynı zamanda kriz dönemleri için birikim yapmalarının bilincini topluma da vermelidirler. Bunu unutmamalıdırlar ki; bereketli yıllarda ihtiyaç fazlası ürünleri, uygun yerlerde korumak son derece önemli ve yararlı bir ekonomi ilkesidir. Ayrıca israf konusunda da toplum bilinçlendirilmelidir. İsraf yapan toplumun sonu çok acıdır ve faturası ağır olur. Bereketli yıllarda israf yapanlar kriz dönemlerinde başka toplumlara el açarlar. Bereket ve onu elde etmek için gerçekleştirilen emek boşa harcanmamalıdır.

Bu ayette geçen bazı gıda maddelerinin piyasaya sürmeyip onları depolamak ihtikâr (karaborsacılık) anlamında değildir. İhtikâr ortalıktaki darlıktan, arz ve talep

⁵⁶ Yusuf, 12/43.

⁵⁷ Yusuf, 12/47-49.

dengelesinin bozulmasıyla bir maddeye karşı talebin artmasından yararlanarak ve piyasada sıkıntı yaratıp fazla kâr sağlama amacını güderek ihtiyaç maddelerini toplayıp stoklamak ve iyice talep artıp sıkıntı başlayınca yüksek bir fiyatla el altından satmak anlamına gelir. Yani bir şeyin pahalı olmasını bekleyerek alıkoymaktır.⁵⁸

İslâm dininde ticaret hayatının serbest bırakılarak fiyatların serbest rekabet sonucu oluşması asıldır. Bazı mallar karaborsa için saklanınca piyasada mal darlığı olur ve talep fazlalığı nedeniyle fiyatlar suni olarak yükselmeye başlar. Karaborsacının amacı da budur.

Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur: “Yiyecek ihtikârı yapan günahkârdır.”⁵⁹ “Bir gıda maddesini 40 gece depolayıp (ihtiyaç varken) saklayan Allah’tan uzaklaşmıştır. Allah da onu kendisinden uzaklaştırmıştır.”⁶⁰

Yusuf suresindeki ayette bahsedilen stoklama ise, bu amaca yönelik değil, ileride doğacak sıkıntıyı hafifletmeye yönelik bir tedbirdir. Devlet eliyle ihtiyaç fazlası gıda maddelerini toplayıp depolamak, bir bakıma fırsatçı muhtekirlere imkân vermemektir; bir bakıma da fakirleri, ihtiyaç sahiplerini korumak ve sıkıntıları gidermektir.

Nitekim ilim adamları Kur’an’da yer verilen bu tür stoklamanın üç yönlü yararı üzerinde durmuşlardır:

- a) İhtiyaç fazlası gıda maddelerini değerlendirmek,
- b) İhtiyaç zamanında vatandaşları sıkıntıdan kurtarmak,
- c) Fırsatçıların, vatandaşları sömürmelerini önlemek.⁶¹

İşte Yusuf Peygamber’in bu yorumu, evrensel manada bütün toplumların ekonomik hayatları ve harcamaları için önemli bir ışık durumundadır.

5. Yusuf Suresinde Bazı Hukuki Prensipler

Yusuf suresi bazı hukuki prensipler içerir. Onlardan bazıları şunlardır:

5.1. Rüya

Rüya, “görmek” manasına gelen “rüyet” mastarından alınmış bir isim olup, uyku halinde birtakım olay ve şekillerin görülmesi demektir.⁶² Rüya uyku halinde görülür. Uyku, Yüce Allah tarafından kullarının istifadesi için verilmiş sayısız nimetlerden

⁵⁸ Kallek, Cengiz, “İhtikar mad.”, **İslam Ansiklopedisi**, XXI, 560.

⁵⁹ İbn Hacer, el-Hafız Şihabüddin Ahmed b. Ali el-Askalanî, **Terğib ve Terhib**, (Terc. Abdülvehhab Öztürk) Sultan Yay. , İst., 1982, 404.

⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, II, 33).

⁶¹ Yıldırım, age. , VI, 2961.

⁶² Yazır, age. , IV, 477; Komisyon, **Kur’an Yolu**, III, 214–215.

birisidir. Şu ayet bu gerçeği gösterir: “Biz uykunuzu bir dinlenme kıldık.”⁶³

Rüya kişinin sadece iç dünyasıyla ilgili bir olay olmayıp, aynı zamanda hayalin ötesinde dış dünyada bir gerçeğe de işaret eder. Rüya ruhun yücelip berraklaşması anında görülür. Rüya bazı rumuzlar verir. Yorumlamasını bilenler, bu rumuzlar aracılığıyla rüyayı tabir ederler. Rüyalar genellikle nefsin arzulayıp meylettiği şeyleri ifade eder. Bilinçaltı, rüyalarda etkin rol oynar.⁶⁴

İslami kaynaklarda genel olarak üç türlü rüyanın bulunduğu ifade edilmektedir⁶⁵:

a) Sadık rüya:

Kaynağı ilâhî olan ikaz ve işaretler olup doğru ve gerçek rüyalarlardır. Peygamber Efendimiz bu tür rüyaların peygamberliğin kırk altı cüzünden biri olduğunu haber vermiştir.⁶⁶

Sadık rüya gören kimsenin ruhu, bu vesileyle Yüce Allah’ın ilim, irade, kudret ve yaratmasıyla ilgili bazı şeyler hakkında bilgi sahibi olur. Böylece zaman içerisindeki bazı gayb olaylarını meydana gelmeden önce keşfeder ve haber verir veya mekân içindeki bazı şeyleri insanların normal olarak görmesinden önce görür ve bildirir. Bu duruma rüya yoluyla keşif denilmektedir.

Sadık rüyaların ahir zamanda çoğalacağına dair rivayetler vardır. Nitekim bir hadiste şöyle buyrulur: “Kıyamet yaklaştığında, neredeyse müminin rüyası yanlış çıkmaz.”⁶⁷ Çünkü bu dönem, Müslümanların vahye uzaklığı sebebiyle kısmen mağdur oldukları, bu sebeple de ilahi açıdan teyit edilme zamanıdır.

b) Meşgul olunan konuda görülen rüyalar:

Bunlara şuuraltı rüyalar denebilir. Bu rüyalar daha çok kuruntu ve mizaç bozukluğundan kaynaklanır. Dolayısıyla bazı şahısların şuuraltıları, rüyalarına akseder. Bu rüyalar düşünce ve baskıların tesiri, rüya şeklinde tezahür eder. Bunlar hulüm, edgâs-ü ahlâm ve rüyây-ı kâzibe gibi isimlerle anılır.⁶⁸ Bu rüyalar bir bakıma nefisten yani beyin, duyu organları ve iç organlardan kaynaklanan düşlerdir. Bunlar, hatıraların hayalde canlanmasından ibarettir. Rüyada iken çok sevdiği veya korktuğu şeyleri görmek, aç olduğu için yiyecek görmek, susuz olduğu için içecek görmek ve bir acısı sebebiyle azaba duçar olmak vb. bu nevi rüyalara örnektir.

⁶³ Nebe, 78/9.

⁶⁴ Hicazi, Muhammed Mahmud, **Furkan Tefsiri**, (Çev. Mehmet Keskin), İlim Yay., İst., Trs, III, 164.

⁶⁵ Yazır, age., IV, 478-479; Komisyon, **Kur’an Yolu**, III, 215.

⁶⁶ Buharî, Tabir, 2-4.

⁶⁷ Buhari, Tabir, 26.

⁶⁸ Köksal, İsmail, **Rüyaların Fıkhi Boyutu**, FÜİFD, Elazığ, 2008, II, 37.

c) Şeytan tarafından gösterilen rüyalar:

İnsan ruhunun gizli bir dış tesirden (şeytandan) etkilenmesi neticesinde meydana gelen korkma ve sapmalar olup yalancı bir çağrışım ve hayali bir olaydır. Dolayısıyla bu tür rüyalar, böyle bir irtibat neticesinde, bir kişiyi mahzun etmek için şeytan tarafından gösterilir. Şu rivayet bu gerçeği gösterir: Bir gün bir şahıs Peygamber Efendimiz'e geldi ve bir rüya gördüğünü söyledi. Bu rüyaya göre onun bası kopmuş ve kendisi de arkası sıra gitmişti. Anlatılanı dinleyen Allah Resulü: "Şeytanın seninle uykuda iken oynadığını anlatma" buyurdu.⁶⁹ Dolayısıyla ihtilam rüyaları ile bir Müslüman'ı korkutmak için şeytanın sebep olduğu rüyalar bu kapsamdadır.

Rüyalar genel olarak iki kategoride değerlendirilir:

a)Yakın ve uzak gelecekle ilgili olan rüyalar. Yusuf suresinde sözü edilen sadık rüyalar bu türdendir. Yusuf'un rüyası, zindandaki iki arkadaşının ve Mısır hükümdarının rüyaları.

b)İnsanın yaşantısında meydana gelen ve mevcut olan şeylerinin bazılarının zaman zaman rüyada görülmesidir.⁷⁰

Yusuf Suresi'ndeki kıssa bir rüya ile alakalıdır:

"Hani bir zaman Yusuf, babasına: "Babacığım demişti, ben rüyamda on bir yıldız, güneşi ve ayı gördüm, bunların bana secde ettiklerini gördüm" demişti.

(Babası Yakup): "Yavrum, dedi, rüyayı kardeşlerine anlatma sonra sana bir tuzak kurarlar. Çünkü şeytan, insana apaçık bir düşmandır!

*Böylece Rabbin seni seçecek ve sana (rüyada görülen) olayların yorumunu (veya Allah'ın kitabının ve peygamberlerin sünnetlerinin inceliklerini) öğretecek, sana ve Yakup soyuna nimetini tamamlayacaktır; nasıl ki daha önce ataların İbrahim'e ve İshak'a da nimetini tamamlamıştı. Şüphesiz Rabbin, bilendir, hikmet sahibidir."*⁷¹

Ayrıca Yusuf Peygamber zindana atıldığında, zindanda bulunan iki kişi gördükleri rüyaları Yusuf Peygamber'e anlatmışlardır.

*"Onlardan biri dedi ki: Ben (rüyada) şarap sıktığımı gördüm. Diğeri de: Ben de başımın üstünde kuşların yemekte olduğu bir ekmek taşıdığımı gördüm. Bunun yorumunu bize haber ver. Çünkü biz seni güzel davrananlardan görüyoruz, dedi."*⁷²

Ve Yusuf Peygamber onların gördükleri rüyaları şöyle yorumlamıştır:

⁶⁹ Müslim, Rüya, 2.

⁷⁰ Kasapoğlu, Abdurrahman, **Kur'an'da İnsan Psikolojisi**, Yalnızkurt Yay., İst., 1997, 87-89.

⁷¹ Yusuf, 12/4-6.

⁷² Yusuf, 12/36.

“Ey zindan arkadaşlarım! (Rüyalarınıza gelince), biriniz (daha önce olduğu gibi) efendisine şarap içirecek; diğeri ise asılacak ve kuşlar onun başından (beynini) yiyecekler. Yorumunu sorduğunuz iş (bu şekilde) kesinleşmiştir.”⁷³

Ayrıca Yusuf Peygamber zindandayken Mısır Aziz’i bir rüya görmüş ve bu rüyayı da Yusuf Peygamber yorumlamıştır. Yusuf Suresinde bu olay şöyle anlatılır:

“(Bir gün) Kral dedi ki: “Ben, düşümde yedi semiz inek görüyorum, bunları yedi zayıf inek yiyor. Ve yedi yeşil, yedi kuru başak (görüyorum). Ey Efendiler, eğer siz rüya tabir ediyorsanız bu rüyamın tabirini bana anlatın.” (Kralın başına toplanmış olan en ünlü rüya tabircileri) dediler ki: “Bu, karışık hayallerden ibarettir. Biz, hayalleri tabir etmeyi bilmeyiz.”⁷⁴

Bu ayetlerde geçen “rüya ve ahlâm” kelimeleri birbirinden farklı oldukları için birbirine karıştırılmamalıdır. Bunlar birbirlerine benzerliği dolayısıyla birbirine karıştırılır ise de Kur’an rüya denilen şeyin, ahlâmdan farklı olduğunu belirtiyor.⁷⁵

Rüya yalnız kişisel sübjektif bir olay değildir. Onun içeriğinde yorumla elde edilebilecek gerçek bir anlam gizlidir. Hulm ise gerçekte hiç anlamı olmayan boş bir zan ve hayalden ibarettir ki, aslında bir dış tesirden kaynaklanmış olsa bile objektif bir gerçeği ifade etmez. Bundan dolayı da tabiri ve tevili olmayan bir ihtilam olayı gibi, sırf nefsi, sübjektif bir olay veya şeytani bir yalan olmaktan ileri gitmez. İşte böyle değişik ahlâmın birbirine karışmasına da “adğâsu ahlâm” adı verilir.⁷⁶ Demek ki, hakikat dilinde rüya, sadık olanların adıdır. Yalan olanlarına da ahlâm denilmelidir. Bunların her ikisi de uyku halinde nefiste gerçekleşen hayali birtakım resimler ve benzetmeler şeklinde görüldüklerinden dolayı, görünüş itibarıyla rüya, bir hulm, hulm de bir rüya gibi sanılabilir. Oysa gerçekte bunlar birbirinden farklı şeylerdir.

Yusuf suresindeki ayetlerden yola çıkarak rüya ile ilgili olarak şunları söyleyebiliriz:

1) Peygamberlerin rüyası haktır. Salihlerin rüyası peygamberlikten bir cüzdür. Allah’ın Resulü şöyle buyuruyorlar:

“Benden sonra müjdeleyici olarak sadece salih ve sadık rüya kaldı. Salih kişi bunu görür veya ona gösterilir.”⁷⁷

“En sadık rüya göreniniz en doğru sözlü olanınızdır.”⁷⁸

⁷³ Yusuf, 12/41.

⁷⁴ Yusuf, 12/43–44.

⁷⁵ Yazır, age., IV, 473.

⁷⁶ Yazır, age., IV, 477.

⁷⁷ Müslim, Rüya, 8; Buhari, Tabir, 6.

Peygamberler dışında kalan kişilerin gördükleri salih rüyaların kaynağı konusunda ise Mutezile kelâmcıları uyku halinde idrak olamayacağını ileri sürerek rüyada görülenlerin hayal olduğunu iddia ederken, kelâmcıların çoğunluğu bunları mana âleminden rüyet âlemine semboller şeklinde indirilen “ilham” olarak değerlendirmektedir. İslâm filozofları rüyaları hayal âleminden ortak duyuya düşen suretlerin izlenimleri olarak nitelendirmekte, tasavvuf ehli ise ruhun uykuda misal âlemini seyretmesi ve bu esnada gördüklerini uyanınca hatırlaması şeklinde açıklamaktadır.⁷⁹

2) Kâfir, facir, fasık ve yalancının rüyasına gelince, bazı zamanlarda onların rüyaları gerçekleşse dahi o vahiy türünden veya peygamberliğin bir cüz’ü olamaz. Gaybtan konuştuğunda doğru söyleyen herkesin verdiği haberin nübüvvetten olmayacağı gibi. Bazen kâhin ve benzerleri bir gerçeği haber verebilir ve doğru çıkar ne var ki bu pek az ve nadir olur. Bunun gibi onların rüyaları da böyledir.

3) Rüya bilgili olmayana, sevmediğimiz bir kişiye yahut bizim için iyilik düşünmeyecek bir kimseye, ya da rüyayı güzel yorumlamayacak birine anlatılmaz. Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur: “Rüyayı gören kişi, onu anlatmadığı sürece bir kuşun kanadına asılıdır. O rüyayı anlattı mı oradan düşer. O bakımdan rüyanızı ancak akli başında bir kimseye yahut (sizi) sevene veya (size) karşı (samimi olana) anlatınız.”⁸⁰

İslâm bilginleri görülen bir rüyanın herkese özellikle kötümser kimselere anlatılıp, onlara tabir ettirilmesinin yanlışlığı üzerinde durmuşlardır. Rüya tabirine ilişkin olarak söylenecek ilk sözün, rüyayı gören kişinin ruhunda meydana getireceği etkinin önemini kavramış olan bilginlerimiz, rüyanın iyimser, her şeyi hayra yoran kimselere tabir ettirilmesinin uygun olduğunu belirtmişlerdir. Bu anlayışın bir sonucu olarak, “Bir rüya gördüm” diye söze başlayan kişiye, duyan kişi ya da kişilerin hemen “Hayırlara gelsin” temennisinde bulunmaları âdeti yerleşmiştir.

İmam Malik’e şöyle soruldu: “Herkes rüyayı yorumlayabilir mi?” İmam Malik: “Rüyayı ancak rüya yorumunu iyi bilen bir kimse yorumlayabilir. Eğer o görüşüne göre hayır bir şey bilirse onu bildirsin, hoşlanılmayan bir şey olduğu görüşüne sahip olursa ya hayır söylesin yahut sussun.” Bu sefer: “Peki, rüya ona göre hoş olmayan bir yoruma delalet ediyorsa rüya onun yorumuna göre çıkar denildiğinden ötürü yine hayra göre mi

⁷⁸ Darimi, Rüya, 7.

⁷⁹ Komisyon, **İlmihal**, II, 162.

⁸⁰ Kurtubî, age., IX, 126; Zuhaylî, age., VI,445.

yorumlayacak?” sorusuna da: “Hayır” diye cevap verdikten sonra şunları ekler: “Rüya peygamberlikten bir bölümdür, peygamberlikle oynanamaz.”⁸¹

Aynı zamanda kıskançlık sebebiyle veya tuzak kurma gibi şerrinden korkulan bir kimsenin yanında Yüce Allah’ın verdiği bir nimet veya lütuf tamamen ortaya çıkıncaya, meydana gelinceye kadar rüya gizlenmelidir. Bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur: “Hacetlerinizin başarıya ulaşması için gizlilikten istifade edin. Zira her nimet sahibine haset edilir.”⁸²

Rüya Tabiri

Rüya sözlü olarak değil sembollerle görülmektedir. Her varlık ve olay rüyada bir sembol ile ifade edildiğinden, rüyaların yorumu da bu sembollere göre yapılmaktadır. Bu işe de rüyada görülen olayların yorumlanması anlamında rüya tabiri denilir.⁸³

Kur’an-ı Kerim’de rüyaların yorumu “tabirü’r-rüya”⁸⁴ “te’vilü’r-rüya”⁸⁵ “te’vilü’l-ahlâm”⁸⁶ “te’vilü’l-ehadis”⁸⁷ gibi kelimelerle ifade edilmiştir. Yusuf Peygamber’e rüyaların yorumunun öğretildiği⁸⁸ ve Yusuf Peygamber, Yüce Allah’ın kendine verdiği nimetleri anlatırken rüya tabirini de saymıştır. Şu ayet bunu gösterir: “*Ey Rabbim, mülkten bana nasibimi verdin ve rüyada görülen olayların tevilini öğrettin. Ey gökleri ve yeri Yaratan, dünyada ve âhirette dost ve malikim sensin. Beni Müslüman olarak öldür ve Salihler arasına kat.*”⁸⁹ Ayrıca İbrahim, Yakup ve Yusuf’un gördükleri rüyaları tabir ederek bu yorum ışığında hareket ettikleri bildirilmektedir.⁹⁰

Kaynaklarda Peygamber Efendimizin sabah namazından sonra “Rüya gören var mı?” diye sorduğu, varsa tabir ettiği kaydedilmekte⁹¹ eğer kendisi rüya görmüşse anlattığı, aşıptan biri veya kendisinin tabir ettiği, görülen güzel rüyaları anlatıp tabir ettirilmesini hoş karşıladığı, kötü rüyaların anlatılması veya tabir ettirilmesini ise istemediği belirtilmektedir. Sahabe ve sonraki dönem âlimleri arasında isabetli rüya tabirleriyle meşhur olmuş birçok şahıs vardır.

Peygamberimiz Efendimizin rüya meselesiyle ilgili olarak üzerinde durduğu bir

⁸¹ Kurtubî, age. , IX, 126.

⁸² Zuhaylî, age. , VI, 447.

⁸³ Komisyon, **İlmihal**, II, 162.

⁸⁴ Yusuf, 12/43.

⁸⁵ Yusuf, 12/100.

⁸⁶ Yusuf, 12/44.

⁸⁷ Yusuf, 12/6, 21.

⁸⁸ Yusuf, 12/6, 21.

⁸⁹ Yusuf, 12/101.

⁹⁰ Yusuf, 12/ 4–6; Saffat, 37/102.

⁹¹ Buharî, Tabir, 47; Ebu Davud, İman, 10.

husus da, kişinin gerçekte görmediği halde, sanki rüya görmüş gibi birtakım şeyler anlatmasıdır. Peygamberimiz bu işin çok yanlış olduğunu hatta bazı rivayetlere nazaran kişinin imanının eksikliği veya yokluğu anlamına geleceğini ifade etmiştir.⁹²

Rüya, özellikle onu gören şahsı ilgilendiren bir hadisedir. Bu sebeple gördüğü rüyanın yorumunu en iyi yapabilecek olan da o şahsın kendisi olmalıdır. Başkasının gördüğü bir rüyayı tabir etmek de kolay değildir. Tabircinin, uyku esnasında görülen sembolleri ve işaretleri ayırt edip, bir karine ile onlarla o şahsın gerçek dünyası arasında ilgi kurması ve onlardan bu yönde bir anlam çıkarması gerekmektedir. Öte yandan her bir rüyanın ve sembolün, rüyayı gören şahsın konumuyla sıkı ilişkisi bulunduğundan bu konuda kategorik ve genellemeci yorumlar da isabetli olmaz. Bu itibarla, günümüzde “rüya tabirleri” adıyla yayımlanan kitapların içeriğinin, rüyanın gerçek manasıyla pek ilgisi yoktur. Bu sebeple rüyanın tabiri, bir bakıma tahmin ve temenni niteliğindedir. Daha sonra gerçekleşen olaylar yapılan rüya tabirine uygun düşerse isabetli bir tabirden, değilse tabirin isabetsiz oluşundan söz edilerek konu kapanır.

Özetle belirtmek gerekirse, peygamberlerin gördüğü veya tabir ettiği rüyalar dışında kalan rüya ve tabir kesin bilgi ifade etmez. Bu sebeple rüyalarla dini hükümü belirlemek veya geçersiz kılmak ve buna göre de hayatı yönlendirmek caiz değildir. Rüya gibi rüyanın yorumu da rüyayı gören şahsı ilgilendirdiğinden başkalarının bu yorumu esas alarak onun üzerine hüküm bina etmesi uygun olmaz.

5.2. Nazar

Nazar kelimesi göz, bakma, bakış, fikir, düşünme, mülahaza, niyet, dikkat, iltifat, teveccüh gibi anlamlara gelmektedir. Arapça asıllı olan bu kelime, Türkçeye geçerken anlam değişikliğine uğramış ve “göz” kelimesi karşılığında kullanılmaya başlanmıştır. Nitekim Araplar, göz değmesi için “isabetül-ayn” tabirini kullanırlar.⁹³

Nazar kelimesi Türkçede kem göz manasına gelmekte ve daha ziyade “gelme”, “uğrama”, “değme” ve “etme” fiilleriyle birlikte; “nazara gelme”, “nazara uğrama”, “nazar değme” ve “nazar etme” şeklinde kullanılmaktadır.

Yusuf suresinde Yakup Peygamber oğullarının Mısır’a gitmeyi kararlaştırdıklarında onlara şunu tavsiye etmişti:

“Oğullarım! Mısır’a tek bir kapıdan değil, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah’ın hakkınızda takdir ettiği hiçbir şeyi sizden savamam, hüküm ancak Allah’ındır,

⁹² Komisyon, **İlmihal**, II, 162.

⁹³ İbn Manzur, **Lisanu’l-Arab**, Daru’s-Sadır, Beyrut, 1968, XIII, 301.

Ben sadece O'na güvendim, güvenenler de yalnız O'na güvenip dayansınlar."⁹⁴

Yusuf suresindeki bu ayet nazara karşı korunmanın gerekliliğine bir delildir. Yakup Peygamber oğullarına, nazar değeceğinden korktuğundan, onlara Mısır'a tek bir kapıdan girmemelerini emretti. Oğulları yakışıklı, mükemmel ve güçlü, kuvvetli kişilerdi. On bir kişinin tek bir adamın çocukları olduklarından dolayı onlara nazar değeceğinden korktu. Nazar haktır ve görünüşte kişiye zarar verebilir. Fakat nazarın zararı sadece Yüce Allah'ın izni ve iradesiyle gerçekleşir. Bundan sonraki "*Ama Allah'ın hakkınızda takdir ettiği hiçbir şeyi sizden savamam*" ayeti, buna delildir.

Nazarla ilgili olarak Allah'ın Resulü şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz göz kişiyi kabre, deveyi de tencereye sokar."⁹⁵

Peygamber Efendimiz de Yüce Allah'a sığınmaya dair dualarından birisinde şöyle buyurmaktadır: "Her bir şeytandan, öldürücü, zehirli her bir haşereden ve insanı çıldırtan her bir gözden Allah'ın tam kelimeleriyle (Allah'a) sığınırım."⁹⁶ Bu hadiste de buna delil olacak bir taraf vardır.

Rivayet edildiğine göre Allah'ın Resulü "Sizleri, her türlü şeytandan, uğursuzluktan ve kem gözlerden Allah'a sığındırıyorum" diyerek, Hasan ile Hüseyin'i Allah'a ısmarlıyor, sığındırıyor ve "İbrahim Peygamber, oğulları İsmail ve İshak'ı da böyle Allah'a ısmarlıyorlardı" diyordu.⁹⁷

Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Göz değmesi gerçek bir olaydır. Şayet herhangi bir şey kaderi geçseydi, göz, kaderi geçerdi."⁹⁸

Bütün bu rivayetler nazar değmenin gerçekliğine delalet eder. İlim adamlarının kabul ettiği görüş budur. Bazı bidat ehli kesimler nazar değmeyi kabul etmemişlerdir. Âlimlerin icmaı onlara karşı bir delildir. Ayrıca vakıada görülenler de onlara karşı bir delil teşkil etmektedir.⁹⁹ Ancak bu, Yüce Allah'ın buyurduğu gibi, "Allah'ın izni olmadıkça, onunla hiçbir kimseye zarar verebilecek değillerdi."¹⁰⁰ Allah'ın dilemesiyle olur.

Nazardan korunmak için şunlara dikkat etmek gerekir:

1) Müslüman'ın, beğendiği bir şeyi gördüğü zaman "bârekallah" diye tebrikte

⁹⁴ Yusuf, 12/67.

⁹⁵ Kurtubî, age. , IX, 226.

⁹⁶ Buharî, Enbiya 10; Ebu Davud, Sünen, 20; Tirmizî, Tıb, 18; İbn Mâce, Tıb, 36.

⁹⁷ Razî, age. , XVIII, 172.

⁹⁸ Razî, age. , XVIII, 173.

⁹⁹ Kurtubî, age. , IX, 226–227.

¹⁰⁰ Bakara, 2/102.

bulunması gerekir. Çünkü bu şekilde bereketlenmesi için dua edecek olursa, mutlaka nazarın etkisi bertaraf edilmiş olur. Nitekim Sehl'in rivayet ettiği hadiste Allah'ın Resulü "Ne diye bârekallah demedin?" diye buyurmuştur.¹⁰¹ İşte bu da nazarı değen kişi, bârekallah dediği takdirde, nazarının zarar vermeyeceği ve o şeyi etkilemeyeceğinin delilidir. Ancak bârekallah denilmeyecek olursa, işte o vakit nazar zarar verebilir.

2) Bir kimsenin nazarı başkasına değecek olur, o da Bârekallah demeyecek olursa, bu kimseye yıkanması emredilir. Çünkü nazar değen kimsenin ölümünden korkulur. Hiçbir kimsenin ise kardeşine faydalı olan şeyi yapmaktan uzak durmak hakkı olmadığı gibi, kendisinin de ona zarar verme hakkı yoktur. Bilhassa eğer, o kimse sebebiyle söz konusu olmuşsa ve bu cinayeti ona karşı işleyen kendisi ise bu böyledir.¹⁰²

3) Nazar değmesiyle tanınan kimselerin, zararlarının önlenmesi için diğer insanların yanına girmelerine engel olunur. Bu ihtiyat içindir ve bir zararın önlenmesi amacına bağlıdır.

4) Okumak suretiyle nazarın etkisinden kurtulunabilir. Rivayet edildiğine göre Allah'ın Resulü'nün huzuruna Cafer b. Ebi Talip'in iki çocuğu getirildi. Onları büyüten dadılarına: "Ben bunların zayıf olduklarını görüyorum, Niçin?" diye sordu. Dadıları: "Ey Allah'ın Resulü! Nazardan çok çabuk etkileniyorlar. Bizim bunlara nazara karşı okumamızı engelleyen tek husus, bu konuda senin neyi uygun göreceğini bilemeyişimizdir, dedi. Bunun üzerine Allah'ın Resulü şöyle buyurdu: "Bunlar için okuyunuz. Çünkü herhangi bir şey eğer kaderi geride bırakacak olsaydı, nazar onu geri bırakır, geçerdi."¹⁰³

Bu hadisten de anlaşıldığı gibi göz insanı etkileyebilir, onu zayıf düşürebilir. Bunun etkisinden kurtulmak için okumak gerekir. Ancak bu da Yüce Allah'ın kaza ve kaderi ile olur.

5.3. Buluntu Çocuk (Lakit)

Yusuf suresindeki hükümlerden biri de iltikatla ilgilidir. İltikat, bir şeyi yoldan almak demektir. Buluntu çocuk anlamındaki lakit ile bulunan eşya anlamındaki lukata da buradan gelmektedir.¹⁰⁴ Bu hususla ilgili ayette şöyle buyrulur: "İçlerinden bir sözcü

¹⁰¹ Kurtubî, age. , IX, 226.

¹⁰² Kurtubî, age. , IX, 227.

¹⁰³ Tirmizî, Tıb 17; İbn Mace, Tıb 33; Ahmed b. Hanbel, age. , VI, 438.

¹⁰⁴ Kurtubî, age. , IX, 134; Zuhaylî, age. , VI, 451.

dedi ki: “Yusuf’u öldürmeyin, eğer yaparsanız onu kuyunun dibine bırakın da yolcu kafilesinden biri onu alsın.” İbn Arafe bu ayetle ilgili şöyle yorum yapmıştır: “İltikat, aramak kastı olmaksızın bir şeyin bulunması demektir. Yüce Allah’ın: “Yolcu kafilesinden biri onu alsın (yeltekithu)” buyruğu da buradan gelmektedir. Yani ummaksızın ve beklemeksizin onu bulsun, demektir.”¹⁰⁵

Lakit (bulunan çocuk) hakkındaki hükümde asıl olan onun hür olarak kabul edilmesidir. Çünkü hür olanlar kölelere göre çoğunluğu teşkil etmektedirler. Bu, çoğunluk esasına göre hüküm vermektir. Bir yerde bulunmuş ve ailesi bilinmeyen çocuk konusu bulunduğu yere ve bulana göre farklı hükümler benimsemiştir. Bunlar şunlardır:

Malikilere göre Müslüman bölgesinde bulunan çocuk Müslüman, zimmîlerin bölgesinde bulunan çocuk zimmî sayılır.

Hanefilere göre ise çocuğun hangi ülkede bulunduğu bakılır. İslam ülkesinde bulunan çocuk – havra, kilise, gayri Müslim gibi yerlerde olmadıkça- Müslüman sayılır.

Şafilere göre çocuğun bulunduğu ülkeye bakılır. İslam ülkesinde, ister Müslümanların bölgesinde ister zimmîlerin bölgesinde bulunsun çocuk Müslüman sayılır; yeter ki bulunduğu yerde bir ailede olsa Müslüman oturuyor olsun. Bu da İslâm hükmünün en üstün olması ve hiçbir şeyin ondan daha üstün olmaması sebebiyledir. Bu yüzden İslâm’ın üstünlüğüne binaen bulunan çocuğa Müslüman hükmü verilir. Küfür ülkesinde bulunan çocuk ise onlardandır.

Bazı âlimler ise; çocuğun bulunduğu yere göre değil bulana göre hüküm vermişlerdir. Çocuğu bulan Müslüman ise Müslüman, zimmînin bulduğunu da zimmî kabul etmişlerdir.¹⁰⁶

Bulunan çocuğun nafakasına gelince, İmam Ebu Hanife “Çocuğu bulan kişi bu çocuğa bakarsa o nafile bir ibadet yerine geçmiş olur. Ancak hâkim bunu emrederse durum değişir,” demiştir.

İmam Şafi ise bu hususla ilgili şöyle demiştir: “Bulunan çocuğun malı yoksa onun Beytü’l-Mal’dan (İslâm Devleti hazinesinden) bakılması vacip olur. Eğer Beytü’l-Mal’da mal yoksa ya O’nun zimmetinden borç verilir ya da Müslümanlara ödenme mecburiyeti olmadan bu masraf pay edilir.”¹⁰⁷

Eğer o çocuğu bulan, kendi malından harcama yapmışsa ve bu harcamayı

¹⁰⁵ Kurtubî, age. , IX, 134.

¹⁰⁶ Karaman, Hayreddin, **Mukayeseli İslam Hukuku**, İz Yay., İst., 2003, III, 240.

¹⁰⁷ Zuhaylî, age. , VI, 452.

hâkimin izniyle yapmışsa bulduğu çocuğun bulûğa ermesinden sonra ondan bunu talep etme hakkı vardır. Eğer bu harcamayı hâkimin izni olmaksızın yapmışsa bulduğu çocuğa teberruda bulunmuş sayılır. Çocuktan bunu geri almak için ona müracaat edemez, ondan talepte bulunamaz.¹⁰⁸

Buluntu çocuğun sahipleri sonradan ortaya çıkmaları durumunda âlimler şu görüşleri ileri sürmüşlerdir:

a) İmam Malik’e göre, çocuğu bulan kişi bu çocuğa harcamalarda bulunduktan sonra, bir adam bu çocuğun oğlu olduğuna dair delil ortaya koyarsa, bulan kişi, -babası onu kasten atmış ise babasından harcamalarını alır. Eğer babası onu atmamış fakat çocuk kaybolmuş ise, babanın herhangi bir yükümlülüğü yoktur ve çocuğu bulan kişi yaptığı harcamaları tatavvu (nafil) olarak harcamış olur.

b) Ebu Hanife’ye göre ise, Hâkimin ona harcama emrini vermesi dışında bulan kişi bulduğu çocuğa harcama yapacak olursa, o tatavvuda bulunan bir kimse demektir.

c) Evzai’ye göre ise, kendisine vacip olmayan bir harcamada bulunan herkes yaptığı harcamayı asıl yükümlüden hakkını alır.

d) Şafii’ye göre, buluntu çocuğun herhangi bir malı yoksa onun ihtiyaçlarının Beytü’l-Mal’den karşılanması vaciptir. Eğer Beytü’l-Mal’de bunu karşılayacak bir mal yoksa bu konuda ya buluntu çocuğun adına borç alınır ya da herhangi bir karşılık söz konusu olmaksızın harcamaları bütün Müslümanlara paylaştırılır.¹⁰⁹

5.4. Hile-i Şer’iyye

Hile “hale” kökünden gelen bir isimdir. Çoğulu, hiyeldir. Lügatte, çare, maharet, kurnazlık, iyi düşünme kudreti gibi manalara gelir.¹¹⁰

Şatıbi’ye göre: Kişinin kendisine vacip kılınan bir hükmün düşürülmesi ya da haram kılınan bir şeyin mubah kılınması için herhangi bir yolla girişimde bulunması ve zahiri itibariyle kendisine vacip olan şeyin vaciplikten çıkması ya da haram olan şeyin şekil itibariyle helal olmasıdır.¹¹¹

İslâm hukukunun maksatlarına aykırı olmayan hiyelin caiz olduğuna dair kitapta verilen deliller arasında Yusuf Peygamber’in kardeşini yanında alıkoyması için hileye başvurması gösterilmektedir. Bu olay Yusuf Suresi’nde şöyle anlatılmaktadır:

¹⁰⁸ Zuhaylî, age. , VI, 453.

¹⁰⁹ Kurtubî, age. , IX, 228.

¹¹⁰ İbn Manzur, age. , XI, 185.

¹¹¹ Şatıbî, Ebû İshak İbrahim b. Musa, **El-Muvafakat Fî-Usulî’s-Şer’î’a**, Kahire, Trs., III, 106-107.

“Onlar (kardeşler) Yusuf’un huzuruna gelince Yusuf, öz kardeşini yanına aldı. “Ben senin kardeşinim, onların (üvey kardeşlerinin) yaptıklarına üzülmeyin” dedi.

Yusuf, kardeşlerinin yüklerini hazırlatınca, öz kardeşinin yüküne bir su kabı koydu. Sonra (Yusuf’un adamlarından biri) şöyle bağırdı: “Ey kabile durun! Siz hırsızsiniz! (Yakup’un oğulları) onlara dönerek, “Ne kaybettiniz? (Ne arıyorsunuz?” dediler. “Hükümdarın su kabını arıyoruz. Onu bulup getirene bir deve yükü(bahşiş) verilecek. Ben de buna kefilim” dedi.

Yakup’un oğulları “Allah’a andolsun ki bizim yeryüzünde fesat çıkarmak için gelmediğimizi siz de biliyorsunuz. Biz hırsız da değiliz!” dediler.

Onlara (Yusuf’un adamları) dediler ki: “peki yalan söylüyorsanız bunun cezası nedir?”

Yakup’un oğulları cevap verdiler: “Bunun cezası şudur: Çalınan şey kimin yükünde bulunursa o kimsedir. (Malı çalınan zata köle olur.) Biz zalimleri böyle cezalandırırız.

Bunun üzerine Yusuf, öz kardeşinin çuvallarından önce, onların çuvallarını araştırmaya başladı. Daha sonra su kabını kardeşinin çuvalından çıkardı. Biz Yusuf’a böyle bir tedbir (çare, hile) öğrettik. Aksi halde hükümdarın yasalarına göre-Allah’ın dilemesi hariç-onun kardeşini tutması mümkün değildi. Biz dilediğimizin derecelerini yükseltiriz. Zira her ilim sahibinin üstünde, her şeyi bilen vardır.¹¹²

Bu ayet, mubaha götüren ve hakların elde edilmesine vesile olan hilelerin caiz olduğuna delalet etmektedir. Bu, Allah’ın sevip razı olduğu, sevilen istenen hiledir. Çünkü onda hikmet ve maslahat vardır. Kıssanın sonunda da “Biz Yusuf’a böyle bir tedbir (çare, hile) öğrettik” buyrulmaktadır.¹¹³

Eyüp Peygamber’in karısı ile arasında geçen olayda da aynı durum söz konusudur. Eyüp Peygamber bir sebepten dolayı hanımına kızmış ve ona yüz değnek vurmaya yemin etmiştir. Yüce Allah da O’na, yemine bağlı kalması için hanımına çok acı vermeden bir demet sap alıp vurmasını emretti. İlgili ayette şöyle buyrulur: “(Ey Eyüp!) Eline bir demet sap al da onunla vur. Yeminini böyle yerine getir.”¹¹⁴

Bütün bunlar, eğer şeriata muhalif değil ve herhangi bir aslı da çiğnemiyor ise birtakım hilelerle (meşru çare ve yollarla) maksatlara ulaşmanın caiz olduğu anlaşılmaktadır.

¹¹² Yusuf, 69–76.

¹¹³ Cessas, age. , III, 176.

¹¹⁴ Sad, 38/44.

Hanefilerin hileleri kabul ettikleri görüşü yaygınlık kazanmıştır. Çünkü Ebu Yusuf bu hususta bir kitap telif etmiştir. Ancak gerek ondan, gerek Hanefî mezhebine mensup ilim adamlarının birçoğundan meşhur görüş ancak “hakkı elde etmek kastını gütmek” kaydı ile yapılabileceği şeklindedir. Hilenin Hanefilere göre caiz olmasının ilkesi şudur: “Eğer haramdan kaçış ve günahattan uzak kalmak için yapılırsa güzeldir. Şayet bir Müslüman’ın hakkını iptal için yapılırsa güzel olamaz. Hatta günah ve haksızlıktır.”¹¹⁵

5.5. Şahitlik Yapma

Yusuf suresindeki hükümlerden biri de şahitlik ile ilgilidir. Bir olaya tanık olan ve onu ilgili yerlerde anlatan kişiye şahit denir. İslâm dini şahitliğe büyük önem verilmiştir. Çünkü davaların ispatında en önemli delillerden birini şahitler oluşturmaktadır. Şahitlik dinî bir görevdir. Adaletin gerçekleşmesi ve hakkın ortaya çıkması büyük ölçüde şahitlerin bu görevi yerine getirmelerine bağlıdır.

Yusuf suresindeki ayette “*Ey babamız! Şüphesiz oğlun hırsızlık etti. Biz, bildiğimizden başkasına şahitlik etmedik.*”¹¹⁶ Bu ayette, hangi yolla bilinirse bilinsin, şahitlik yapmanın caiz olduğu hükmü vardır.¹¹⁷ Çünkü şahitlik bilgi ile alakalıdır. Bilgisi olmayanların şahitliği dinlenmez ve ancak konuyu bilenlerden şahitlikleri dinlenir. Bütün şahitliklerde önemli olan budur. Bununla ilgili ilim adamlarımız şöyle demişlerdir: “Amanın şahitliği caizdir, kulakları duyanın şahitliği caizdir, dilsizin şahitliği işaretiyle ne demek istediği anlaşıldığı takdirde caizdir. Aynı şekilde yazıya dair şahitlik de -o yazının kendisine ait olduğundan veya filana ait olduğundan kesinlikle emin olması şartıyla- sahih bir şahitliktir.”¹¹⁸

5.6. Delile Dayalı Hüküm Verme

Yusuf suresindeki hukuki hükümlerden biri de delillerle alakalıdır. Yusuf Peygamber’in gömlekleri onun hakkında verilen hükümlerde birer delil olarak kabul edilmiştir.

Bunlardan birincisi Yusuf Peygamberle kardeşleri arasında geçen olayda Yusuf’un gömleğinin delil olarak görülmesidir. Yusuf’un kardeşleri Yusuf Peygamber’i götürüp bir kuyuya atmışlardı. Eve döndüklerinde babalarına Yusuf’u bir kurdun yediğini ve delil olarak da Yusuf’un gömleğini getirmişlerdi. Onlar Yusuf’un gömleğine

¹¹⁵ İbn Hacer Askalanî, Şihabüddin Ahmed b. Muhammed, *Fethu’l-Bârî bi-Şerh-i Sahihî’l-Buharî*, Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 2000, XV, 340.

¹¹⁶ Yusuf, 12/81.

¹¹⁷ Kurtubî, age. , IX, 368

¹¹⁸ Kurtubî, age. , IX, 368.

sahte bir kan sürmüşlerdi. Yusuf'un kardeşleri kanı doğruluklarına bir delil olarak göstermek isteyince, Yüce Allah bu alametle birlikte onunla çelişen bir başka delil çıkardı. Bu da onun gömleğinin herhangi bir şekilde yırtılmamış olmasıdır. Çünkü kurdun Yusuf'u, üzerinde bulunan gömleği yırtıp parçalamaksızın yemesine imkân yoktur. Yakup Peygamber gömleği dikkatle inceleyince, onda herhangi bir yırtık ve herhangi bir iz bulmayınca bunu yalan söylediklerine delil gördü ve alaylı bir tarzda şöyle demişti: “Ne kadar yumuşak huylusun ey Kurt! Oğlumu yiyorsun da gömleğini yırtmıyorsun?”¹¹⁹

Bunlardan ikincisi de Yusuf Peygamber ile Zeliha arasında geçen olayda Yusuf Peygamber'in gömleği delil olarak kabul edilmiştir. Yusuf Peygamber, Zeliha'nın çirkin teklifini reddetmiş ve kapıları açarak dışarı çıkmak istemişti. Onu dışarı bırakmak istemeyen Zeliha, arkadan gömleğinden tutup çekerek gömleği yırttı. Dışarı çıktıklarında kocasıyla karşılaştılar. Kölesiyle zina etmeyi göze alan Zeliha maksadına ulaşmadan böyle bir manzara ile karşılaşıncı, durumunu kurtarmak için Yusuf'a iftira etmekte bir sakınca görmedi, onun cezalandırılması gerektiğini söyledi.

Yusuf'un kendisini savunması üzerine, kadının ailesinden olup kuvvetli ihtimalle Aziz ile birlikte eve gelmekte olan, akıllı ve tecrübeli bir şahit hakemlik etti.¹²⁰ Gömlek önden yırtılmışsa kadının, arkadan yırtılmışsa Yusuf'un haklı olacağını söyledi. Öne sürülen delil şunu gösteriyor ki, eğer Yusuf'un gömleği önden yırtılmışsa, saldırgan olan Yusuf'tur ve kadın namusunu korumak için mücadele vermiştir. Eğer gömlek arkadan yırtılmışsa, çok açıktır ki, Yusuf kadından kaçmaya çalışmış ve kadın onun arkasından kuvvetlice çekmiştir. Bu delil başka bir şeyi daha içermektedir ki, şahit, efendisinin dikkatini yalnızca Yusuf'un gömleğine çekerken kadının bedeninde ve elbisesinde şiddet kullanıldığına dair herhangi bir işaretin bulunmadığını da göstermek istemiştir. Öyle ya, saldıran Yusuf olsaydı kadının bedeninde de, elbisesinde de bir takım işaretlerin bulunması gerekmez miydi?

Ayrıca gömleğin önden veya arkadan yırtılması ile ilgili ayette “kıyas” yapılmasına ve “örf ve âdet”e itibar edilip bununla amel edilebileceğine delil vardır. Çünkü gömlek -genellikle- arkadan çekilirse arkadan yırtılır, önden çekilirse önden yırtılır.

Yusuf suresindeki bu ayetler herhangi bir konuda hüküm verirken delilleri de göz önünde bulundurmanın gerekliliğini ortaya koymuştur. Hukukun delile ve şahide

¹¹⁹ Razî, age. , XVIII, 103; Zuhaylî, age. , VI, 458; Celaleyn, age. , II, 237.

¹²⁰ Şahit hakkında detaylı bilgi için Bkz. 26-27.

dayandığını, delilsiz ve ispatsız bir şekilde, insanlar hakkında hüküm vermenin hukuka aykırı olacağına dikkat çekmektedir.

Bu bölümde Yusuf suresinin bizlere sunduğu toplumsal mesajları incelemeye çalıştık. Bu çalışmamız bizlere Yusuf suresinin toplum hayatının hemen hemen her alanında birçok mesaj içerdiğini göstermiştir. Yusuf suresinde aile ilişkileri, kadın erkek ilişkileri, devlet yönetimi ve idarecilerde olması gereken özellikler ve ekonomiyle ilgili mesajlar yer almaktadır. Ayrıca şahitlik, hiley-i şeriyeye, buluntu çocuk, delile dayalı hüküm verme, rüya gibi bazı hukukî konulara ait hükümler de yer almaktadır. İşte Yusuf suresinin toplum hayatının farklı alanlarda içerdiği bu mesajlarda günümüz insanına çok güzel ilkeler sunulmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmamızda Yusuf suresindeki bireysel ve toplumsal mesajları inceledik. Yusuf suresinde Yusuf Peygamber'in kıssası anlatılır. Kur'an'da anlatılan tüm kıssalar içerisinde yalnızca Yusuf kıssasında, Yusuf Peygamber'in tüm hayatına denk gelen bir süreç ayrıntılarıyla anlatılmıştır. Bunun amacı muhatapların dikkatlerini bu kıssa üzerinde yoğunlaştırmaktır.

Yusuf suresinde geçen Yusuf Peygamber'in kıssası "Ahsenü'l-kasas (en güzel kıssa)" olarak adlandırılmıştır. Bu ismin verilış sebebi bu kıssanın ihtiva ettiği mesajlardan dolayıdır. Yüce Allah, bu surenin başında, "*Andolsun Yusuf ve kardeşlerinde soranlar için ayetler (ibretler) vardır.*" buyurmuştur. Bu ayet, bu kıssa ile ilgili olarak şu hususa dikkatimizi çekmektedir. Bu kıssa sadece tarihsel bir boyutu ilgilendirmemektedir. Burada yer alan şahıslar ve olaylar aynı zamanda insanlığın geleceğinde gerçekleşebilecek ahlakî, dinî ve sosyal olayları kavramaya ve yorumlamaya yönelik mesajlar içermektedir.

Yusuf suresinden almamız gereken bireysel ve toplumsal mesajları şu şekilde özetleyebiliriz:

a) Yusuf suresinde bizlere verilen en önemli mesaj Allah'a tevekkül etmektir. Tevekkül, müminin yapacağı işlerde zahiri sebeplere dayanıp gerekli tedbirleri aldıktan ve elinden gelen gayreti gösterdikten sonra, gönlünü bunlara değil de Allah'a bağlaması ve O'na güvenip teslim olması anlamına gelir.

b) Yusuf suresinde Yakup ve Yusuf Peygamber, müminlere örnek gösterilerek başa gelen musibetlere karşı yakınmadan ve sızlanmadan sabredilmesi gerektiği tavsiye edilmekte ve belaların verdiği üzüntünün sadece Yüce Allah'a arz edilmesi öğütlenmektedir.

Mümin, bu dünyada meydana gelen iyi ve kötü her şeyin Rabbinin iradesi ve kudreti dâhilinde olduğunu bilir. Nefsinde, evladında yahut malında hoşlanmadığı musibet ile karşı karşıya kalan mümin bu hoş olmayan olayı güzel bir sabırla karşılar ve bu olayların kendi iradesi üzerinde mutlak bir iradesi olan Rabbi'nin bilgisi ve gücü dâhilinde olduğuna iman eder böylece başına gelenlere razı olup sabreder Yüce Allah'a rıza ve teslimiyet gösterir.

Yüce Allah, tüm sıkıntı ve zorluklar karşısında yılmayıp sabrederek davasında sebat gösterenlerin ve hayırlı işlerde bulunanların, bu davranışlarının boşa

gitmeyeceğini ve mükâfatını en güzel şekilde vereceğini bildirerek Müslümanların bela ve musibetler karşısında sabretmeleri durumunda başarıya ulaşabileceklerini dile getirmiştir.

c) Yusuf suresinde zina gibi bir tehlike ile karşı karşıya kalan kişinin Allah'a sığınması ile Yüce Allah'ın onu kurtaracağını evrensel ilkesi dile getirilmektedir. Demek ki, Yusuf modeli ile Yüce Allah, insanlığa, bir ahlâk dersi vermekte, ahlâkî davranışta insanın gücü ile ilâhî müdahale alanını öğretirken, ahlâkî bilincin nasıl çalıştığını da göstermektedir.

d) Yusuf suresinde insanı olumsuz davranışlara yönlendiren iki saptırıcı unsurdan (nefis ve şeytan) bahsedilmiş ve insanlar bunlara karşı her zaman dikkatli davranmalıdır.

e) Yusuf suresinde hasedin, bünyesinde birçok hataları barındıran büyük bir günah olduğu anlatılmıştır. Onun esiri olan kimseler, gözünü bürüyen kıskançlıkla, hakikati görmez olurlar. Bu yüzden yalan söyler, zulmeder ve hatta adam öldürmeye kalkışırlar.

f) Yusuf suresinde bizlere verilen mesajlardan biri de, kötülük yapanları af ve müsamaha ile karşılamak büyüklüğüdür. Yusuf Peygamber, kendisini kuyuya atan kardeşlerine her türlü cezayı verebilecek bir mevkide iken, yüce karakteri sayesinde, onları affetmiş, üstelik onlara elinden gelen her iyiliği yapmıştır. Yusuf Peygamber'in bu tavrı, tüm müminler için çok önemli bir örnektir. Kur'an ahlakına göre yaşamayan insanlar bu gibi durumlarda kindar davranarak öç almaya kalkışabilirler. Müminler ise Yusuf Peygamber'in ahlakında görüldüğü gibi, kişisel haklar peşinde koşmaz, Allah'ı razı edecek ahlakın bağışlayan ve affeden bir tavır olduğunu bilirler.

g) Yusuf suresinde bizlere verilen mesajlardan biri de insanların karşısına çıkan bazı olaylar, ilk bakışta olumsuz, aleyhte bir durum gibi gözükebilir; ama Yüce Allah mutlaka bunda da bir hayır yaratmıştır. Eğer bir mümin, Yüce Allah'a güvenip dayanırsa, O'ndan yardım diler, O'na sığınır, onun başına gelecek hiçbir olay kötü değildir. Yüce Allah yalnızca onu imtihan etmek, kendisine olan sadakat ve inancını sağlamlaştırmak için çeşitli zorluklar meydana getirir, ama bunların hepsinin hayırlı bir sonucu olur. Yusuf Peygamber'in hayatı, bunların en çarpıcı örneklerinden biridir. Yusuf Peygamber, başına gelen tüm bu olayların Yüce Allah'ın kontrolünde geliştiğini ve hepsinde mutlaka bir hayır olduğunu hiçbir zaman unutmamıştır.

h) Yusuf suresinde bizlere verilen mesajlardan biri de her zaman her yerde irşat ve tebliğ görevini yerine getirmektir. Yusuf Peygamberin, iftiraya uğrayıp zindana atıldığında, gördükleri rüyayı yorumlaması için kendisine gelenlere yaptığı konuşma hakka davetin önemini ve metodunu gösteren bir örnektir.

ı) Yusuf suresinde ana-baba ve çocukları arasındaki ilişkilere değinilmiş, çocukların ebeveyni üzerindeki haklarından biri de ebeveynler, çocukları arasında eşit ve adil davranmalı, çocukları aralarında ayırım yapmamalıdır. İçlerinden birini, gönülden daha çok sevse de bunu ötekilerine hissettirmemelidir. Açıkça çocuklarından birini daha çok kayırması, kardeşler arasına kıskançlık girmesine neden olur.

i) Yusuf suresinde kadın-erkek ilişkilerine değinilmiştir. Yusuf Peygamber'in başından geçen olay, bir kadının yabancı bir erkekle baş başa kalmasının ortaya çıkaracağı tehlikeli sonuçlar için de bir örnek oluşturmaktadır. İslam, bu gibi sakıncalı durumları önlemek için kadının, halvet sayılabilecek şekilde yabancı erkeklerle bir arada bulunmasını yasaklamıştır.

j) Yusuf suresinde devlet yönetimi ve idarecilerde olması gereken özellikler Yusuf peygamberin şahsında tüm muhataplara mesaj olarak sunulmaktadır. Ülke yönetiminde herhangi bir konuda uzman olan kişinin kendi nefsi için değil, toplumun iyiliği için yöneticiden görev talep etmesi yerinde bir harekettir.

k) Yusuf suresinde ekonomi ile ilgili olarak da mesajlar verilmiştir. Devlet bolluk zamanlarında, darlık zamanını düşünmeli, ileride baş gösterebilecek herhangi bir kıtlığa, sıkıntıya karşı tedbir almalı; dar günler için gıda ve ihtiyaç maddeleri stoku yapmalıdır.

l) Yusuf suresinde şahitlik, hiley-i şeriyye, buluntu çocuk, delile dayalı hüküm verme, rüya gibi bazı hukukî konulara ait hükümler de yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

- AHMED B. HANBEL, **el-Müsned**, Çağrı Yay. , İst., 1992.
- ARSLAN, Ali, **Büyük Kur'an Tefsiri**, Arslan Yay. , İst., 1984.
- ARSLAN, Sıtkı, **Başarı ve Mutluluk İçin Hayata Gülümseme**, Hayat Yay., İst., 2004.
- ATEŞ, Süleyman, **Kur'an Ansiklopedisi**, Kuba Yay., İst., 1997.
- **Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, Yeni Ufuklar Neşriyat, İst., 1990.
- BAYRAKLI, Bayraktar, **Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri**, Bayraklı Yay., İst., 2001.
- BEYDAVÎ, el-Kadi Nasiruddin Ebu Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirazî, **Envaru't-Tenzil Esraru't-Te'vil**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut, Trs.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, **Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri**, Bilmen Yay., İst., Trs.
- BUHARÎ, Muhammed b. İsmail, **Sahih-i Buhari**, Daru İhyai Turasi'l-Arabi, Beyrut, 2001.
- CANAN, İbrahim, **Kur'an'da Çocuk Eğitimi**, Nesil Yay., İst., 1996.
- **Peygamberimizin Sünnetinde Terbiye**, Tuğra Neşr., İst., Trs.
- CELALEYN, Suyuti-Mahalli, **Haşiyetü Allametü's- Savi Ala Tefsiri Celaleyn**, Eser Neşr., İst., Trs.
- CESSAS, Ebu Bekr Ahmed b. Ali er-Razî, **Ahkamu'l-Kur'an**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut, 1994.
- ÇELİK, Ömer, Öztürk, Mustafa, Kaya, Murat, **Üsve-i Hasene Kullukta- Ahlakta- Adapda**, Erkam Yay., İst., 2005.
- ÇETİNER, Bedrettin, **Esbab-ı Nüzul**, Çağrı Yay., İst., 2002.
- EBU DAVUT, Süleyman b. El- Eşas el-Ezdi es-Sicistani, **Sünen**, Mektebetu İbn Hacer, Dimeşk, 2004.
- EBU HAYYAN, Muhammed b. Yusuf el-Endelusî, **Tefsiru'l-Bahri'l-Muhît**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut, 2001.
- EBUSSUUD, Muhammed b. Muhammed, **İrşadü'l-Akli's-Selim ila Mezaye'l-Kur'ani'l-Kerim**, Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, 1994.
- EL-ISFAHÂNÎ, Ragıb, **el-Müfredatü Elfazı'l-Kur'an**, Daru'l-Kalem, Beyrut, 1997.
- ESED, Muhammed, **Kur'an Mesajı**, (Çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İşaret Yay., İst., 1997.

- EZ-ZEBİDÎ, Seyyid Muhammed Murtazâ ,**Tâcu'l-Arûs**, Beyrut, 1988.
- FÂRÂBÎ, **el-Medînetü'l-Fâzıla**, (Çev. Ahmet Arslan), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1990.
- GAZALÎ, Ebu Hamit Muhammed b. Muhammed, **Kimyayı Saadet**, (Çev. Ali Arslan), Merve Yay., Ankara, 2004.
- **İhyau Ulumi'd-Din**, (Çev. Mehmed A. Müftüoğlu, A. Fikri Yavuz), Tuğra Yay., İst, Trs.
- HALİDÎ, Salah Abdulfettah, **Kur'an Öyküleri**, (Çev. İbrahim Sarmış), Kitap Dünyası Yay., Konya, 2005.
- HİCAZÎ, Muhammed Mahmud, **Furkan Tefsiri**, (Çev. Mehmet Keskin), İlim Yay., İst., Trs.
- İBN AŞUR, Muhammed, **Tefsirü't-Tahrir ve't-Tenvir**, Dâru't-Tunusiyye, Tunus, Trs.
- İBN HACER, el-Hafız Şihabüddin Ahmed b. Ali el-Askalani, **Terğib ve Terhib**, (Terc. Abdülvehhab Öztürk) Sultan Yay., İst., 1982.
- **Fethu'l-Bârî bi-Şerh-i Sahihi'l-Buharî**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2000.
- İBN KESİR, el-Hafız Ebu'l-Fida İsmail, **Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim**, Çağrı Yay., İst., 1986.
- **el-Bidayete ve'n-Nihaye**, Mektebetü'l-Maarif, Beyrut, 1977,
- İBN MACE, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvini, **Sünen**, Çağrı Yay., İst., 1992.
- İBN MANZUR, **Lisanu'l-Arab**, ed-Daru's-Sadîr, Beyrut, 1968.
- KARAMAN, Hayreddin, **Mukayeseli İslam Hukuku**, İz Yay., İst., 2003.
- KASAPOĞLU, Abdurrahman, **Kur'an'da İnsan Psikolojisi**, Yalnızkurt Yay., İst., 1997.
- KOMİSYON, **İlmihal İslam ve Toplum**, D.İ.B.Y., Ank., 2006.
- **Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, D.İ.B.Y., Ank, 2006.
- **İslam Ansiklopedisi**, T.D.V.Y., Ank., 1998.
- **Şamil İslam Ansiklopedisi**, Şamil Yay., İst., 1990.
- KÖKSAL, M. Asım, **İslam Tarihi**, Şamil Yay., İst., 1987.
- KURTUBÎ, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el- Ensari, **el-Camiu'l-Ahkami'l-Kur'an**, Daru'l-Kutubi'l-Arabi, Beyrut, 1985.

- KUTUB, Seyyid, **Fizilali'l-Kur'an**, (Çev. M.Emin Saraç, Bekir Karlıağa, İ. Hakkı Şengülller), Hikmet Yay., İst., Trs.
- MAVERDÎ, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib, **Ebedu'd-Dünya ve'd-Din**, Beyrut, 1987.
- MEVDUDÎ, Ebu'l- Ala, **Tefhimu'l-Kur'an**, (Çev. Muhammed Han Kayahani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş), İnsan Yay., İst. 1996.
- NESEFÎ, Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, **Tefsiru'n-Nesefi**, Daru'l-Kıblemiz, Beyrut, 1989.
- ÖZ, İklim, **Çocuk ve Kişilik**, Kök Yay., Ank., 1997.
- PEKER, Hüseyin, **Çocuk ve Suç**, Çocuk Vakfı Yay., İst., 1994.
- **Din Psikolojisi**, Sönmez Matbaası, Samsun, 1993.
- RAZÎ, Fahrudin, **Tefsiru'l-Kebir**, Daru İhyai Turasi'l-Arabiyye, Beyrut, Trs.
- SABUNÎ, Muhammed Ali, **Revaiu'l-Beyan Tefsiru Ayati'l-Ahkam**, Daru'l-Fikr, Beyrut, Trs.
- **Safvetü't-Tefasir**, Daru'l-Kıblemiz, Beyrut, Trs.
- **Peygamberler Tarihi**, Ahsen Yay., İst., 2003.
- SOYSALDI, Mehmet, **Kalbin Manevi Hastalıkları**, Bizim Büro Matbaası, Ank., 2006.
- **Kur'an-ı Kerim'e Göre Dua**, Yeni Ufuklar Neşr., İst.1996.
- **“Çocukların Anne Baba Üzerindeki Hakları”**, Harput'tan Esinti Dergisi, Elazığ, 2008, 17–20.
- ŞATIBÎ, Ebû İshak İbrahim b. Musa, **El-Muvafakat Fî-usuliş-şerî'a**, Kahire, Trs.
- TABERÎ, Ebu Cafer Muhammed İbn Cerir, **Camiu'l-Beyan an Te'vili Ayi'l- Kur'an**, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1995.
- TİRMİZÎ, Muhammed b. İsa, **Sünen**, Daru İhyai Turasi'l-Arabi, Beyrut, 2000.
- YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, **Hak Dini Kur'an Dili**, Şura-Çelik Yay., İst., Trs.
- YILDIRIM, Celal, **İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri**, Anadolu Yay., İst., 1990.
- YILDIRIM, Suat, **Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş**, İst., 1983.
- ZEMAŞERÎ, Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer, **el-Keşşaf an Hakaiki't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekavi'l fi Vucuhi't-Te'vil**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut, 2003.
- ZUHAYLÎ, Vehbe, **et-Tefsiru'l-Münir**, (Çev. Hamdi Arslan, Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy), Vd. Risale Yay.,İst., 2003.